

Peder Alfssøn og runene

– Norsk antikvarianisme under første halvdel av 1600-tallet.

Henrik Eberhardt

Masteroppgave i Europeisk Kultur -
KULH4890, 30 studiepoeng, Vår 2017
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Humanistisk Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

14.6.2017

Peder Alfsson og runene

– Norsk antikvarianisme under første halvdel av 1600-tallet

Masteroppgave i Europeisk Kultur
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Humanistisk Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

VÅR 2017

© Henrik Eberhardt

2017

Peder Alfssøn og runene – Norsk antikvarianisme under første halvdel av 1600-tallet

Henrik Eberhardt

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: AS Webergs boktrykkeri, Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven undersøker jeg Peder Alfssøns tegninger fra 1627. Tegningene ble sendt inn til den danske forskeren Ole Worm, og er blant de eldste illustrasjonene av runeinnskrifter og monumenter fra norsk område. Peder Alfssøn og hans tegninger var begge tilnærmet utforsket område for forskningen når jeg begynte med denne oppgaven. Jeg har forsøkt å spore hvordan tegningene kom til å få den utformingen de fikk, og hvorfor de overhodet ble til. For å kunne svare på dette har jeg undersøkt både Alfssøns biografiske historie, hans omgivelser og Ole Worms del av prosessen. Jeg har også undersøkt både runologiske verk fra 15- og 1600-tallet, og annen litteratur fra perioden, for så å sammenligne dette med Alfssøn produksjon. Dette har jeg så sammenlignet med moderne runologisk forskning. Til slutt forsøker jeg å sette de ulike delene inn i en moderne kulturhistorisk forståelsesramme. På det runologiske område har jeg også kunnet dra veksler på min fordypning i runologi og norrøn filologi fra bachelorgraden min.

Teoretisk har jeg tatt utgangspunkt i Arnaldo Momiglianos teorier om antikvarianisme supplert med Anne Eriksens forståelsesramme fra boken *Topografenes Verden*. Når det gjelder valg av metode, har jeg først og fremst bedrevet puslespill-arbeide der jeg har forsøkt å nøste opp de ulike trådene som danner bakgrunnen for Alfssøns produksjon. Med utgangspunkt i Momigliano og Eriksen forsøker jeg så å analysere funnene jeg gjør. Hva går det an å finne ut om Alfssøn og hans intensjoner? Ligger det noen konkret kunnskapshistorisk forståelse bak Alfssøns produksjon av tegningene? Går det an å si noe om hva slags kunnskap og forutsetninger Alfssøn satte inne med? Ved å undersøke disse spørsmålene blir Alfssøn og tegningene en «case», der kunnskapshistoriske teorier møter en representant for norsk 1600-talls humanisme. På den måten kastes det også lys over en lite utforsket del av norsk historie generelt, nemlig norsk antikvarianisme på 1600-tallet, så vel som den konkrete personen Alfssøn.

Forord

Takk til alle som har hjulpet meg på ulike vis med denne oppgaven. Jeg vil først rette en stor takk til min veileder, professor **Anne Eriksen** for både praktisk veiledning og støtte. Jeg vil også takke professor **Terje Spurkland**, som hjalp meg med det runologiske arbeidet. Videre vil jeg takke idéhistoriker **Kristiina Savin** ved Uppsala universitet som tålmodig har hjulpet meg med latinoversettelser, og professor **Jon Gunnar Jørgensen** og førsteamanuensis **John Ødemark** for boklån og tips og støtte.

Ellers en generell takk til alle som har vært interessert i arbeidet mens jeg har jobbet med det det siste halvannet året.

Jeg vil også rette en stor takk til **Anne-Therese de Ridder** for hjelp med korrekturlesningen. Det er mange som har vært med og støttet av venner og bekjente så jeg vil ikke gå inn på enkeltpersoner så føler ingen seg glemt.

Henrik.

Innholdsfortegnelse

Peder Alfssøn og runene – Norsk antikvarianisme under første halvdel av 1600-tallet.

1 Kapittel 1: Problemstilling og metode.....	1
1.1 Metode og kilder.....	1
1.2 Metode og kilder for kapittel 2: Alfssøn og hans nettverk.....	4
1.3 Metode og kilder for kapittel 3: runologien.....	7
1.4 Metode og kilder for kapittel 4: Utforming av tegningene.....	9
2 Kapittel 2: Alfssøn og tegningenes bakgrunn.....	10
2.1 Alfssøns liv og bakgrunn.....	14
2.2 Sammenfatning.....	21
2.3 Medisinens rolle.....	23
2.4 Medisinerne som antikvarer.....	24
3 Kapittel 3: Bildenes grafiske framstilling – Runene på bildene.....	29
3.1 Om runer.....	30
3.2 Resultater av undersøkelsene.....	31
3.3 Følger av undersøkelsene.....	32
4 Kapittel 4: Bildenes generelle grafiske framstilling.....	50
4.1 Olaus Magnus' <i>Nordiska folkens Historia</i>	53
4.2 Oppsummering og konklusjon.....	57

Illustrasjoner:

1 Eksempler fra Peder Alfssøns tegninger i A.M. 371	26 -28
1.1 Alfssøns tegning av « <i>Tunesteinen</i> ».....	26
1.2 Alfssøns tegning av « <i>Dynnasteinen</i> ».....	27
1.3 Alfssøns tegning av runesteinen som kalles « <i>Gran III</i> ».....	27
1.4 Alfssøns tegning av steinen som kalles « <i>Gran I</i> ».....	28
1.5 Alfssøns tegning av « <i>Tosesteinen</i> ».....	28
2 Eksempler på Olaus Mangus' illustrasjoner i <i>Nordiska folkens Historia</i>	48-49
2.1 Fra kapittel XXX, bok 1- «Grav-obelisker».....	48
2.2 Fra kapittel XXIX, bok 1- «Götenes krigsobelisker og reiste stener».....	48
2.3 Fra kapittel XXXII, bok 2 – «Kjempenes steiner og kildenes utspring».....	49
2.4 Fra kapittel XXVIII, bok 2 – «Kjempenes steiner og kildenes utspring».....	49
Litteraturliste	60

Vedlegg:

1 Alfssøns tekst til Tunesteinen - viser at han har benyttet seg av spørreliste.....	70
2 Alfssøns biografi.....	71
3 Missivets historie.....	78
4 Missivet av 11. August 1622, samt medfølgende «fortegnelse».....	80
5 Alfssøns dedikasjon til Arrebos Hexaameron(1627).....	81
6 Alfssøns runeinventarium.....	83
7 Bureus runetavle (2 opplag eller senere dvs. ca1601?).....	84

Kapittel 1: Problemstilling og metode.

Denne oppgaven tar for seg den norskfødte legen og juristen Peder Alfssøns produksjon av antikvariske illustrasjoner. I 1627 mottok den danske forskeren og universitetsrektoren Ole Worm en pakke med 15 folio, inneholdende 14 akvareller av norske «minnesmerker» og «antikviteter». Nærmere bestemt inneholdt disse hovedsakelig avtegninger av runeinnskrifter, akkompagnert av korte tekster av Alfssøn. Dette manuskriptet befinner seg nå i København, på det Arnamagnæanske institutt, der det har fått nummeret AM371¹. Trass i at manuskriptet inneholder de første kjente avbildningene av flere viktige runeinnskrifter, og også fikk danne grunnlag for forskningen på disse i flere hundre år etterpå, har det aldri blitt gjort noen egentlig forskning på tilblivelsen av dette manuskriptet. Alfssøns person er også i det store og hele et ubeskrevet blad.

Tittelen på Alfssøns manuskript er *Picturæ quarundam antiquitatum Norvegiarum*, som kan oversettes med «Bilder av noen norske antikviteter». Og det er litt enkelt sagt det jeg ønsker å undersøke. Noen gamle bilder av norske antikviteter – for det er jo det Alfssøns egne bilder har blitt i løpet av de nesten fire århundrene som har passert, siden Alfssøn reiste rundt i Oslo-regionen og søkte etter «gamle minnesmerker». Så hvorfor er dette interessant? Kan noen gamle bilder i en skuff i Danmark si oss noe i dag? Det er nettopp det jeg ønsker å undersøke i denne oppgaven. Kan vi lære noe om hvilken kunnskapsforståelse og motivasjon som lå bak innsamlingen og beskrivelsen av disse innskriftene og deres utforming? Eller formulert som et konkret spørsmål: Hvorfor har disse tegningene den formen de har? For å kunne svare på dette er det først og fremst nødvendig å undersøke selve tegningene. Deretter å se om det er mulig å lære mer om mannen bak dem og omstendighetene rundt produksjonen av tegningene, for dermed å kunne forstå tegningene bedre og kanskje også på en annen måte.

Metode og kilder

For å kunne nyttiggjøre meg de funnene jeg gjør er det viktig å ha en faglig ramme rundt arbeidet. I mitt tilfelle handler dette om det spesifikke feltet antikvarianisme.

Antikvarianismen er et forskningsfelt som tar for seg ideer og praksiser hos en type samlere og historikere fra slutten av 1500-tallet og vedvarer fram til godt ut på 1700-tallet. Som gruppe var de ganske innflytelsesrike selv om de ikke var organisert på noen institusjonalisert måte, men gjennom sin innsats påvirket de både sin samtid og sin ettertid både i form av tankegods og praksiser. Jeg nevner dette fordi det fram til og med 70-tallet var vanlig å se på

---

¹ Finsen, *Katalog over den Arnamagnæanske Handskriftsamling*.

antikvarianismen som et sidespor i forskningshistorien, som ikke ble ansett å være et verdig tema for forskning. Dette forandret seg for alvor i 1990 med utgivelsen av boken *The Classical Foundations of Modern Historiography*². Boken er den siste av flere tilrettelagte utgivelser av Arnaldo Momiglianos forelesninger om antikvarianisme holdt i perioden 1960-62, og senere bearbeidet av Momigliano på 70-tallet. Han hadde på dette tidspunktet allerede gjort mye for fagfeltet, men boken kan likevel sies å markere en milepel, og han er nok fortsatt i dag den viktigste forskeren på feltet. Jeg bygger min oppgave på Momiglianos forståelse av fenomenet antikvarianisme i min analyse, men går noe videre og tilføyer blant annet elementer fra senere forfattere. Viktigst har her Anne Eriksens *Topografenes Verden*(2007) vært³. Den tar for seg nettopp historiesynet som kommer til syne særlig i 1700-tallets topografiske beskrivelser fra Norge. Dette er et noe senere tidspunkt enn Alfssøns tegninger, men mange av de samme ideene er til stede her. Topografiske beskrivelser og antikvariske forehavender gikk gjerne hånd i hånd, og det er ikke så mye nyskaper som rendyrkelser av perspektivene fra 15 og 16-tallet man foretar i fram til 1700-tallet. Mange av forståelsesrammene til 1700-tallets topografer er derfor mer og mindre identiske med 1600-tallets antikvarer, og skillet mellom topografer og antikvarer handler mer om etiketter enn reelle forskjeller, ikke minst hva gjelder historieforståelse og kunnskapstradisjon. Det mest fremtredende trekket ved antikvarisk kunnskapstradisjon, som fremheves av både Eriksen og Momigliano, er fokuset på systematiske perspektiver. Det er et utpreget ahistorisk syn på fortiden, der systematiske beskrivelser og fokus på partikulariteter og deskriptive forhold inntar scenen, framfor historiske prosesser og årsakssammenhenger. Man er opptatt av steder og lokaliteter og systemer; ikke prosesser. Dermed ser vi også hvordan topografien og antikvarianismen er naturlige kompanjonger.

I tillegg til de to nevnte forfatterne vil jeg også trekke fram Peter Miller. Miller har fokusert på den franske renessanse-antikvaren Peiresc⁴. I motsetning til Eriksen og Momigliano som har fokuset på det typiske og generelle går Miller i boken *Pieresc's Europe*(2000) i dybden på én spesifikk person, samtidig som han forsøker å spore utgangspunktet for antikvarianismen. I likhet med Momigliano plasserer han utgangspunktet i stor grad hos historieskrivningen og jussen, som hadde behov for å undersøke og underbygge partikulære krav og legitimiteter i det politiske liv. Dette ga dermed opphav til undersøkelser av fortidsmonumenter, og ikke minst mynter, for å styrke og underbygge disse påstandene. Peiresc var en viktig figur i sin

---

² Momigliano, *Modern Historiography*.

³ Eriksen, *Topografenes verden*.

⁴ Miller, *Pieresc's World*.

samtid som senere ble mer og mindre glemt, og det bare i løpet av en generasjon. På denne måten viser han seg å ha visse likheter med Alfssøn, som riktignok ikke var like kjent som sin franske kollega, men også later til å ha vært mer betydningsfull i sin samtid enn hans tause ettermæle kunne antyde.

Videre blant partikulære undersøkelser er det to andre forfattere jeg har benyttet meg av. Disse har begge et mindre teoretisk blikk enn de foregående, selv om Millers bok kan sies å være i noe av en mellomposisjon, med sin blanding av teori og nærundersøkelse. Den første av disse er Graham Perry sin bok *The Trophies of Time*⁵. Boken er fra 1994 og er en samling case-studies av engelske antikvarer fra seksten og syttenhundre-tallet. Perry konkluderer med noe jeg kjenner igjen fra mine egne undersøkelser. Antikvarene var mange og de hadde ikke alltid evnen til å få publisert alt de skrev- snarere tvert om. En fullført publikasjon var unntaket heller enn regelen. Selv om det ikke er alle sider ved det engelske som lar seg overføre, er det likevel mye som tyder på at dette er en observasjon som er gyldig også får andre land i perioden. Et godt eksempel på sådan er den andre boken jeg støtter meg til hva gjelder partikulære undersøkelser. Dette er Matthew Norris sin doktoravhandling *A Pilgrimage to the Past*⁶. Denne ble trykket og ferdigstilt i 2016, og er som sådan den nyeste av den faglitteraturen jeg refererer til. Boken handler om Sveriges riksantikvar Johannes Bureus og svensk antikvarianisme i perioden 1600-1650. Dette er veldig nære det feltet jeg undersøker i denne oppgaven. Norris gjør ikke noen store teoretiske betraktninger, men fordyper seg inngående i Bureus lære, liv og laden. I noen grad redegjør han også for runeforskningens posisjon i denne perioden, samt gir prøver på trykte runealfabeter i det aktuelle tidsrommet, hvilket har vært nyttig i undersøkelsene mine.

I likhet med framgangsmåten til Miller, og til en viss grad både Norris og Perry, ønsker jeg å bruke Alfssøn og hans produksjon som «case». Han er et «levende» eksempel på hvordan antikvarisk kunnskapsforståelse og historiesyn kunne komme til uttrykk i perioden, og kan dermed bidra til å forankre teoriene i empirien, og muligens også korrigere eller utvide disse. Alfssøn kan selvfølgelig ikke som enkeltperson stå som mal for hvordan alle personer med antikvariske ambisjoner og forehavender virket og tenkte. Derimot håper jeg med denne undersøkelsen å kunne vise hvordan et «case» kan arte seg, samt bringe noe lys over denne kunnskapstradisjonen i Norge. For første halvdel av sekstenhundretallet utgjør dette mer eller

---

⁵ Perry, *Trophies of Time*.

⁶ Norris, *A Pilgrimage to the Past*.

mindre et ubehandlet emne. Kanskje kan dette dermed også inspirere noen til å ta tak i dette spennende temaet av forsknings og kunnskapstradisjonen i Norge.

På grunn av dette har det vært en utfordring å spore opp kilder – både direkte kilder i form av manuskripter fra den relevante perioden, samt indirekte gjennom historieskrivning og andre tekster som omhandler stoffet i perioden. Primærkilden min er jo selvsagt AM371 som inneholder Alfssøns produksjon, men denne alene kan umulig gi svar på alle spørsmålene jeg håper og besvare⁷. Metoden min har derfor i tillegg til å bygge videre på Momigliano og Eriksens forståelsesramme av antikvarianismen- som systembasert, ahistorisk og partikulær - bestått av et stort puslespillarbeide. Dette har til tider bragt meg langt av gårde inn i andre fagfelt som medisinhistorie og runologi, men også inn i biografienes og idehistoriens verden. Noen av sporene har vært mer fruktbare enn andre, men også de tekstene som ikke har fått plass i bibliografien har på sin måte vært til hjelp med å vise hvor jeg *ikke* behøvde å lete. En beskrivelse av metoden som gir en fullverdig representasjon av arbeidsmåten min, vil derfor til en stor del bestå av å redegjøre for hvilke kilder jeg har benyttet meg av for å sette sammen bildet av Alfssøn og hans omgivelser.

Metode og kilder for kapittel 2: Alfssøn og hans nettverk.

I den første analysedelen, kapittel 2, tar jeg for meg Alfssøns biografi og nettverket hans, samt omstendighetene rundt produksjonen av tegningene. Dette har bestått i å gå gjennom materiale som kan klassifiseres i noen undergrupper. Den første undergruppen er biografiske leksikon, slik som *Norsk Biografisk Leksikon*⁸, *Dansk Biografisk lexikon*⁹ og eldre oversikter som Jens Worms *Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske lærde Mænd...* fra slutten av 1700-tallet¹⁰. Videre har jeg lett i biografier om samtidige menn slik som blant annet Yngvar Nielsens *Jens Bjelke til Østråt(1872)*¹¹, og Holger Rørdams *Mester Anders Christian Arrebo's levnet og skrifter(1857)* for å nevne noen¹². Mens disse er biografier skrevet på 1800 og 1900-tallet har jeg også brukt mer samtidige kilder og gjenutgivelser av

---

⁷ Gjengitt hos: Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, ss. 217 – 234.

⁸ *Norsk Biografisk Leksikon*. For eksempler på de mest relevante personbiografiene, se fullstendig litteraturliste.

⁹ *Dansk Biografisk Lexikon*. For eksempler på de mest relevante personbiografiene, se fullstendig litteraturliste. Jeg har også sammenlignet med det eldre Nyerup og Kraft, *Almindeligt Litteraturlæxicon for Danmark, Norge og Island* fra 1818. For mer informasjon om det geistlige miljøet i Bergen se også eldre litteratur som Thrap, *Bergens stifts biskoper og præster efter reformationen*. fra 1895/96.

¹⁰ Jens Worm, *Forsøg til Lexicon*.

¹¹ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*.

¹² Rørdam, *Mester Arrebo*. Arrebo har i likhet med Jens Bjelke ikke fått noen større verk om sin person siden 1800-tallet. For øvrig se også *Store Norske Leksikon* sin artikkel om Arrebo. SNL har også vært benyttet for utfyllende informasjon blant annet rundt rettssaken i Gjerpen i 1613 der Alfssøn var innblandet.

disse. Her vil jeg særlig nevne Birket-Smiths utgivelse av Dr. Otto Sperlings selvbiografi(utgitt 1885)¹³ fra midten av 1600-tallet, og biskopen i Oslo, Jens Nilssøns visitasbok for 1590tallet med kommentarer og utdrag fra domkapittelet i Oslo(utgitt 1885)¹⁴. Andre samtidskilder som kan kaste lys over produksjonen har jeg også studert, for eksempel har jeg undersøkt den litterære produksjonen til andre humanister i Oslo miljøet, slik som Hallvard Gunnarssøns hyllingsdikt til kong Christian den IV¹⁵ og Biskop Nilssøns sagaoversettelser og produksjoner^{16 17} for å nevne noen. Så langt det har vært mulig har jeg undersøkt alle publiserte skrifter fra Oslos humanistmiljø mellom 1580 og 1630. Mange av disse er tilgjengelige via ulike Bibliotekers digitaliseringstjenester. Jeg har også mer allment satt meg inn i nyere litteratur om humanistmiljøet i Skandinavia med hovedvekt på Norge og ikke minst Oslo og Bergen. Her har også idehistoriske redegjørelser for perioden fra reformasjon til syttenhundretallet vært brukt, inkludert noe materiale om de teologiske debattene i perioden^{18 19}. Biskop Glostrup som var biskop i Oslo under Alfssøns arbeidstid i byen var for eksempel en ivrig reformator. Han har for øvrig også etterlat seg publiserte visitasbøker som jeg har benyttet meg av²⁰.

Videre har jeg satt meg inn i litteraturen rundt Oslo Katedralskoles historie;^{21 22} Alfssøn var ansatt der ved tidspunktet for produksjonen av tegningene^{23 24}. Her har både skolehistorie relatert til administrasjon og form på utdannelsen i Danmark/Norge generelt og Oslo spesielt bidratt²⁵. Særlig har Oscar Garsteins bøker om teologiske-, politiske- og utdanningsmessige forhold vært viktige for meg. Når det gjelder Oslo Katedralskoles historie som institusjon har

---

¹³ Birket-Smith, *Otto Sperlings selvbiografi*.

¹⁴ Nielsen, *Jens Nilssøns Visitasbøger*.

¹⁵ Eriksen, *Achrosticis, Et Latinsk Digt* m.fl.

¹⁶ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.107-117. Nielsen, *Jens Nilssøns Visitasbøger*, m.fl.

¹⁷ Storm, *Historieskrivning*, s.208.

¹⁸ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, samt andre verk av Garstein som *Klosterlasse*, *Cort Aslakssøn* og *Humanismen i renessansen og barokktidens Norge*. For ytterligere informasjon om motreformasjonen se også Nymann, *Reformation och Mot-reformation*.

¹⁹ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*. Se også Dahl, *Esoterisme som kunnskapskultur og Questioning Religious influence*.

²⁰ Daae og Huitfeldt-Kaas, *Glostrups visitatser*.

²¹ Skolens historie: Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, Garstein, *Oslo Katedralskole i Europasik Perspektiv*.

²² Skolebibliotekets historie: Berggrav, *Schola Osloensis gjennom 800 år*. Bjerke, *Bibilotheca Scholæ Osloensis*.

²³ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s. 68 -69.

²⁴ Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnere Vol. I og II*.

²⁵ Bagge, *Nordic Students* og Schulerud, *Nordmenn i København*. For konkrete forhold ved Københavns universitet se bl.a. også Schepelern, *Museum Wormianum og Schackelford, Paracelsian Medicine*.

blant annet Einar Høigårds monumentale verk om skolens historie fra 1942 vært viktig²⁶, men også kortere minnesskrifter har her blitt benyttet.

Når det gjelder Alfssøns utdannelse har jeg delvis benyttet de allerede nevnte biografiske kildene som inneholder sporadiske opptegnelser om hans studietid, men også andre typer kilder av mer spesifikk art. Her kan nevnes både artikler og bøker vedrørende immatrikuleringer og finansieringsforhold for Skandinaviske og Norske elever i perioden²⁷, samt Vello Helk sin katalogoversikt over dansk-norske studiereiser mellom 1536 og 1660²⁸. Alfssøns immatrikuleringsliste er ikke komplett, men ved å sammenholde denne med biografiske opplysninger fra likprekenen til Alfssøns elev og medreisende Iver Jernskjægg samt dennes immatrikuleringer, har jeg klart å sette sammen et tilnærmet komplett reise og utdanningsløp for Alfssøn²⁹. I noen grad har jeg også lyktes i å kontrollere opplysningene ved å ty til eldre kilder til immatrikuleringer slik som Suhms *Samlinger til den Danske Historie* fra 1700-tallets slutt³⁰. Den siste vesentlige kategorien med kilder til Alfssøns biografi er ulike genealogiske verker, både av nyere og eldre art^{31,32}. Blant annet har Fredrik Grøns foredrag i norsk slektsforening fra 1934 om Dr. Ambrosius Rhodius kunnet supplere meg med informasjon om Alfssøns doktorgrad³³.

Hva gjelder den konkrete bakgrunnen for selve produksjonen av tegningene har jeg måttet gå til helt andre kilder. Her har jeg hovedsakelig brukt to typer materiale. For det første, materiale om Ole Worm og dennes samlinger, slik som Mordhorst sin bok *Genstands Fortællinger*(2009)³⁴, og den kanskje viktigste forskeren på Ole Worm H.D. Schepelern³⁵ som på 70 tallet utgav flere verk vedrørende Ole Worm. For det andre, når det gjelder saksforholdene har jeg benyttet flere ulike kilder, men særlig brev i *Norske Rigs-registrarer*³⁶ og Jørgensen, Sørensen og Kousgård sitt dobbeltbind *Præsteindberetninger til Ole Worm (1970-74)* har vært viktige her³⁷. I et skjæringspunkt mellom disse har jeg også gjort mye

---

²⁶ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*.

²⁷ Se fotnote 25.

²⁸ Helk, *Dansk Norske Studierejser*.

²⁹ For en mer detaljert kronologi over Alfssøns liv se vedlegg 2 i denne avhandlingen.

³⁰ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bind Tredje Hæfte*, s.8

³¹ Grøn, *Ambrosius Rhodius*, Ancestry.com og Geni.com m.m. For konkrete søkenavn se Litteraturlisten.

³² Også studier av lærere ved studiestedene har til en viss grad inngått. F.eks.via Encyclopedia.com og Galileo Project.com (se litteraturlisten for eksempler på oppslag).

³³ Grøn, *Ambrosius Rhodius*, s.230.

³⁴ Mordhorst, *Genstandsfortællinger*.

³⁵ Schepelern, *Museum Wormianum*.

³⁶ Lund og Sars, *Norske Rigsregistrarer*.

³⁷ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger til Ole Worm*.

bruk av den bevarte korrespondansen til Ole Worm, utgitt og oversatt til dansk av Schepelern³⁸. Brevene mellom Worm og islendinger ble også utgitt av Jakob Benediktsson på latin i 1948, noe som har gjort at jeg har kunnet sammenligne versjonene³⁹.

En gruppe kilder som faller litt utenfor disse kategoriene, er at jeg har klart å spore opp ytterligere tekster skrevet av Alfssøn. Han skrev blant annet en dedikasjon i «forordet» til andre utgaven av Anders Arrebo's *Hexaameron* (1627), samme år som han produserte tegningene⁴⁰. Jeg har derfor også brukt en del tid på å søke i relevant samtidslitteratur etter mulige dedikasjoner⁴¹ og har så med hjelp av Kristiina Savin, idehistoriker ved Universitet i Lund, som så velvillig har hjulpet meg med latinoversettelsene, fått oversatt dedikasjonen.

Sist men ikke minst, når det gjelder dette kapittelet som har inneholdt den største puslespilljobben, kommer medisinhistorie. Her har jeg benyttet både teoretiske verker som omhandler den gang rådende medisinsk teori og praksis⁴², og nordisk medisinalhistorie⁴³. På det siste området har særlig Henrik Otto Colds doktoravhandling fra 1858: *Lægevæsenet og lægerne under Christian IV's regering: (1588 -1648)*⁴⁴ samt Johan Scharffenbergs *Bidrag til de Norske Lægestillingers Historie før 1800*⁴⁵ fra 1904 vært nyttige. Scharffenberg korrigerer også noen feilaktige opplysninger i Colds avhandling, blant annet vedrørende Alfssøn. I tillegg har jeg gått til originalverk fra Alfssøns tid, slik som dr. Thomas Bartholins verker fra andre halvdel av 1600-tallet. Foruten å omhandle medisinen, omtaler verkene antikvarianismen som viktig for medisinpraksisen.⁴⁶

Metode og kilder for kapittel 3: runologien

I den andre analysedelen, kapittel 3, tar jeg først og fremst for meg de runologiske sidene av tegningene. Jeg har bakgrunn i runologi, og har fordypning i norrøn filologi i min bachelorgrad. I tillegg har jeg fulgt ytterligere kurs i runologi parallelt med skriving av

---

³⁸ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind I, II og III*.

³⁹ Benediktson, *Ole Worm's Correspondence with Icelanders*.

⁴⁰ Arrebo, *Hexaameron*. For ytterligere verk av Arrebo og dedikasjoner i Arrebo's verk fra andre personer i Alfssøns krets, se Arrebo i Litteraturlisten.

⁴¹ For dedikasjon stilet til Alfssøn se; Adolpho, *Medulla Oratoria*, s.3.

⁴² Schakelford, *Paracelsian Medicin*, French, *Medicine before Science*.

⁴³ Ingerslev, *Danmarks læger og lægevesen*, Lagen, *Norges Apotekere og Farmaceutiske Kandidater*. Den største delen av medisinhistorisk litteratur for Norge etter reformasjonen er skrevet i perioden 1850 til 1950 og er fortsatt rådende fagstoff. For nyere litteratur se Moseng, *Den Tidlig-moderne Staten og Ansvaret for Undersåttenes Helse*.

⁴⁴ Cold, *Lægevesenet og Lægerne under Christian IV*.

⁴⁵ Scharffenberg, *Bidrag til de Norske Lægestillingers Historie før 1800*.

⁴⁶ Bartholin, *On the Burning of his Library* og *On medical travel*.

Mastergraden. Min kunnskap om runer har hjulpet betraktelig for å kunne si noe meningsfylt om det runologiske aspektet ved denne oppgaven. Dette kapittel baserer seg på flere typer litteratur om runer. Moderne litteratur som omhandler relevante runologiske problemstillinger⁴⁷, heriblant runologen Michael Barnes^{48 49}. Faghistoriske redegjørelser om runologiens oppstart og utvikling⁵⁰, inneholdende alt fra eldre verk som Dr. Gerhard Jaffés *Geschichte der Runenforschung* (1937)^{51 52}, til moderne forskere som Tarrin Wills som blant annet har fordypet seg i kildene til Ole Worms egen runekunnskap^{53 54}. Den siste gruppen runologiske materiale er eldre kilder til runekunnskap⁵⁵. Her har jeg forsøkt å ta for meg alle oppdrivbare verk om runer, eller som inneholder runer, utgitt fram til 1627. Dette er en svært stor oppgave, men jeg har hatt god hjelp av Norris' avhandling om Bureus; Norris gjengir en god del av de runene som var publisert på Alfssøns tid, men jeg har og selv oppsøkt ulike kildematerialer. Dette kan være alt fra manuskripter med gjengivelser av enkeltinnskrifter⁵⁶ til mer kjente historiske verk som, Olaus og Johannes Magnus⁵⁷, Lyschander⁵⁸ og Huitfeldt⁵⁹. Videre har rent runologiske publikasjonene som fantes i den aktuelle perioden, da særlig Ole Worm sine verker⁶⁰ samt Johannes Bureus⁶¹ ligget til grunn for dette kapitlet. Jeg har også gått til eldre kilder, som den tredje grammatiske avhandling fra islandsk middelalder og de svenske brødrene Olaus og Laurentzius Petrii sitt upubliserte femtenhundretallsmanuskript om runene. (Dette siste finnes publisert i avskrift av Henrik Schück i tidsskriftet *Samlaren* fra

⁴⁷ Baer, *An Old Norse Image Hoard* (2013), Dyvik og Spurkland, *En Fonografematisk Analyse* (1993) + *opponent og tilsvarende* (1996), Grønvik, *Runene på Tunesteinen* (1981). Gustavson - flere artikler, for de viktigste se litteraturlisten.

⁴⁸ Barnes, *Runes and Editors* og *What is Runology and where does it stand today*.

⁴⁹ Spurkland og Stige, *Tingvold Kyrkje – Gåta Gunnar Gjorde*.

⁵⁰ Enoksen, *Runor – Historia, Tydning, Talkning, Rohmburg, Semptentionalist Emblematiks*. Kjesrud, *Du er sterk i Evighet (Herre):*.

⁵¹ Jaffe, *Geschichte der Runenforschung* (det bør nevnes at dette er et faghistorisk verk og ikke synderlig påvirket av lite vitenskapelige nasjonalistiske trender innen forskning på nordisk fortid på denne tiden). Andre eldre men brukbare opplysninger om faghistorie se bl.a. Köbke, *Om Runerne i Norden*. Friesen, *Runorna*.

⁵² Immaculada, *Names of the U-Rune*.

⁵³ Wills, *Theories of the antiquity of the runes* og *The 3rd grammatical treatise and Ole Worm* fra 2003/04. En spesiell takk til Tarrin Wills som var så vennlig å sende meg pdf utgaver av begge artiklene. Også Wills, *The thirteenth-century runic revival in Denmark and Iceland* (2016).

⁵⁴ Wessén, *Den Gotländska Runkalendern – 1328*.

⁵⁵ For eksempel på omtaler av eldre publikasjoner hos andre enn Norris, se Rix, *Runes and Roman*.

⁵⁶ For eksempel *Danske Runeinnskrifter, s.v. «Slesvig Dørbeslag»*

⁵⁷ Magnus, *Historia de gentribvs septentrionalibvs*.

⁵⁸ Lyschander, *Synopsis Historiarum Danicarum* (1622) + *Christian den femtis Udvellesis och Hyllnings Hist.* 1623.

⁵⁹ Huitfeldt, *Danmarckis Rigis Krønike*.

⁶⁰ Worm, *Danicorum Monumentorum Libri Sex* og *RUNER (Runer) seu, Danica Litteratura Antiquissima* og *Fasti Danici*.

⁶¹ Bureus, *RUNER (Runer) seu, Danica Litteratura Antiquissima* og *Fasti Danici*.

1888⁶²). Deretter har jeg sammenlignet dette med moderne forskningslitteratur om sen tradisjonsbruk av runene. Her har særlig Jonas Nordbys doktoravhandling om etterreformatorisk bruk av runene⁶³ samt Jan Ragnar Haglands artikler⁶⁴ om samme tema vært viktige.

Metode og kilder for kapittel 4: Utforming av tegningene

Det tredje analysedelen, kapittel 4, tar for seg selve den grafiske utformingen av tegningene, samt mer overliggende kunnskapshistoriske refleksjoner. Metoden har her vært den samme som i de foregående kapitlene, men har ikke i like stor grad krevd ytterligere kilder. Her har de allerede nevnte teoretikerne jeg tar opp vedrørende antikvarianismestudier vært viktige, men jeg har også benyttet meg av annen eldre og nyere litteratur. Foruten Erik Moltkes publikasjon av Alfssøns tegninger i avhandlingen *Jon Skonvig og de andre Runetegnere*⁶⁵, har jeg forsøkt å danne meg et bilde av andre illustrasjoner fra tiden. Delvis gjennom å undersøke historiske verk som de allerede nevnte, Magnus, Huitfeldt og Lyschander, men også eldre verk som Albert Krantz⁶⁶ (inspirator for brødrene Magnus⁶⁷) og samtidige illustrasjoner innen anatomi, biologi og "naturhistorie". Videre har jeg sammenlignet med andre innsendelser til Ole Worm, både de som finnes publisert i Moltkes avhandling og andre der det har vært mulig å spore opp disse, inkludert Biskop Paasches innberetning til Worm for Bergensområdet. Denne siste finnes også delvis gjengitt i Suhms samlinger⁶⁸. I tillegg finnes en rekke spredte skrifter om alt fra forholdene ved læringsinstituttene som Alfssøn besøkte til gøtisme og politikk i Danmark Norge⁶⁹. Hensikten er heller ikke her å ramse opp en fullstendig bibliografi, men å forsøke å vise hvordan jeg har jobbet for å kunne sette sammen et hendelsesforløp, og gjøre en mer velfundert analyse av tegningene. For ytterligere informasjon henviser jeg derfor til bibliografien, samt de to korte kronologiene i vedlegget. Med dette skulle da scenen være satt for å starte.

---

⁶² Schück, *Några småskrifter af Olaus Petri*.

⁶³ Jonas Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskifter i Norge – Opphav og Tradisjon* Magistergradsavhandling fra 2001. Denne teksten har hjulpet meg med både materiale og metode for å kunne sammenligne distinktive grafiske trekk ved Alfssøns framstilling av runene.

⁶⁴ Jan Ragnar Hagland har bidratt med flere viktige artikler om broken av runer etter reformasjonen, se særlig de fire artiklene nevnt i litteraturlisten.

⁶⁵ Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnere Vol I & II (1956/1958)*.

⁶⁶ Krantz, *Regnorum Aquilonarium, Daniae, Sveciae, Norvegiae, Chronica*.

⁶⁷ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, Forordet s.26.

⁶⁸ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bind Tredje Hæfte*, s.34ff.

⁶⁹ Skovgaard-Petersen, *Political Polemics in Early Modern Scandinavia*.

Kapittel 2: Alfssøn og tegningenes bakgrunn

En gang, på sommeren eller høsten 1627, sendte Peder Alfssøn sine 14 akvareller til Ole Worm. Ole Worm var i sin samtid – i likhet med i dag – en mer kjent figur en Alfssøn, selv om jeg framover vil vise at heller ikke Alfssøn var en så obskur skikkelse som forskningssituasjonen i dag kan tilsi. Alfssøn er i dag så godt som glemt, og hans biografi i forkant av denne oppgaven var en knapp side i leksikon som hovedsakelig nevner hans produksjon av tegningene, at han var jurist og lege, og at han var mistenkt i Gjerpensaken i 1613 der han var tiltalt for kryptokatolisisme⁷⁰. Jeg har derfor måttet pusle sammen biografien og bakgrunnen hans nesten fra bunnen av, og det viste seg faktisk å være en hel del å hente om Alfssøns liv. For Worms del er det mye mer materiale å ta av, og forskningen har på mange måter kommet langt her. Særlig den danske filologen og historikeren H.D. Schepelern har gjort et stort arbeide her med å oversette og publisere Worms bevarte korrespondanse⁷¹. Han har også utførlig behandlet Worms innsats som samler⁷². Dette har både vært til hjelp med å kartlegge bakgrunnen for Alfssøns innsendelse, og med å få en mer utførlig innføring i Worms verden og virke. Worm var nemlig en ivrig samler og hadde en uvanlig godt dokumentert samling av «naturalia» og «kuriositeter»⁷³. Han var også rektor på universitetet i København i flere perioder, og var professor der fra 1613, medisinprofessor fra 1624 og livet ut.⁷⁴ I sitt virke var han spesielt opptatt av oldsaker og historien til de nordiske og spesielt de danske områdene, dermed Norge inkludert. Han publiserte i april 1626⁷⁵ det første større verket om runer noensinne og hadde planer om et enda større verk som skulle fungere som katalog over Danmark-Norges samlede runeinnskrifter⁷⁶. Et voldsomt prosjekt som tok rundt 20 år å gjennomføre, men som i motsetning til mange av hans samtids prosjekter faktisk ble fullført⁷⁷. En grunn til at han klarte det var en blanding av hans renommé og posisjon, som ga han både kontaktene og med nød og neppe i følge han selv⁷⁸, de økonomiske mulighetene til å gjennomføre en større publikasjon. Nettopp Worms kontaktnett viser seg å ha vært sentralt for innsamlingen til, og produksjonen av hans runologiske verk⁷⁹. På grunn av hans kontaktnett

---

⁷⁰ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn».

⁷¹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm*.

⁷² Schepelern, *Museum Wormianum*.

⁷³ Havstein, *Bodies of Knowledge* s.9. Mordhorst, *Genstandsfortællinger*. Schepelern, *Museum Wormianum*

⁷⁴ Havstein, *Bodies of Knowledge*, s.6-8.

⁷⁵ Worm, *Fasti Danici*(1626).

⁷⁶ Worm. *Rúnþátta (Runer) seu, Danica literatura antiqvissima*(1636), og *Danicorum Monumentorum Libri Sex* (1643).

⁷⁷ Perry, *Trophies of Time*.

⁷⁸ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm*. Schepelern, *Museum Wormianum*.

⁷⁹ Schepelern, *Museum Wormianum*. Mordhorst, *Genstands-Fortællinger*. Havstein, *Bodies of Knowledge*, s.6-9.

lar det seg gjøre å ganske detaljert spore Worms innsats for å dokumentere runeinnskriftene i Danmark-Norge. Det er av plasshensyn ikke hensiktsmessig å redegjøre i detalj for denne delen av prosessen, og jeg vil derfor kun skissere de relevante grunntrekkene her. For en mer detaljert hendelseslinje henviser jeg til vedlegg bakerst i denne oppgaven,⁸⁰ mens når det gjelder utdypning om Worms liv og virke, viser jeg til den forskningen som allerede er gjort, særlig av Schepelern, men også av den danske etnologen Camilla Mordhorst som har kartlagt gjenstandene i samlingen hans.⁸¹

Worm hadde i 1627 lenge både planlagt, og jobbet med, å få samlet inn runeinnskriftene; noe som den gang enda ikke var gjort, og dermed fantes heller ikke noen vitenskapelig behandling eller publisering av materialet. I tillegg til at det var en nær sagt uoverkommelig oppgave for én mann å kartlegge et så stort område som Danmark-Norge, særlig med tanke på tidens mangelfullt utviklede infrastruktur, var Worm knyttet opp mot universitetet, og hadde mange andre oppgaver å ta seg av. Løsningen ble derfor å søke hjelp til dokumentasjonen, og den enkleste måten var å benytte seg av det mest velutbygde administrative nettverket man hadde i Danmark-Norge, nemlig kirken. Prestene ble derfor hovedbidragsyterne til Worms innsamling⁸². Måten Worm fikk disse engasjert i arbeidet på, var ved hjelp av et kongelig missiv. Det vites ikke nøyaktig hvordan Worm gikk til verks for å få utstedt et sånt missiv men det fantes en viss presedens for å benytte seg av missiver til dette. Sommeren 1594 hadde den kongelige historiografen Niels Krag, som også var ansatt ved Københavns universitet, fått hjelp av et kongelig missiv til innsamling av «arkivarier»⁸³. Så i 1621 kom ved Worms hjelp en nyordning ved Universitetet i København, «Novellæ Constitutionis»⁸⁴ som styrket Universitetets (og medisinsens) posisjon, og dermed indirekte kan ha økt gjennomslagskraften til Worms ønske om utstedelsen av et missiv. På dette tidspunktet var jo allerede Worm en anerkjent professor, og i 1622 lyktes han i å få Kongen til å godkjenne et missiv til alle biskoper i Danmark/Norge utstedt av kongens Kansler Christian Friis.⁸⁵ Det var hyppig kontakt mellom Friis og Worm i perioden,^{86 87} og de skal visstnok ha vært naboer på daværende tidspunkt. Schepelern og andre forskere mener at Friis har vært instrumentell for å

---

⁸⁰ Vedlegg 3.

⁸¹ Mordhorst, *Genstands-Fortællinger*. Havstein, *Bodies of Knowledge – Collecting in Late Renaissance Scandinavia*.

⁸² Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger*. Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnere Vol. I*.

⁸³ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.IX.

⁸⁴ Schepelern, *Museum Wormianum*, s.134 f.,141, 207.

⁸⁵ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.X-XII.

⁸⁶ Benediktson, *Ole Worm's Correspondence with Icelanders*, s.XVf.

⁸⁷ For eksempel, se: Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm, Bind II*, s.46, pkt. 73 (ep. 60).

få utferdiget missivet. Det var nok mange som kunne tenkt seg tilgangen på denne typen nettverk og ikke hvem som helst som klarte å få foten innenfor. Worms nære forhold til Friis, bør derfor i tillegg til Worms renommé ha vært utslagsgivende for Worms suksess på området. Under samme tidsrom ser vi at Worm i 1622 også innleder sin mangeårige brevkontakt med den kommende biskopen for Bergensområdet, Niels Paasche⁸⁸. Det er i utgangspunktet ikke en runologisk motivert kontakt, men skyldes en dedikasjon i en bok som han ønsker å begrunne for Paasche. Etter hvert utvikler det seg dog noe som kan se ut som et vennskap mellom Worm og Paasche.⁸⁹ Senere i denne oppgaven viser jeg og at Paasche var aktiv i Bergen mens Alfssøn oppholdt seg der.

For Danmarks vedkommende er missivet ganske effektivt. Flere hundre sokneprester, på instruks fra sine respektive biskoper i Danmark⁹⁰, sender materialet til Worm i perioden 1623-25⁹¹. Dette sendes ikke direkte til Worm men først til biskopene, som sensurerte en del av bidragene, og så via Christian Friis som fungerte som mottager og formidler⁹². For Norges vedkommende derimot, skjedde det ikke stort. Dette er sannsynligvis bakgrunnen for at det i 1625 utferdiges et nytt missiv rettet til Jens Juel⁹³, Stattholder i Norge siden 1618⁹⁴.

Missivbrevet viser til et tidligere missiv av samme år om topografiske og militære undersøkelser. På slutten av oppfølgingsbrevet står det en anmodning til Juel: «... eder og ville, at [I] hvis Rune-Monumenter der udi Riget findes kan, vores Danske og Norske historie antræffende, at i dennem med flid lader optegne og afridse og siden hid neder forskikker.»⁹⁵ Dette ga tilsynelatende heller ikke resultater⁹⁶. En grunn til dette kan ha vært at Juel samme år ble involvert i 30-års krigen i Tyskland, noe som også kan forklare purringen på de topografiske opplysningene.

Det kan derfor virke som Worm blir nødt til å ty til sine private kontakter for Norges henseende. Fra omtrent dette tidspunktet finner vi spor i Worms etterlatte korrespondanse av at han selv begynner å etterspørre informasjon fra biskopene i Norge. I første omgang får han svar fra Biskop Paasche som sender inn sin innberetning for Bergen i 1626, altså et år før

---

⁸⁸ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s. 65 pkt 107 (ep. 66)

⁸⁹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1 og 2*.

⁹⁰ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I* s.XII.

⁹¹ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*.

⁹² Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I* s.XIIff.

⁹³ Lund og Sars, *Norske Rigsregistrarer*, s.499f. Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.X.

⁹⁴ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. "Jens Juel".

⁹⁵ Lund og Sars, *Norske Rigsregistrarer*, s.499f.

⁹⁶ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1 og 2*. Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnere Vol I & II (1956/1958)*.

Alfssøns innberetning⁹⁷. Deretter mottar Worm en nå tapt innberetning for Trondhjem i 1627 fra sin svoger biskop Schjelderup som residerte der^{98 99}. Det er ikke kjent hvordan kontakten ble formidlet til Osloområdet - Alfssøn selv flyttet dit i 1626¹⁰⁰ - men dette vil jeg komme nærmere tilbake til. Etter Alfssøns innsendelse virker det som bidragene fra Norge atter en gang stoppet opp. Det neste sporet er når Worm første nyttårsdag 1631 sender brev til biskop Wegner i Stavanger¹⁰¹. Dette fører heller ikke fram, men har en for denne undersøkelsen interessant følge; i 1638 sender Worm et purrebrev til Wegner der han vedlegger en spørreliste¹⁰². Denne spørrelisten ser ut til å være basert på missivet fra 1622, altså hele 16 år tidligere, som også inneholdt en omfattende spørreliste. Missivet tar utførlig for seg i seks punkter hva slags opplysninger som er relevante å meddele foruten avbildninger. Det fullstendige missivet er bevart i Ribe bispearkiv¹⁰³, og finnes gjengitt i vedlegg 3 i denne oppgaven. Missivet ber hovedsakelig om, foruten å dokumentere monumenter og innskrifter, å forsøke å komme til rette med om det finnes lokale sagn som kan fortelle om minnesmerkene. Videre og hva de kan bety, samt deres plassering i terrenget og i forhold til himmelretningene så vel som eventuelle andre minnesmerker. I samme brev til Wegner forteller Worm at han har mottatt tegninger fra Trondhjem, Bergen og Oslo. For Alfssøns vedkommende(Oslo), tilføyer han at disse er malt av en «maler» i livlige farger¹⁰⁴. Så vi ser at Alfssøns innsats ikke gikk upåaktet hen. Det foreslås og at Wegner, slik Worm også ymtet fram på i sin første henvendelse, skal ta med seg en student eller «en annen ung Mand... som er nogenlunde kyndig i at male»¹⁰⁵. I tillegg til å tyde på at den jobben Alfssøn hadde lagt i avbildningene var forbilledlig i Worms øyne, skyldes nok dette forslaget det faktum som Worm selv refererer til i flere andre brev; at kvaliteten på mange av de andre innsendte arbeidene han har mottatt er så dårlig at han ikke kan benytte dem. Han oppfordrer derfor til nøyaktighet, og i missivet hvis utforming må regnes må regnes som Worms eget produkt, spesifiseres det at det kan være formålstjenlig å «kritte opp» innskrifter før man avtegner dem slik at det skal bli mer nøyaktig¹⁰⁶.

---

⁹⁷ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Binds Tredje Hæfte* ss. 34 -43. Undset, *Ældre arbeider med de gamle Norske indskrifter*, s.101.

⁹⁸ Undset, *Ældre arbeider med de gamle Norske indskrifter*. s.103. Schepelern, *Museum Wormianum*.

⁹⁹ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XIV.

¹⁰⁰ Sharffenberg, *Norske lægestillinger*, ss 23f, ss77-79.

¹⁰¹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s.254, pkt. 426 (Ep.379).

¹⁰² Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 2*. s.55f, pkt.700 (Ep.383).

¹⁰³ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XI

¹⁰⁴ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 2*. s.55f, pkt.700 (Ep.383).

¹⁰⁵ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 2*. s.55f, pkt.700 (Ep.383).

¹⁰⁶ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XI.

Alfssøns liv og bakgrunn

Dermed beveger vi oss fra Worms prosjekt, og over til hovedfokuset for denne oppgaven. Hva skjer når Worms prosjekt møter Alfssøn? Første skritt på veien her må derfor være å spore Alfssøn og se hva slags bakgrunn han hadde, samt om mulig å forsøke å finne ut hvordan han kom i kontakt med Worm, og hva som kan ha vært Alfssøns motiver. I utgangspunktet er det ikke gjort noen forskning på Alfssøns liv utover en kortfattet biografi basert på medisinhistorisk forskning, da først og fremst Cold¹⁰⁷ og Scharffenbergs¹⁰⁸ arbeider med norsk medisinalhistorie fra henholdsvis 1858 og 1904. Likevel har det vært mulig å sette sammen en ganske utfyllende biografi for Alfssøn. Jeg vil her ta for meg de mest relevante aspektene ved hans biografi. En mer fullstendig biografi med fokus på perioden av Alfssøns liv fram til 1631 finnes i punktform i vedlegg 2 til denne oppgaven.

Alfssøn ble født i Oslo i 1581/82, eventuelt muligens i 1578¹⁰⁹. Vi kjenner ikke hans foreldre men disse har trolig vært av temmelig god familie, men kan ikke ha vært adelige da Peder Alfssøn ikke har noen slike titler eller privilegier. Engang på 1590tallet har han så begynt sin utdanning på Oslo Katedralskole¹¹⁰. På denne tiden var Jacob Wolf rektor ved skolen, en mann som senere skulle bli Alfssøns svigerfar¹¹¹. Kanskje er det også i skolens nærmiljø han som tenåring for første gang møter sin tilkommende kone Anne Jacobsdatter Wolf som han gifter seg med i 1616, selv om hun knapt kan ha vært mer enn et barn da Alfssøn var tenåring. Derimot kan vi med større sikkerhet si at han har møtt et akademisk og humanistisk sinnet miljø. Tidligere rektor på skolen Jens Nilsson, som var en viktig humanist og historiker var fortsatt i live og bosatt i skolens nærhet. Han utmerket seg som teolog og reformator, og var en ivrig forkjemper for norsk historie¹¹². Han behersket selv norrønt språk, og var delaktig i bevaringen av flere norrøne manuskripter, ikke minst Jovraskinna som han kopierte og oversatte¹¹³. Også Hallvard Gunnarsson var aktiv på skolen i denne perioden. Han underviste på skolen helt fra 1577 til sin død i 1608, og var foruten å være venn av biskop Nilsson også en ivrig historiker og teolog. Han utga flere verker, deriblant en teologisk utspørringsbok for eksaminasjoner, kjent som «prestepina», og forkortet utgave av Bibelen i latinsk heksameter

---

¹⁰⁷ Cold, *Lægevæsenet under Christian IV.*

¹⁰⁸ Scharffenberg, *Norske lægestillinger.*

¹⁰⁹ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22f. *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

¹¹⁰ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.40. *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1

¹¹¹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.40. *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1

¹¹² Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.108-115.

¹¹³ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.107-117. Bjerke, *Bibliotheca Scholæ Osloensis*, s.26f. Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker.*

verseform¹¹⁴. I tillegg var han, som sin venn Nilsson og flere andre, opptatt av astronomi, og utgav kommentarer om de mye omdiskuterte kometene som kunne observeres fra Osloområdet på slutten av 1500-tallet¹¹⁵. Videre var han med på å utgi sagaoversettelser og en Norsk kongehistorie. Mest kjent er han likevel for sitt hyllingsdikt, også på latinsk heksameter til Christian IVs kroning¹¹⁶.

Med denne humanistiske kraften og kapasiteten i sine omgivelser og blant hans lærere, kan vi trygt anta at en del av denne interessen har blitt opptatt av den unge Peder Alfsson. Det finnes som jeg vil komme tilbake til også senere i hans liv som tyder på dette. Etter Katedralskolen kan det virke som Alfsson oppholder seg et par år i København for videre utdanning¹¹⁷. Han kan også ha hatt bare et kort opphold i 1601, men trolig var han her et par år på midten av 1590 tallet. Under et av oppholdene blir han trolig kjent med den kommende teologen og dikteren Anders Arrebo som han har kontakt med videre¹¹⁸. Begge later til å ha vært opptatt av både medisin, poesi og historie, selv om de velger noe ulik karriere¹¹⁹. Arrebo blir teolog og en kjent dikter, mens Alfsson velger jussen og medisinen. I Arrebos diktning kommer imidlertid noe av interessen for juss og medisin til syne. Han skriver blant annet i sin ungdom et dikt om legevirkosomheten og tar også opp historikkens posisjon i diktene sine¹²⁰. Deretter skilles Arrebo og Alfssøns veier noen år mens Alfsson tar nye tre år på Oslo Katedralskole fra 1598 til 1601, denne gangen under rektor Christopher Hjorth¹²¹. Hjorth var en bereist mann og hadde gjort en «Grand Tour», en dannelses- og utdanningsreise gjennom Europa, ikke ulik den Alfsson selv snart skal legge utpå. Det er derfor ikke usannsynlig at Hjorth har vært med på å forme Alfssøns utdanningsplaner, noe Hjorth var kjent for å gjøre¹²².

Alfsson drar deretter ned til København i 1601, og registrerer seg ved universitetet, før han legger ut på første del av sin egen dannelsesreise. Om han ikke allerede var blitt kjent med Arrebo, må dette senest ha skjedd på dette tidspunktet¹²³. Her knytter nesten sikkert også den unge Alfsson sin første kontakt med Bjelke-slekten. Både Jens Bjelke, norsk kansler fra 1614 til 1648 og hans familie var kjent for å drive økonomisk bistand og veiledning av dansk-

¹¹⁴ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.115-117. *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Hallvard Gunnarsson». Eriksen, *Et Latinsk Digt*.

¹¹⁵ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.107-117.(se særlig side 114 om astrologiens rolle).

¹¹⁶ Eriksen, *Et Latinsk Digt*.

¹¹⁷ Rørdam, *Mester Arrebo*, s.25. Berggrav, *Oslo Katedralskole*, s.42f.

¹¹⁸ Rørdam, *Mester Arrebo*, s.25.

¹¹⁹ Rørdam, *Mester Arrebo*, s.25 ff.

¹²⁰ *Arrebo, Hexaameron*, s.157. Rørdam, *Mester Arrebo*, s.25 ff.

¹²¹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.48. Berggrav, *Oslo Katedralskole*, s.42 -43.

¹²² *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Christoffer Hjort».

¹²³ Rørdam, *Mester Arrebo*, s.24 -25. Ingerslev, *Danmarks Læger*, s.270.

norske studenter i København. Ikke minst var Bjelkefamilien viktig økonomisk for studentene. Reise og studier var dyrt og selv de bemidlede kunne ha problemer med å finansiere dette. Jens Bjelke var selv danskfødt og viste visstnok en spesiell interesse for studenter fra Norge^{124 125}.

Fra København drar Alfssøn så til de jesuittiske universitetene i Ölmütz og Braunsberg for et treårig opphold¹²⁶. Universitetet i Ölmütz var kjent for å stimulere til nasjonal historieinteresse¹²⁷, men dette var nok likevel ikke hovedgrunnen til valget. Begge var kjent for å være svært gode utdanningsinstitusjoner, og ikke minst ledende innen medisintutdannelsen. Det var dessuten vanlig at geistlige familier i både Danmark og Norge sendte sine barn dit, trass i at det hadde blitt risikabelt å reise hit på grunn av mulige beskyldninger om katolske sympatier¹²⁸. Dette forekom da også, men det er ingenting som tyder på at dette var relevant for Alfssøns del, selv om han heller ikke slapp helt unna anklagene¹²⁹.

I 1605 avlegger den nå ca. 25 år gamle Peder Alfssøn så Baccalaureusgraden i Ölmütz¹³⁰. Deretter begynner Alfssøn en ny epoke, nemlig som huslærer for den da 11 eller 12 år gammel adelssønnen Iver Pedersen Jernskjægg på Fritsø¹³¹. Hvordan fikk han denne stillingen? Det er selvfølgelig vanskelig å vite. Jens Bjelke var en nær venn og kollega av Iver Jernskjæggs far, Peder Jernskjægg¹³², men det finnes ledetråder som knytter Alfssøn enda nærmere til nevnte biskop Nilsson. Jens Nilsson hadde hatt Ivers far, Peder Iversen Jernskjæggs som elev og disse utviklet et livslangt vennskap. Dette er jo også et eksempel på hvor tett forholdet mellom ansatte og elever gjerne var. Man bodde og virket i umiddelbar nærhet, og kunne utveksle ideer og utvikle bekjentskap på en annen måte enn i dag. Det tross alt begrensede antallet med elever bidro nok også til dette. Trolig er det gjennom Jernskjæggslektens tilknytning til Oslo katedralskole Alfssøn får kontakt med Jernskjæggsfamilien¹³³. Iver hadde studert ved katedralskolen mens Peder Alfssøn var i Tyskland og i begravelsestalen til Iver, som døde ung - bare 22 år gammel - får vi høre at Iver

---

¹²⁴ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt. Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Jens Bjelke».

¹²⁵ Schulerud, Mentz. *Nordmenn i København*, s.52f.

¹²⁶ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

¹²⁷ Garstein, Oskar. *Oslo Katedralskole i Europeisk Perspektiv*, s.27.

¹²⁸ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.325.

¹²⁹ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.316.

¹³⁰ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

¹³¹ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.68 -75.

¹³² Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.26, 54.

¹³³ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.68 -75.

i perioden fra ca.1605 til 1609 ble undervist av Alfssøn i de «sande frie oc berømmelige Konster, som er Dialecticæ, Rhetoricæ, Eloquetiæ, Arithmeticae, Mathematicæ oc andre des lige.»¹³⁴.

Så i 1609 er tiden inne for at den nå 15 år gamle Iver selv skal legge ut på en «Grand Tour». Og som protege får han sin huslærer Peder Alfssøn¹³⁵. Ved å sammenholde immatrikuleringene til Iver Jernskjægg og Alfssøn, og deretter sammenligne dem med opplysningene i Ivers begravelsestale lar det seg gjøre å redegjøre ganske fullstendig for denne reisen. De starter i Leiden den 8. August i 1609, og deretter fortsetter ferden til Cambridge, Oxford og Orleans. Ferden tar dem videre gjennom Frankrike til Italia der de foruten å gjøre en ren dannelsesreise blant annet innom Roma, immatrikulerer seg ved det velrennomerte, også innen medisinen, universitetet i Padova¹³⁶. Ferden avsluttes ved et kortere opphold på universitetet i Leipzig¹³⁷, før Iver drar hjem til Norge hvor han ankommer den 1. september 1613. Peder blir igjen i Tyskland, så jeg antar oppholdet i Leipzig trolig er siste gang han ser sin venn Iver i live. Iver Jernskjægg dør av sykdom i 1616, etter en reise med Jens Bjelke¹³⁸. Alfssøn ærer da sin gamle venn med å oversette likprekenen fra tysk. De må ha utviklet et nært vennskap i de 8 årene de tilbringer og lever sammen, og Alfssøn oppkaller også sin andre sønn, født i 1620, etter han¹³⁹. Den siste kontakten vi finner noe bevis for mellom Alfssøn og Jernskjæggslekten er når Ivers far, Peder Jernskjægg også dør kort tid etterpå samme år, og Alfssøn innkalles som livlege til Fritsø¹⁴⁰. I mellomtiden har nemlig Alfssøn rukket å bli fullføre utdannelsen som lege. I 1614 registrerer han seg som medisinstudent i Leiden¹⁴¹ og i 1615 uteksamineres han til dr. medicus fra universitetet i Basel med en avhandling om pleuritt; brysthinnebetennelse^{142 143}.

Men det er sannsynligvis ikke bare profesjonsmessige årsaker til at Alfssøn ikke følger med sin unge venn tilbake til hjemlandet. Trolig har Alfssøn fått nyss om hva som har utspilt seg i Norge i mellomtiden. I en stor rettssak i Gjerpen i 1613 blir det rullet opp en krypto-katolsk konspirasjon, der blant annet hans gamle rektor Christoffer Hjorth blir tiltalt og dømt. I den

¹³⁴ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.68 -75.

¹³⁵ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.68 -75.

¹³⁶ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148 og 341. Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.68 -75. Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

¹³⁷ Suhm, *Dansk Historie, Andet Bind Tredje Hæfte*, s.8

¹³⁸ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.72

¹³⁹ Norsk Biografisk Leksikon, s.v. "Peder Alfssøn", s.1. *Ancestry.com*, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

¹⁴⁰ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

¹⁴¹ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

¹⁴² Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148. Norsk Biografisk Leksikon, s.v. «Peder Alfssøn».

¹⁴³ Grön, *Ambrosius Rhodius*, s.230.

anledning ble også Alfssøn innkalt til rettssaken. Trolig skyldes det delvis at det kan ha kommet fram at han hadde studert ved jesuittiske universiteter, noe som ble forbudt for nordmenn omtrent på denne tiden. I tillegg dukker navnet hans opp i et brev som inngikk i bevismaterialet¹⁴⁴. Brevet er dog svært kryptisk og sier ikke mer enn at «de merkelige ryktene om Alfssøn er falske». Tiltalen frafalles da også, og det noteres at Alfssøn ikke lot seg kontakte for innkalling da han var i Italia, der han jo virkelig var på dette tidspunktet¹⁴⁵. Men med tanke på at Alfssøn altså blir igjen i Leipzig når Iver drar til Norge, er det nok mye som tyder på at det har kommet han for øre likevel. Tross alt fant han det vel tryggest å holde seg unna til saken hadde passert. Kanskje var det nettopp denne hendelsen med dens tvungne eksil, som ble den utløsende faktoren som til slutt ga Alfssøn hans doktorgrad i medisin.

I 1616 vender Alfssøn tilbake til Oslo hvor han, trolig i januar, gifter seg med den tidligere nevnte Anne Jacobsdatter Wolf¹⁴⁶. Som gift mann er han nå også avhengig av en fast inntekt. Trass i at medisin var et svært lærd yrke, var det ikke bare enkelt å livnære seg på dette. Alfssøn må derfor trolig ha hatt en genuin interesse for faget når han valgte å satse på dette. I februar er han på plass i Bergen, og i mars skriver han seg der som dr. med. og dr. juris.¹⁴⁷ Dr. juris var nok en tittel han hadde ervervet seg gjennom sitt generelle studium, da jus, i likhet med teologi, den gang var en obligatorisk del av høyere utdanning. Rett før sitt besøk på Fritsø ved Peder Jernskjæggs dødsleie, får han så fast lønn i form av et Maria-prebende på hele 200 riksdaler i året, og tittelen som Stadsmedicus i Bergen som den andre i rekken¹⁴⁸, og som den første norskfødte lege noen gang. Da har Alfssøn og hans kone allerede fått sitt første barn Ole Pederssøn Wolf¹⁴⁹. Det er ikke bevart noen spor som kan fortelle hvordan Alfssøn fikk stillingen i Bergen, men det var trolig en blanding av omstendigheter. Det vites ikke om han har hatt kontakter i Bergen før 1616, men Jens Bjelke var ofte der¹⁵⁰, og det var også den plassen det var opprettet en fast legestilling¹⁵¹. Oslo hadde ingen fast legestilling, og i 1620 forsøker Stattholder Jens Juel i Oslo å hente Alfssøn for å virke som lege der¹⁵². Dette lykkes dog ikke og Alfssøn blir værende i Bergen. Jens Juel gir likevel ikke opp å hente Alfssøn til Oslo, og sender mellomtiden flere begjæringer til Kansler Christian Friis om å få Alfssøn til

---

¹⁴⁴ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.316

¹⁴⁵ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.316 . Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148 .

¹⁴⁶ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

¹⁴⁷ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22 og 76.

¹⁴⁸ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

¹⁴⁹ *Ancestry.com*, s.v. «Anne Jacobsdatter Wolf».

¹⁵⁰ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*.

¹⁵¹ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*.

¹⁵² Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.76.

Oslo, også her med en årslønn på 200riksdaler¹⁵³. Til slutt, i 1626, får Alfssøn kantordom, og tilhørende filosofiundervisningsplikt ved Oslo Katedralskole¹⁵⁴. På denne tiden har Alfssøn minst 3 barn allerede,¹⁵⁵ og har også fått og mistet igjen inntektene fra Herø prestegård¹⁵⁶.

I Oslo finnes det hverken apotek eller opparbeidet legestilling. Alfssøn må dessuten jobbe som foreleser ved katedralskolen, en jobb han vel dog var vant til, og kanskje trivdes med, da han jo hadde vært huslærer i flere år. Men det er ikke bare å være lege i Oslo¹⁵⁷. I Bergen hadde han ibland hatt besøk av andre medisinere som Otto Sperling den eldre, og han hadde omgått sin gamle mesén Jens Bjelke som blant annet var til stede ved herredagene i Bergen. Alfssøn var og trolig også blitt kjent med Biskop Paasche som var en god venn av Jens Bjelke. Bjelke og Juul later til å ha stått i et visst konkurranseforhold til hverandre og det kan godt finnes en del stoff i kulissene her vedrørende hvem som fikk sette Alfssøn i virke.¹⁵⁸ Den omtalte Sperling beskriver også Alfssøns glede over å kunne diskutere medisin når han besøker Alfssøn i Bergen¹⁵⁹, og senere også i Oslo¹⁶⁰. Foruten å beskrive Alfssøn som dyktig og lærd, med en utmerket kone, forteller Sperling at Alfssøn ikke er noen stor botaniker - om enn dyktig¹⁶¹. Videre forteller Sperling om at han selv på en reise til Gotland i samme periode har tegnet av en runeinnskripsjon på Gotland¹⁶². Det var altså ikke en helt uvanlig syssel for en mann av Alfssøns kaliber.

Men tilbake til Oslo: Ingen av disse omgivelsene er å finne i Oslo og Alfssøn later ikke til å være helt fornøyd med sin situasjon. Dette viser seg, ikke i form av mismot og nedslåtthet, men snarere i form av energiske forsøk på å forbedre sin posisjon. Samme år som Alfssøn etablerer seg med sin familie i Oslo, skriver han en dedikasjon i sin gamle venn Arrebo's verk *Hexaameron*¹⁶³. Dette er et verk med davidssalmene på latinsk heksameter, og må ligge nært opptil en sjanger Alfssøn var kjent med fra Hallvard Gunnarssøn. Også Alfssøns dedikasjon er på veldreide latinsk vers, og inneholder en rad av lærde referanser til andre salmeoversettere. Indirekte berøres kanskje også studieoppholdet i Oxford, der også Arrebo

---

¹⁵³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.76f.

¹⁵⁴ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23f og 76ff.

¹⁵⁵ *Ancestry.com*. s.v. «Anne Jacobsdatter Wolf».

¹⁵⁶ *Dansk biografisk Lexikon*, s.v. «Peder Alfson», s.1. Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

¹⁵⁷ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23f og 76ff.

¹⁵⁸ For Bjelke, Paasche og Juul vs. Alfssøn se: Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.24. Birket Smith, *Otto Sperlings selvbiografi*, s.5-7. Thrap, *Bergens stifts Biskoper*, s.7f. Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.95, 152, 272.

¹⁵⁹ Birket-Smidt, *Dr. Sperlings selvbiografi*, s.6.

¹⁶⁰ Birket-Smidt, *Dr. Sperlings selvbiografi*, s.19.

¹⁶¹ Birket-Smidt, *Dr. Sperlings selvbiografi*, s.6.

¹⁶² Birket-Smidt, *Dr. Sperlings selvbiografi*, s.13.

¹⁶³ Arrebo, *Samlede skrifter*, s.36 -38. Rørdam, *Mester Arrebo*, s.194.

på et tidspunkt studerte. Dessuten nevner han den lykkelige stjerne han er født under, noe som nok kan sees på som mer enn et munnhell i sammenhengen¹⁶⁴. Dedikasjonen fungerer dermed på minst to måter. På den ene siden priser han Arrebo, men på den annen side viser han sin egen lærdom. Det er rimelig å anta dette opplevdes som et godt karrieretrekk også for Alfssøn. Så, i 1627, drar Alfssøn på sin egen lille visitasrunde - muligens sammen med en av studentene fra Katedralskolen der han underviser - og samler inn runeinnskrifter til Worms prosjekt. Tegningene sendes så inn til Worm, som øyensynlig mottar dem direkte fra Alfssøn. Alfssøn skriver dog på forsiden at han har laget dem på begjæring av kansler Friis.

I januar 1628 er det så definitivt slutt på det Bergenske prebendet og lønnen til Alfssøn blir dermed bortimot halvert¹⁶⁵. Når den viktige reformatoren biskop Glostrup i følge domkapittelsprotokollen foretar sin visitas ved Katedralskolen i mai samme år, er Alfssøn en av medeksaminatorene, og får i den anledning de beste skussmål av Glostrup¹⁶⁶. 1630 later til å ha vært et spesielt tungt år for Alfssøn. Barna fortsetter å komme på løpende bånd, det er en pestepidemi av større art i byen¹⁶⁷, og i januar mister plutselig Alfssøn sitt kannikdømme, i følge Jens Bjelke «noget hastig og uformodelig»¹⁶⁸. Det vites ikke hva som ligger bak dette, men tapet av kannikdømmet har nok vært en utløsende faktor for at Biskop Glostrup i april 1630 skriver til Christian Friis på Alfssøns vegne, og begjærer at «medisin og filosofi-professor» Alfssøn, skal hjelpes i sin økonomiske situasjon. En situasjon Glostrup beskriver som ««bedrøffveligens». Glostrup legger også til at han er en pliktoppfyllende, dyktig og rettlærd mann som fortjener dette¹⁶⁹. Senere samme år følges dette opp av brev fra både Stattholder Christopher Urne og Jens Bjelke. Urne ber om at «Doctor Peeder Alsløb» (Peder Alfssøn) skal tilkjennes lagmannsstillingen og et prebende i Oslo som «barmhiertighedz gierningh» mot denne «fattig Mand och hans fattigh Hustrue och børn»¹⁷⁰.

Heller ikke dette lykkes da utnevnelsen går til Nils Hanssen, men det samlede trykket har nok likevel vært utslagsgivende for at Alfssøn får stillingen som lagmann i Trondhjem i 1631¹⁷¹. Det skal presiseres at det er lite som tyder på at Alfssøn var fattig etter tidens målestokk. Han hadde et fint hus, en for sin tid anselig inntekt og en svært standsmessig omgangskrets – selv

---

¹⁶⁴ For gjengivelse og oversettelse av Dedikasjonen se tillegg 8.

¹⁶⁵ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.77

¹⁶⁶ Daae og Huitfeldt-Kaas, *Glostrups Visitatser*, s. xiv.

¹⁶⁷ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.78.

¹⁶⁸ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.152.

¹⁶⁹ Daae og Huitfeldt-Kaas, *Glostrups Visitatser*, s.127f.

¹⁷⁰ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79. Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.68.

¹⁷¹ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79.

om tapet av kannikdømmet kan ha utgjort et økonomisk slag. Likevel viser det nok til en gradvis tilspissende situasjon for Alfssøn, der han går fra aktiv promotering av seg selv i perioden 1625 - 28, til mer ydmyk begjæring om hjelp befordret av hans venner i perioden fra 1628 - 31. Det er dog all grunn til å tro, med tanke på hvem som kommer til hans bistand, at han er svært trygt plassert innenfor det gode selskap også i denne perioden. Alfssøn selv har nok kanskje ikke oppfattet sin posisjon like gunstig, og det er dette som er viktigst, da det sier noe om hans behov for å synes som akademiker av karrieremessige årsaker.

Etter forflytningen til Trondhjem i 1631 roer tilsynelatende situasjonen seg for Alfssøn. Han fortsetter som lagmann helt til 1653 da han avtrer grunnet høy alder til fordel for sin svigersønn¹⁷². I mellomtiden har han med unntak av noen innledende problemer med å tilpasse seg embetets utøvelse, som avhjelpest ved hans venn Bjelkes personlige veiledning, ikke noen større hendelser av relevans for tegningene¹⁷³. Det kan dog nevnes at han som en av svært få lagmenn fyller sin plikt med å komme på stendermøte i Oslo¹⁷⁴, og det er mulig å tolke hendelsene i begynnelsen av hans virke som lagmann som utslag av en noe for regelfokusert vurdering ved domsavsigelser, noe som vel ikke er underlig om man kombinerer karaktertrekkene nøyaktig og pliktoppfyllende med uerfarenhet i jusyrket. Det siste vi hører om han før hans død er i 1656 (og 1658) da hans sønn Iver dedikerer opplaget av sin bestselgende retorikkbok *Medulla Oratoria* til sin kjære far « D. Petro Adolpho » residerende i Trondhjem¹⁷⁵. Til slutt sovner Alfssøn inn i 1663 i den høye alder av 85 år¹⁷⁶.

Sammenfatning

På hvilken måte har dette gjort Alfssøns produksjon mer forståelig? Gjennom å undersøke alle kildene nevnt over har jeg funnet ut at Alfssøn var en svært lærd mann. Han hadde kontakter i viktige posisjoner både i Danmark og Norge, og han hadde en utdannelse der han kom i kontakt med både tanker om nasjonalhistorie og klassiske forbilder. Vi har dessuten sett at han var en mann med ambisjoner, og kanskje hadde spesielt store behov og forhåpninger akkurat i 1627 når tegningene produseres. Han hadde dessuten kontakt med andre som var involvert i innsamling og dokumentasjon av både historiske tekster og antikviteter. Jens Bjelke var selv en ivrig historieentusiast, og det er takket være hans innsats mesteparten av

---

¹⁷² Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.152. Harbou, *Hannibal Poulsen*, s.5-6.

¹⁷³ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.242-244.

¹⁷⁴ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.332. Norsk Biografisk Leksikon, s.v. «Peder Alfssøn», s.2.

¹⁷⁵ Adolpho, *Medulla Oratoria*, s.3.

¹⁷⁶ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22. Ancestry.com, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

norske middelalderdiplomer har overlevd¹⁷⁷. Nettopp Bjelke var en trofast følgesvenn for Alfssøn gjennom store deler av hans liv.

Hvordan Alfssøn faktisk får oppdraget er uklart. I utgangspunktet kan det virke som han har blitt informert i brevform, og ikke via formidling av missivet. Tidspunktet sammenfaller med Worms fornyede purring på innsamling. Det som kan tale i mot dette er at Alfssøn skriver at tegningene lages på begjæring av Christian Friis¹⁷⁸, noe som jo peker mot missivet. Det finnes ingen bevart begjæring fra Worm til Biskop Glostrup i Oslo, slik som det gjør til biskopene i Bergen, Trondhjem og Stavanger, men det finnes et brev stilet til Biskop Glostrup fra Worm, vedrørende om Worms bror kan losjere hos han, så de har åpenbart hatt noe kontakt¹⁷⁹.

Alfssøns små tekstbiter som veileder bildene viser at han har kjent til spørrelisten fra missivet da tekstene behandler spørsmålene om tilknyttede sagn – hvilket han ikke finner – og plassering av innskriftene etc.¹⁸⁰. Denne spørrelisten ble også reproduisert, i nær identisk form, i Worms brev til Wegner, dog uten referanse til Christian Friis. Tidspunktet taler allikevel mest for en brevforespørsel. Men også om det skulle vært originalmissivet som ligger til grunn må dette ha blitt formidlet til Alfssøn av en mellommann, ettersom det hadde gått nærmere 5 år siden missivets utsendelse da Alfssøn utførte oppdraget, samt at Alfssøn ikke var biskop, og missivet ble stilet til biskopene. Siden også Worms egne brev var stilet til de samme biskopene - det finnes til og med ett til biskopen i Lund med tilsvarende forespørsel¹⁸¹ var det antagelig en biskop som formidlet oppdraget til Alfssøn. Det burde gi oss to klare kandidater. Biskop Glostrup i Oslo og Biskop Paasche i Bergen. Det finnes argumenter for begge to. Biskop Paasche peker seg ut som den fremste kandidaten; ikke bare har han selv sendt inn materiale til Worm i 1626¹⁸² – året Alfssøn flytter fra Bergen til Oslo – men de har trolig omgått under hans opphold i Bergen, og var begge venner av den historieinteresserte Bjelke. Det er derfor lett å tenke seg at han videreformidler oppdraget til sinn venn, som nylig hadde flyttet til Oslo, og som han anså som en egnet mann for oppgaven. På den annen side kan man tenke seg at Glostrup er nærmeste kandidat da brevene Worm sender ut ber om at det blir samlet inn «minnesmerker» i de respektive områdene til biskopene. Glostrup er også den

---

¹⁷⁷ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Jens Bjelke».

¹⁷⁸ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, s.217 – 234.

¹⁷⁹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s.205. Pkt.138.

¹⁸⁰ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, s.217 – 234.

For eksempel på Alfssøns følgetekster, se translittereringen av Alfssøns tekst til Tunesteinen, se Vedlegg 1.

¹⁸¹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*.s. 107, Pkt.199(Ep.370), s.113, Pkt. 206, (Ep.371.), s.116. Pkt.214. (Ep.372).

¹⁸² Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bindes Tredje Hæfte*, ss.34 -43. Undset, *Ældre arbeider med de gamle Norske indskrifter*, s.101.

eneste av de norske biskopene Worm skriver til, som det ikke vites at selv sender inn noe til Worm. Muligens kan begge ha hatt en finger med i spillet. Om Glostrup har behøvd noen til å ta seg av oppdraget kan ha spurt seg for, og både Paasche og Bjelke kan ha vært mulige kandidater til å anbefale Alfssøn for oppdraget, om da Glostrup ikke selv var oppmerksom på muligheten. Hvorfor er Alfssøn så åpenbart en mulighet? Her mener jeg et siste argument bør tas med som ikke i særlig grad har blitt behandlet i forskningen vedrørende antikvarianismen – nemlig koblingen til medisinen som jeg vil ta for meg i neste del.

Medisinens rolle

Man kan stille spørsmål ved hvorvidt medisinstudenter ble utsatt for «historiefaglige» bøker og problemstillinger på 1600-tallet, men vi må da huske på at på denne tiden var medisinstudiet for spesielt interesserte, mens historie var en naturlig del av den «allmenne» utdannelsen for lærde som også medisinerne måtte gjennomgå. Selv om det var mulig å spesialisere seg fikk alle som tok høyere utdanning en helt annen form for allmennutdanning en dagens spesialiserte fagutdanning. Hos Alfssøn kommer dette til synet ved at han med letthet kunne anvendes som lagmann – en overgang som i dag kan virke langt mindre naturlig. I det lille som finnes av litteratur om Alfssøn har det blitt stilt spørsmål ved hvorfor han kaller seg både dr. medicus og dr. juris. Det er som tidligere nevnt trolig at tittelen dr. juris var en helt legitim tittel basert på utdannelsen hans. De fleste universiteter opererte enda ikke med et klart skille mellom jus og andre fagdisipliner. Medisin var bare så vidt etablert som egen fagkrets, og det var ikke lett å skaffe seg en medisinutdanning. Alfssøn var blant de aller første leger som hadde tjeneste i Norge og var den første stadsfysikus i Oslo. Selv om vi skal ta med en klype salt berettelsen om hans «armod», er det ingen tvil om at det fantes økonomisk tryggere embeter tilgjengelig enn legeembetet, og han sper hele tiden på medisinerinntekten som blant annet huslærer og gymnasielærer. Det er derfor sannsynlig at det har ligget en genuin interesse for faget bak Alfssøns karrierevalg. Av plasshensyn vil jeg for en nærmere beskrivelse av legevesenet i Norge og Danmark på denne tiden vise til Johan Scharffenbergs *Bidrag til de norske lægestillingers historie før 1800*, utgitt i tre bind fra 1904-1905 som fortsatt er den mest inngående beskrivelsen av medisinerens virke i Norge fra 1500- 1800- tallet¹⁸³. Hva gjelder medisinenes teoretiske grunnlag på første halvdel av 1600 tallet vil jeg for en generell innføring særlig vise til Roger French sin bok *Medicine before science* fra 2003 som gir en god og oppdatert innføring i temaet¹⁸⁴. For en nærmere

---

¹⁸³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*.

¹⁸⁴ French, *Medicine before Science*.

beskrivelse av de ulike retningene innen medisinen i det aktuelle tidsrommet, som blant annet Paracelsianisme og Galens humørlære viser jeg til Jole Schackelford: *A Philosophical Path for Paracelsian Medicine – The Ideas, Intellectual context, and Influence of Petrus Severinius: 1540 – 1602* som tar for seg dette, spesielt med hensyn til skandinaviske forhold¹⁸⁵.

Hvorvidt Alfssøn skrev seg inn i noen spesifikk retning innen disse tradisjonene er uvisst, men han var ifølge dr. Sperling ikke spesielt interessert i plantemedisin¹⁸⁶, og da er det hovedsakelig bare en annen innfallsvinkel, og det er den systembaserte teoretiske medisinen. Jeg skal ikke spekulere mer i dette da grunnlaget her er for tynt til å kunne si noe sikkert, men jeg mener det er gode grunner til å anta at han har hatt en form for teoretisk, systematisk og muligens delvis deskriptiv innfallsvinkel til medisinen, ut ifra de mulighetene som fantes til rådighet. Dette var uansett en vesentlig del av medisinen på denne tiden, og nettopp dette er særlig interessant for problemstillingen jeg vil undersøke. Jeg mener det kan finnes en klarere kobling mellom Alfssøns medisinsysler og produksjonen og utformingen av tegningene enn man først kan få inntrykk av.

Medisinerne som antikvarer

Det er i det hele tatt påfallende mange medisinere blant antikvarene. Ole Worm er selv et godt eksempel. Antikvarianismen har gjerne blitt sporet tilbake til jus og historieforskningen, som søkte å legitimere krav og rettigheter i sin samtid ved hjelp av fortiden, og tok i bruk empiriske bevis i form av, særlig mynter og statuer, i tillegg til skrifter¹⁸⁷. Men et viktig element som ikke helt lar seg forklare ut ifra denne tankegangen er den systemtenkningen som lå til grunn for antikvarianismen. Et ønske om å systematisere viste seg i flere fagfelt på 1600-tallet, inkludert botanikken. Jeg mener ikke at konklusjonene om jussen og historieskrivningens rolle er feil, men vil foreslå at den kan være verdt å utdype, ved å i tillegg undersøke medisinsens innflytelse på tankemåtene og metodene til særlig de tidlige antikvarene. Da wunderkamrene ble laget var det gjerne en systemtankegang, og tanken om empirisk sammenligning som ligger bak. Det var et ønske om å bygge en systemforståelse mer enn en kronologi, og dette gjør at man katalogiserer¹⁸⁸. Denne måten å arbeide på er svært lik mange av framgangsmåtene innen medisinen på 1600-tallet. Særlig innen

---

¹⁸⁵ Schackelford, *Paracelsian Medicine*.

¹⁸⁶ Birket-Smidt, *Dr. Sperlings selvbiografi*, s.6.

¹⁸⁷ Miller, Peter N., *Peiresc's Europe*.

¹⁸⁸ Mordhorst, *Genstandsfortællinger*, s.75-101.(særlig sidene 77 -88 og tingenes orden og systematikk)

iatrokjemien som tok sikte på å kartlegge stjernenes innflytelse på kroppen lå det nitide utregninger, og en utrolig bredspektret oversikt til grunn¹⁸⁹. Det ble sett på som et arbeid som krevde stor nøyaktighet og det var viktig å ta alle aspekter med i betraktningene. Innen humørlæren var det viktig å se på alle de ulike elementene i kroppen, for så å balansere disse i forhold til hverandre. I Paracelsianismen var det heller vesentlig å danne seg et helhetlig bilde av hvordan de ulike essensene ble transformert i kroppen, samt hvilke ytre faktorer som innvirket på pasientens konstitusjon – det siste var vesentlige innen all medisin på 1600-tallet. Innenfor anatomien og botanikken var man opptatt av både artsbestemmelse, organbeskrivelser og systemsammenligninger, også mellom arter, samt katalogisering. Jeg mener derfor at veien fra medisin til antikvarianisme er langt kortere enn man kan se for seg i dag.

Det finnes også gode historiske kilder som underbygger dette. Foruten at usedvanlig mange antikvarer og samlere var medisinere, finnes det også vitnesbyrd om dette av mer personspeifikk art. Thomas Bartholin, en viktig figur innen medisinen på midten av 1600-tallet, som langt på vei gjorde seg kjent ved å utgi og gjenutgi sin far, medisineren Caspar Bartholin den eldre, verker, nevner spesifikt denne koblingen mellom medisinen og antikvarianismen. Bartholin den eldre var virksom på begynnelsen av 1600-tallet og en innflytelsesrik mann innen medisinen¹⁹⁰. I Thomas Bartholins verker fra 1670-årene, *On the Burning of his Library* og *On Medical Travel* lister han opp forskjellige ting en kommende medisiner bør fordype seg i, og blant disse inntar antikviteter en prominent plass¹⁹¹. Begge verkene er fulle av referanser til antikviteter og studiene av disse, og en svært interessant årsak han oppgir er at det gir muligheten til å se menneskelige levninger i graver som kan være svært nyttig fra medisinsk standpunkt¹⁹². Dette argumentet har jeg overhodet ikke kommet over i moderne litteratur som mulig anspringsårsak til antikvariske interesser. Med tanke på problemene man innen medisinen hadde med å få etablert «anatomiske theater», det vil si obduksjonslokaler, er dette en plausibel påstand fra Bartholin. Bartholin var også selv interessert i antikviteter, og begge bøkene har hyppige referanser til dette. Det bør legges til at Bartholin hadde vokst opp med Ole Worm som verge, men Bartholins flertallige referanser til andre leger i sin samtid som også henviser til bruken og studiet¹⁹³ av antikviteter, viser at dette ikke var særegent for «det Wormske». Dermed runder jeg av denne korte betraktningen

---

¹⁸⁹ Schackelford, *Paracelsian Medicine*, s.75, 79, 81, 93.

¹⁹⁰ *Dansk Biografisk Lexikon*, s.v. «Bartholin, Caspar».

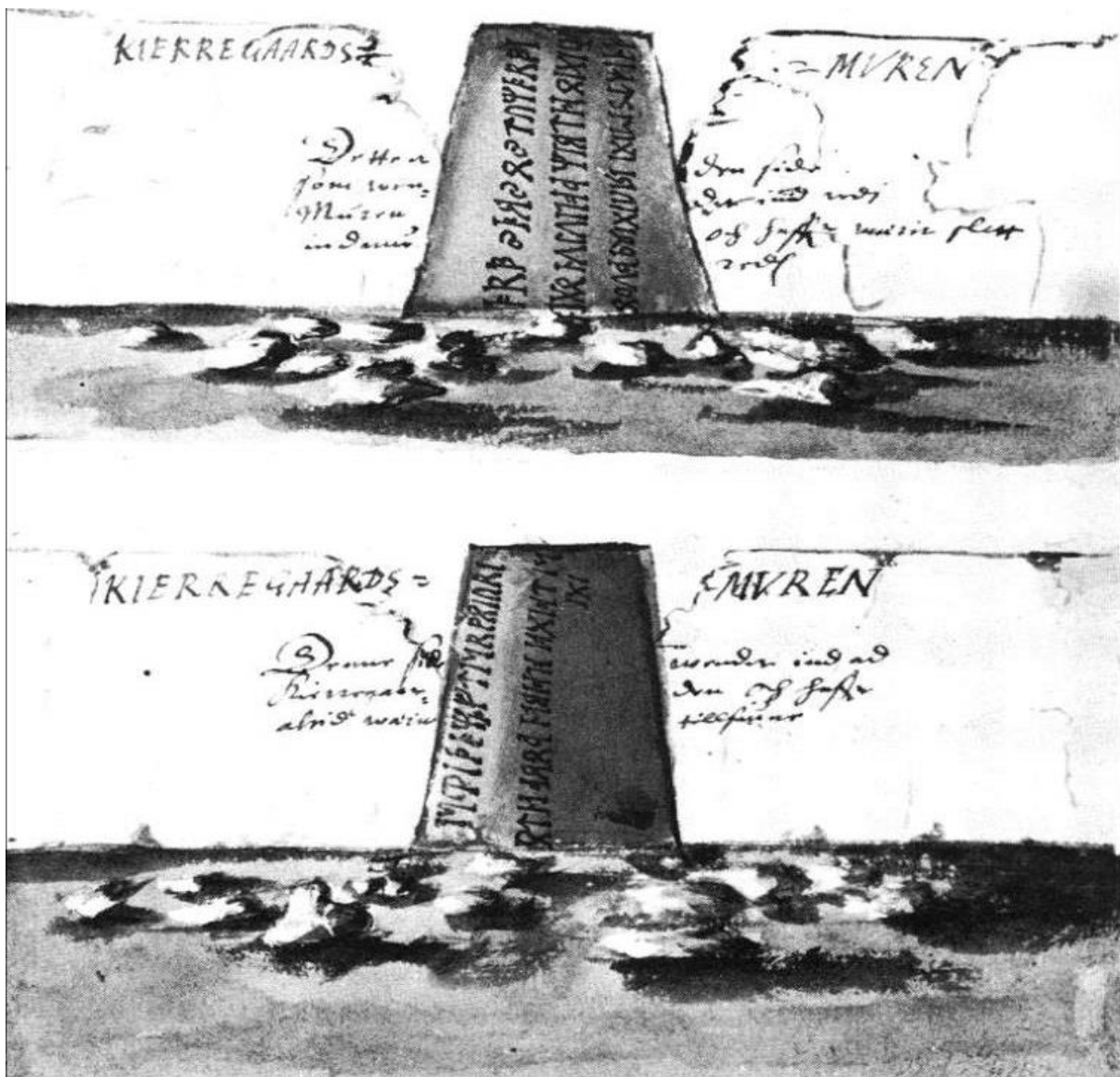
¹⁹¹ Bartholin, *On the Burning of his Library* og *On medical travel*.

¹⁹² Bartholin, *On medical travel*, s.51.

¹⁹³ *Dansk Biografisk Lexikon*. s.v. «Bartholin, Thomas»,.

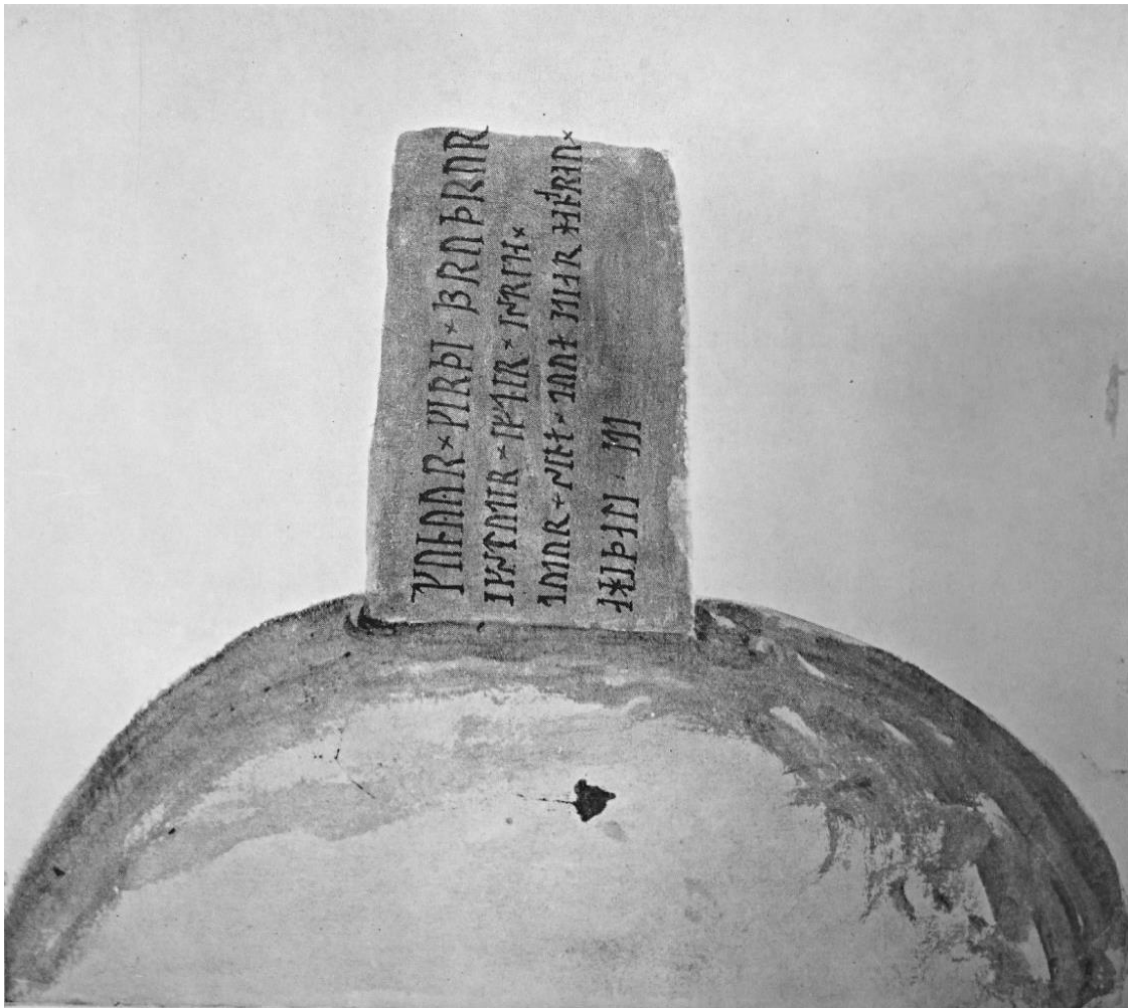

om Alfssøn og hans forutsetninger med å stille det spørsmålet som da melder seg: Hvis det er slik at medisinutdannelsen hans har vært utslagsgivende for at han blir valgt til, og påtar seg, innsamlingsoppdraget – kan vi da finne spor av dette i det materialet han sendte inn? Dette vil jeg undersøke i de to neste kapitlene. Først vil jeg se på bildenes grafiske framstilling (kapittel 3), deretter vil jeg se på bildenes generelle grafiske framstilling (kapittel 4).

Alfssøns tegning av «Tunesteinen», firkantet og innfelt i kirkegårdsmuren¹⁹⁴.

¹⁹⁴ Moltke, Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I, s.224.

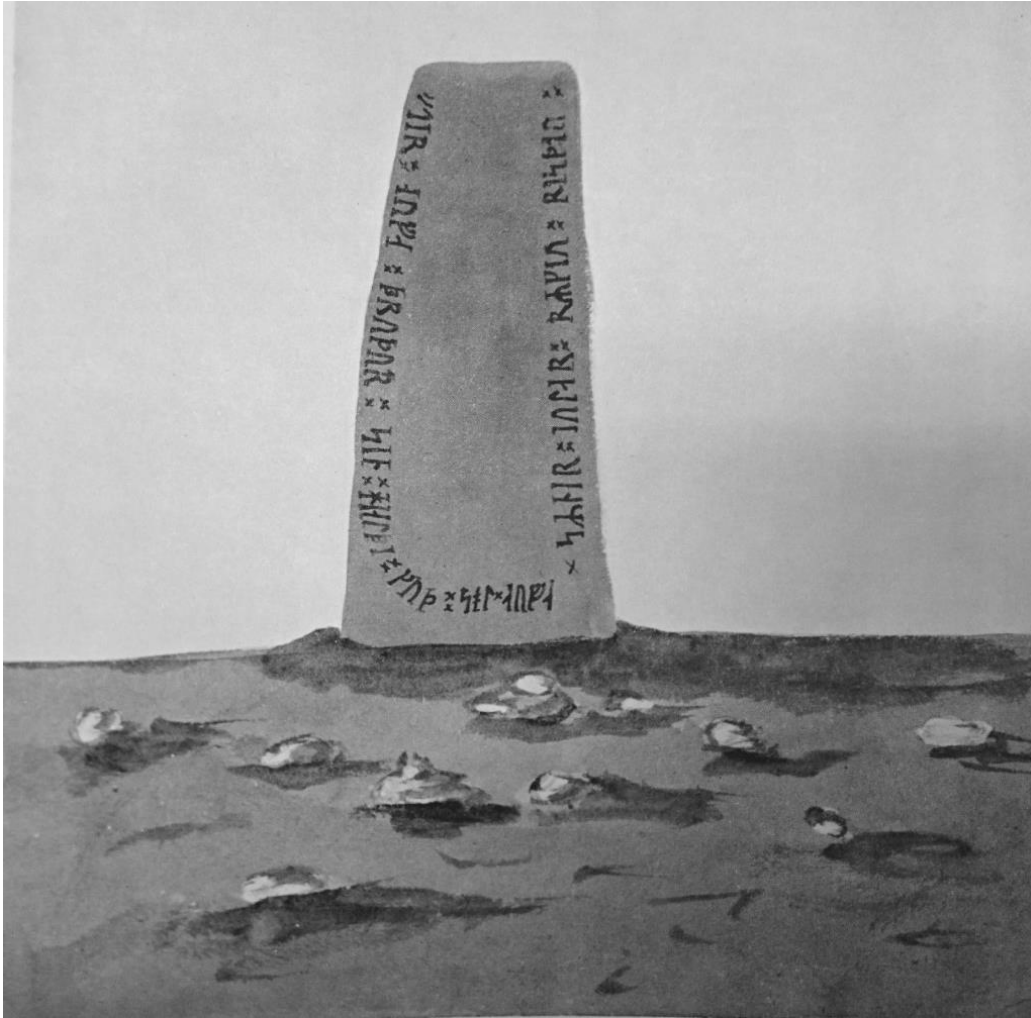

Alfssøns tegning av «Dynnasteinen», plassert på en kolle. Eksempel på runer plassert på linje¹⁹⁵.

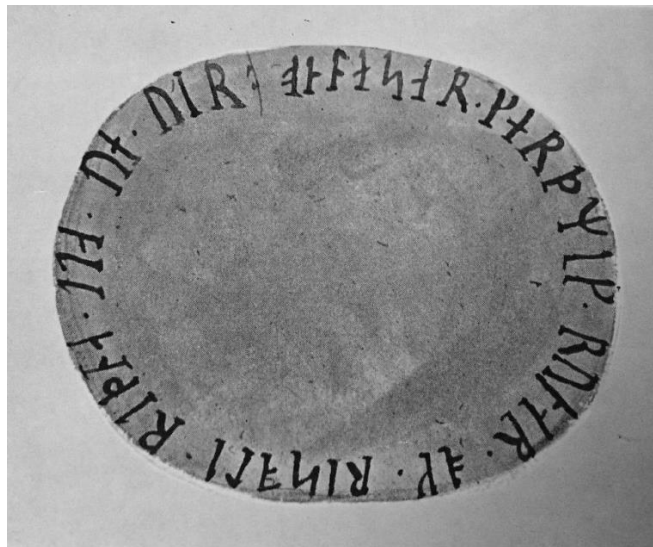

Alfssøns tegning av runesteinen som kalles «Gran III». Eksempel på runer plassert i firkant¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Moltke, Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I, s.218.

Alfssøns tegning av steinen som kalles «Gran I». Eksempel på runer plassert i V-form¹⁹⁷

Alfssøns tegning av «Tosesteinen». Eksempel på runer plassert i sirkelform¹⁹⁸

¹⁹⁶ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, s.221.

¹⁹⁷ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, s.219.

Kapittel 3: Bildenes grafiske framstilling – Runene på bildene

For å studere selve utformingen av illustrasjonene, finnes det flere måter å gå fram på. Jeg tenker da på hvorfor de ser ut som de gjør, og ikke produksjonen som jeg allerede har omtalt. Jeg vil dele opp utformingen i to deler. Selve runetegnene, og «resten» av bildene; det vil si, farger, estetikk, utføring og former. Når det gjelder teksten som ledsager bildene, er denne allerede berørt i kapittel 2, og vil derfor ikke berøres i dette kapitlet.

Noen av Alfssøns tegninger er relativt «gode», også i moderne målestokk. Det vil si at de grafisk ganske godt gjengir de tegnene, og den utførelsen man finner på objektet (steinen) som avbildes. Andre framstår derimot som bortimot meningsløse. Et eksempel på dette er tegningen av Tunesteinen, som på grunn av Alfssøns avbildning ikke ble forstått og tolket før på 1800-tallet. Med forstått mener jeg ikke hvorvidt man har kommet fram til en endelig tolkning, men hvorvidt man har klart å transkribere runene til et noenlunde solid latinskbokstavert utgangspunkt for tolkning. Noen ny avbildning ble ikke gjort før i 1857, så Alfssøns tegninger var modell for alle lesnings- og tolkningsforsøk fram til da¹⁹⁹. Riktignok er det ikke Alfssøns originaltegninger som ble brukt, men trykkene basert på disse som ble publisert av Ole Worm i hans utgaver av oversiktsverkene *Monumenta Danica* og *Seu Danica* som er oversiktsverk over innskrifter i Danmark-Norge²⁰⁰. Disse trykkene avviker noe fra Alfssøns tegninger både i utforming og runegjengivelser²⁰¹. Dette skyldes først og fremst typografiske årsaker i forbindelse med trykkingen av boken, og at Worm nok også hadde vanskeligheter med å finne noen mening i Alfssøns gjengivelser²⁰². Worm avsto også fra å komme med et tolkningsforslag til akkurat denne innskriften, og presenterer Alfssøns gjengivelse noe ulikt i de ulike utgavene av *Monumenta Danica* og *Seu Danica*^{203 204 205}. Andre runesteiner i Alfssøns manuskript, slik som den ene av runesteinene på Hadeland kalt «Gran I», er såpass godt gjengitt at den også i dag kunne lagt grunnlag for en brukbar lesning og tolkning²⁰⁶. Når det gjelder tegningen av Tunesteinen derimot er det helt annerledes. Både den grafiske utformingen av runene og rekkefølgen disse forekommer i avviker kraftig fra slik

---

¹⁹⁸ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, s.227.

¹⁹⁹ Grønvik, *Runene på Tunesteien*, s.13-15.

²⁰⁰ Worm, *Danicorum Monumentorum Libri Sex* og *Rᚱᚱᚱ (Runer) seu, Danica literatura antiqvissima*.

²⁰¹ Grønvik, *Runene på Tunesteien*, s.15.

²⁰² Grønvik, *Runene på Tunesteien*, s.15.

²⁰³ Worm, *Rᚱᚱᚱ (Runer) seu, Danica Litteratura Antiqvissima* og *Danicorum Monumentorum Libri Sex*.

²⁰⁴ Grønvik, *Runene på Tunesteien*, s.15.

²⁰⁵ Bugge, *Norges Indskrifter med de Ældre Runer*, s.4.

²⁰⁶ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol. I*, s.219. Worm, *Danicorum Monumentorum Libri Sex*, s.468.

de er risset inn på steinen. Mitt første spørsmål av runologisk art er derfor: Hvorfor er det sånn? Hva gjør at de ulike tegningene har så ulik kvalitet med moderne øyne? Det er ingenting som tyder på at det er forskjellige hender bak arbeidene. Tegningene framstår samlet, og er enhetlige både i pennestrøk og generell utforming, så vel som i måten runene avbildes på. Det må derfor ligge andre grunner bak, og jeg mener de grunnene bør søkes i tidens og Alfssøns kunnskapssyn og oppfatning av runer, heller enn vilkårlige årsaker som at Alfssøn hadde «en dårlig dag» eller lignende. Tegningen framstår heller ikke som unøyaktig per se, men i bunn grunn som «feilaktig».

Mitt første grep ble derfor å finne ut om det er noen fellestrekk i de feilene Alfssøn gjør. Innskriften på Tunesteinen er ganske lang, og det er ikke til mye hjelp for den ikke-runekyndige (eller urnordisk språkkyndige) å gjengi den i sin helhet. Jeg vil heller forsøke å framstille framgangsmåten jeg har brukt for å komme fram til svarene. Det første jeg gjorde var derfor å grundig sammenligne, rune for rune, originalens runetegn, eller graf, med den grafen Alfssøn framstiller. Jeg begynte med den mest særpregede framstillingen, Tunesteinen. Deretter sammenlignet jeg feilene han gjør der, med de feilene som finnes i de andre avbildningene hans der dette var mulig. Jeg har deretter i hovedsak benyttet den autoritative avbildningen i samlingsverkene *Norges Indskrifter med de Ældre Runer*²⁰⁷, samt Ottar Grønviks store verk *Runene på Tunesteinen*²⁰⁸ for å sammenligne Alfssøns avskrifter med originalene.

Om runer

Runealfabetet omtales oftest som futhorken. Dette er basert på rekkefølgen til skriftegnene. Disse avviker fra latinens ABC – Alfa, Beta, Ceta – «alfabet», og tar isteden utgangspunkt i runeradens første seks tegn- Fe, Ur, Thorn, Oss, Reid, Kaun: Futhork. Disse første seks tegnene - eller grafemene for å bruke et begrep fra grafemikken (skriftegnslæren) - er en parallell til lingvistikkens begrep fonem. I utgangspunktet kan man si at et grafem er en grafisk representasjon av et lingvistisk fonem (et fonem er en meningsbærende lydenhet).

Runene dukker først opp i urnordisk tid, det vil si fra omkring 200-tallet. Fra da av og fram til en gang rundt overgangen til 700-tallet finnes det et ganske enhetlig futhork-inventarium på 24 grafemer, eller runer. Dette omtales ofte som den eldre runerekka. Disse reduseres så relativt raskt, av komplekse og fortsatt ikke fullstendig kartlagte årsaker (jeg ikke har plass til

---

²⁰⁷ Bugge, *Norges Indskrifter med de Ældre Runer*, s.1-44.

²⁰⁸ Grønvik, *Runene på Tunesteien*.

å komme inn på disse i denne oppgaven) til 16 grafemer, også kjent som vikingtids-futhorken, eller de yngre runene. Lenge trodde man at den eldre futhorken med sine 24 runer var nyere, da man tenkte seg at det «enkleste» kom først, men utover 1800-tallet ble det klart at dette var feil. Derfor klarte forskerne å tolke 16-runers futhorken, langt tidligere enn de klarte å tolke 24 runers futhorken²⁰⁹. For det første hadde tradisjonen blitt bevart mye lenger; den største mengden funn av runeinnskrifter er faktisk hverdagslige innskrifter i tre fra 1200- og 1300-tallet (særlig bryggen i Bergen)²¹⁰ og den folkelige bruken av de yngre runene overlapper i noen områder med forskningens begynnelse, selv om de regnes som å ha godt ut av allmenn bruk på 1400-tallet²¹¹. I tillegg var også språket i innskriftene med de yngre runene mye enklere å forstå. Mens innskriftene i den eldre futhorken fortsatt byr på store språklige utfordringer for forskerne, som fortsatt diskuterer om de tilhører et fellesgermansk eller et felles urnordisk språkstadium, er innskriftene i de yngre runene mer eller mindre overensstemmende med norrønt²¹². Selv om flere forskere på 1500- og 1600-hundre tallet strevde med norrønt var det likevel en språkform man hadde et visst grep om. Arbeidet med oversettelser og gjenutgivelser av sagalitteratur var allerede påbegynt av blant andre Biskop Nilsson og Hallvard Gunnarsson. Språklig oppdager man likhetene med islandsk som man med datidens språkbruk karakteriserte som nærmere det «gotiske urspråk» (Worm døpte det om til «Runsk» for å unngå assosiasjoner til Sverige)²¹³. I tillegg kunne man særlig på svensk hold støtte seg til en fortsatt levende tradisjon, i det minste på Gotland og i Dalarna. På Gotland opphørte ikke bruken av runene som skriftegn før i overgangen 1600/1700-tallet, mens de i Älvdalen holdt seg i lokal bruk helt opp til begynnelsen av 1900 tallet²¹⁴. Runene som var i bruk her var i bunn og grunn variasjoner over 16-runers futhorken, noe som dermed lettet arbeidet med tolkning betraktelig.

Resultater av undersøkelsene

Det første jeg oppdaget var at det fantes et system i hva Alfsson ikke forstod. Han tegnet konsekvent alle runer tilhørende den eldre runerekka feil. Ikke nok med det, han tegnet dem gjerne som runer som forekommer i den yngre runerekka. En del av runene var like eller svært like i den eldre og den yngre rekka, men noen hadde forandret form ganske kraftig -

---

²⁰⁹ Enoksen, *Runor*, s.55.

²¹⁰ Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskrifter i Norge* (s.27-29).

²¹¹ Enoksen, *Runor*, s.16. Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskrifter i Norge* (s.27,57).

²¹² Grønvik, *Runene på Tunesteinen*, s.55. ff

²¹³ Köbke, *Om Runorna i Norden*, s.12f. Wills, *Theories of the antiquity of runes*.

²¹⁴ Enoksen, *Runor*, s.205. Snædal, *Medan världen vakar – Studier I de gotländska runinnskrifternas språk och kronologi*.

ikke minst hadde åtte runer falt bort i overgangen fra den eldre til den yngre runerekka. Hver gang Alfssøn støtte på et grafem som ikke samsvarte med de yngre runene tolket han dem som forvanskete utgaver av nettopp disse. På denne måten kan vi se at han for eksempel leser $\mathfrak{M}$ som betegner bokstavlyden «d» i den eldre rekka som $| \text{X} |$. Nå var riktignok ikke X en rune i den yngre rekka, men den var et kjent tegn blant annet som den latinske bokstaven X og det lar seg forklare hvorfor han bruker nettopp dette tegnet som vi skal se. Visuelt sett er dog $\mathfrak{M}$ runen godt egnet til å demonstrere Alfssøns framgangsmåte. På samme måte finner vi at den eldre runerekkas tegn $\mathfrak{M}$, for bokstavlyden /e/ leses av Alfssøn som en kombinasjon av runen for /i/; $|$, og en /s/ rune; $\mathfrak{h}$. Slik: $\mathfrak{M} = | + \mathfrak{h}$. På denne måten forandrer langsomt Alfssøns tolkning av steinens inskripsjon karakter. Den eldre w-grafen $\mathfrak{P}$ blir den latinske bokstaven P . Grafemet for H i den eldre rekka; $\mathfrak{H}$ – som ble erstattet av tegnet $\mathfrak{H}$ i den yngre rekka - kunne bli til $| + \mathfrak{h}$. $\mathfrak{h}$ var en variant av grafen for /o/ (eller /ã/) i den yngre rekka. Dette er kun et par eksempler, men bør kunne tjene til å belyse Alfssøns framgangsmåte. Snarere enn at runene er vilkårlig og feilaktig gjengitt av Alfssøn, ser vi hvordan han har gått svært grundig til verks, Han har nok oppfattet det som en svært vanskelig inskripsjon å avtegne, som har krevd stor nøyaktighet. I teksten til missivet nevner Worm at det anbefales å kritte opp og avtegne runene for å få gode gjengivelser, men i praksis kan nok dette være lettere sagt enn gjort²¹⁵. Mange ganger er ristninger ikke mer framtrepende enn naturlige sprekker og skader i steinen. Man er derfor nødt til å anvende en form for seleksjon i avtegningen. Til og med i våre dager når man har fotografi til hjelp er ikke dette alltid tilstrekkelig for å sikre en «autentisk» gjengivelse. Runologen Michael Barnes artikkel om et mulig metodisk standardiseringssystem for moderne runologi framhever nettopp hvordan den praktiske observasjonen av objektet/runene fortsatt er uunnværlig²¹⁶. Det er altså i mange tilfeller svært vanskelig å snakke om en avtegning som er fri for tolkning fra avtegneren sin side. Mange runologiske diskusjoner handler om nettopp hvordan man skal oppfatte de restene av tegn man møter. Hvor mange streker har grafen? Er det ett eller to tegn? Alfssøns problemer er derfor både forståelige og gjenkjennelige for dagens forskere.

Følger av undersøkelene

Nå som jeg har avklart at Alfssøn brukte den yngre runerekka som mal for avtegningen melder et nytt og minst like interessant spørsmål seg. Hvis Alfssøn konsekvent leser

²¹⁵ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XI.

²¹⁶ Barnes, *Runes and Editors* og *What is Runology and where does it stand*.

inskripsjonen som bestående av tegn fra den yngre runerekka - iblandet enkelte latinske bokstaver - da må han jo faktisk kjenne til den yngre runerekka! Hvor kan han kjenne dette fra? Svaret på dette vil ikke være innlysende hverken for runologer, kulturhistorikere eller andre lesere. I utgangspunktet kan man tenke seg tre muligheter. For det første kan han ha lært seg dem ved selvstudium av runesteiner. For det andre kan han ha lært seg det ved hjelp av bokstudier, eller som tredje mulighet kan han ha tatt del i en fortsatt levende runetradisjon. Jeg skal i det følgende ta for meg hver av disse mulighetene. Jeg vil først ta for meg muligheten for at han bare har lært seg standardformen på grafene ved observasjon. Å lære dem på denne måten er lettere sagt enn gjort, da de avviker en del fra innskrift til innskrift på samme måte som ved dagens håndskrift. I tillegg er ikke formene Alfssøn gjengir nødvendigvis de mest brukte. Eksempel på ulike former kan være elementer som at grafer kan ha ulik høyde, ha korte eller lange tverrstreker, buede eller rette linjer osv. En god parallell er for eksempel ulike personers håndskrift, kombinert med håndskriftens utvikling gjennom flere hundre år. Det gir grunnlag for å danne seg et generelt inntrykk av grafenes former, men det gir knapt grunnlag for et klart system slik Alfssøn gjengir. Riktignok er det med denne metoden forskningen til slutt har kommet fram til en standardisert runerekke, men dette har tatt hundrevis av år og krevd studier av tusener av inskripsjoner. Selv Bureus som aktivt gikk inn for dette med mangfoldige reiser og årevis med studier slet med å sammenstille en slik standard²¹⁷. Det ligger også i navnet at det er en standard og ikke virkeligheten. Dermed er det bare to muligheter igjen. Innpass i en eksisterende runetradisjon eller lærde kilder. Når jeg nevner disse to parallelt er det fordi begge teoriene i utgangspunktet har sine ulemper. Studiet av runer, senere kalt runologien, var jo i sin helt spede begynnelse, og runetradisjonen var i allmennhet utdødd. Begge forklaringene har derfor utfordringer, samtidig som begge er innenfor det mulige. Runetradisjonen er bare i allmennhet utdødd, men ikke fullstendig, og runologien er ikke fullstendig fraværende, bare i sin spede barndom.

For å ta tradisjonsmuligheten først: Mesteparten av forskningen på runer sentrerer seg fortsatt i dag om perioden 300 -1350. Forskningen på perioden fra ca. 1250 -1350 har først tatt form de siste femti årene, da man har funnet hundrevis av hverdagsinnskrifter. Dette gjelder særlig utgravninger av middelalderlagene på Bryggen i Bergen²¹⁸. Det er en utbredt forestilling at runene helt og holdent tilhører en førkristen kontekst, men dette er ikke riktig. Runene fulgte med over i den kristne verden, og levde parallelt med latinsk skrift i minst tre århundrer i

---

²¹⁷ Stille, *Johan Bure och hans Runaräfst*, s.350ff.

²¹⁸ Spurkland, *En fonografematisk analyse av runematerialet fra Bryggen i Bergen*, s.1-30.

perioden 1100 til 1400. De ble likevel gradvis fortrent, og funnene svinner hen utover 1300-tallet, trolig fordi runene på denne tiden går ut av daglig bruk som skriftsystem. Det finnes i midlertid et par unntak fra dette. Ikke uventet gjelder dette mer geografisk isolerte strøk. På Island overlever en svært forvansket utgave av middelalderrunene i en slags folkelig trolldomstradisjon²¹⁹. Dette kan muligens være fordi det som skriftsystem aldri ser ut til å ha blitt særlig utbredt på Island, og et mystisk syn på skriften derfor kunne etablere seg på en måte vi ikke finner tegn til i resten av Skandinavia. Tvert imot, er det gjerne i forbindelse med kirke og geistlighet, samt svært prosaiske sammenhenger som handel, kvitteringer og kjærlighetserklæringer, vi finner de fleste innskriftene²²⁰. Det er ikke bare Island som bevarer en form for folkelig runetradisjon. På isolerte Gotland bevares runetradisjonen fram mot 1700-tallet. Dette kjenner vi fra både dokumenter og innskripsjoner²²¹.

I Älvdalen i Dalarna i Sverige, forsvant ikke runene hverken gjennom svartedauden eller ved boktrykkerkunstens inntog. Mot hva som er alminnelig kjent, fortsatte derfor her det som er allment akseptert som en ubrutt tradisjon for hverdagsbruk av runer fram til slutten av 1800-tallet²²². Langt etter det de fleste forestiller seg som runenes «dødstidspunkt». I tillegg til disse skriftradisjonene finnes en parallell overlevering av runer i form av primstaver. I Norge er de fleste primstaver basert på en utgave av symbolene for de gamle helgendagene og samsvarer med det man fant i de trykte almanakkene. Det finnes imidlertid noen eksempler på primstaver med runer som kalendersymboler²²³. Det er da den gamle gyllentallsrekken man brukte i den gamle 19års evighetskalenderen iden julianske tidsregningen, som er konvertert til runetegn. Det er da den klassiske 16 raders futhorken som anvendes, pluss tre konstruerte tegn i form av binderuner. Det vil si at man har tatt to runer og skrevet sammen som et slags monogram, for dermed å få et nytt symbol (For eksempel slik þ+ þ = ϕ, eller †+ † = †). Disse tilleggstegetene fikk riktignok navn- alle runene i futhorken hadde navn der første lyd i navnet tilsvarte runenes lydverdi – men runetegnene hadde her løst seg fra skriftradisjonen og tatt skikkelse av merkedagstegn.

Det kan likevel framstå som for enkelt å si at Alfssøn ikke kan ha lært runer på denne måten. Han kunne jo ha reist – det var tross alt kortere til Gotland enn til Firenze. Men det finnes andre grunner til å avvise dette. Om man vil forsøke å avgjøre kilden til Alfssøns kunnskap,

---

²¹⁹ Bæksted, *Islands Runeindskrifter Vol. II*, s.1-30.

²²⁰ Spurkland, *En fonografematisk analyse av runematerialet fra Bryggen i Bergen*, s.2-3.

²²¹ Snædal, *Medan världen vakar – Studier I de gotländska runinnskrifternas språk och kronologi*.

²²² Gustavson, *Dalrunorna och inskrifterna i Sparrådan*, s.137f.

²²³ Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskrifter i Norge*, s.66-69.

må man vite nøyaktig hva han kunne. Framgangsmåten ble derfor å gå nærmere igjennom alle tegnene Alfssøn gjengir på tegningene sine. Jeg sa innledningsvis at disse er de seksten yngre runene pluss noen latinske tegn. Dette er riktig, men det er ikke nok til å avgjøre hvor kunnskapen kommer fra. Både lokale og tidsmessige variasjoner forekommer, og en mengde kriterier kan brukes for å fastslå dette. På samme måte som vi kan se at om noen skriver «å» istedenfor «aa» så har de trolig lært dette og ikke funnet det på selv. En nøyaktig avskrift av alle Alfssøns variasjoner gir derfor et inventarium av runeformer, samt noen ukjente tegn som vi til sammen kan kalle for Alfssøns runerekke²²⁴. Denne er åpenbart basert på den yngre runerekka, men samtidig distinkt og gjenkjennelig. Den har også variasjoner (allografer) av samme rune. En S (ᚱ) rune kan for eksempel være vendt mot enten høyre eller venstre(ᚱ ᚱ) og tverrstreken kan være både vannrett og diagonal. En nærmere sammenligning med inskripsjonen på Tunesteinen viser også at det ikke er noen sammenheng mellom hvilken form runen har på steinen, og hvilken form Alfssøn gjengir. En høyre vendt S rune kan like godt gjengis som venstrevendt uten noen tydelige indikasjoner i originalinskripsjonen. Når man så har fått fram dette Alfssønske runeinventarium, kan man begynne å sammenligne det med de tradisjonene man kjenner til. Da ser man fort at de ikke samsvarer spesielt godt. Dermed later ikke tradisjonsideen til å føre fram.

Jeg ville likevel ikke helt slippe ideen, for kunne det ikke hende at vi har mistet noe i løpet av århundrene som har gått. Vi vet at tradisjonen overlevde på noen områder vi kjenner slik som Gotland, kan det ikke da tenkes at den også har overlevd i områder vi ikke kjenner? Dette kan ikke utelukkes, men dersom jeg skal tillate meg å mene noe om dette må jeg i alle fall ha indisier på dette. De to metodene jeg har brukt for å komme på det rene med dette er ytterligere studier av Alfssøns runeformer, samt undersøkelser av hva som finnes av bevarte innskrifter og forskningslitteratur om dette. Jonas Nordby er en av få som har skrevet om etterreformatoriske runer utover de nevnte tradisjonene fra Sverige – som i og for seg også er magert omtalt sammenlignet med resten av runematerialet. Han gjennomgår brorparten av det som er kjent av innskrifter etter reformasjonen på norsk grunn. De fleste av disse avsløres ganske raskt som «antikvariske» prosjekter²²⁵. En faktor som avslører dette er gjerne at formen på runene ikke gjenspeiler de paleografiske og lydmessige endringene som allerede hadde intruffet da de gikk ut av allmenn bruk i middelalderen. Isteden anvendes enten gyllentallsruner, eller versjoner av den standardiserte 16-runers rekka fra vikingtiden.

---

²²⁴ Se vedlegg 6 denne oppgaven.

²²⁵ Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskrifter i Norge*.

middelalderruner som inngår i lister av «mystiske alfabeter»²³⁴. Jeg har lyktes med å oppspore alle disse, og ingen av dem matcher i utgangspunktet Alfssøns runer. I tillegg finnes det også reproduksjoner av runeinnskrifter i både publiserte og upubliserte. Dette gjelder særlig inskripsjonen kjent som «Jelling II», som er et nasjonalsymbol i Danmark. Steinen er svært utsmykket og er oppført av Harald Blåtann for å markere foreningen av Danmark.. Et manuskript som forteller om steinene og dens runer verserte i Danmark på slutten av 1500-tallet, og det ble også trykket i 1591²³⁵. Men heller ikke disse samsvarer med Alfssøns runer. Runene i tresnittet er godt gjengitt og viser den klassiske 16-runers futhorken. Både Lyschander og Huitfeldts²³⁶ danske historieverk, var blant sin tids mest leste historiske verker, ved siden av brødrene Olaus og Johannes Magnus²³⁷. Hvilke kilder hadde de til runene de gjenga? Både Lyschander og Huitfeldts kilder lar seg lett identifisere. De er kopier av det tresnittet som Johannes Magnus viser i kapittelet om runer i *De Nordiska folkens historia* i både førsteutgaven fra 1599, og senere utgaver på latinsk og svensk²³⁸. I tillegg viser Olaus Magnus bilder av ulike monumenter med korte runetekster, og viser noen primstaver med runer avbildet i forbindelse med finnsamer. Det er og mulig å se ut i fra formene at noen av runene i Magnus' tabell er fra primstaver/kalendere.

Ole Worm sier selv at inspirasjonen for hans første bok om runer, publisert i 1626²³⁹, kom fra en Gotlandsk runekalender som kom i hans besittelse via Christian Friis, etter å ha ligget på et bibliotek i Danmark²⁴⁰. Boken er altså publisert ett år før Alfssøns tegninger. En kopi av denne er reprodusert i Wessén og Lidbergs *Den Gotländska Runkalendern 1328* i 1939, og viser tydelig at typene som anvendes er forholdsvis enkle middelalderruner uten synderlig likhet. Worm kjente også til Bureus' runetavle²⁴¹, og var i besittelse av *Den tredje grammatiske avhandling*²⁴². Tegnene i *Den tredje grammatiske avhandling* er likevel standard middelalderruner med tilhørende lydverdier, og korresponderer med få unntak med Worms gjengivelse av disse²⁴³.

---

²³⁴ Norris, *A Pilgrimage to the Past*. (for eksempler se tillegget hos Norris).

²³⁵ Hagland, *Runic Writing and Latin literacy at the end of the Middle Ages*. Norris, *A Pilgrimage to the Past*, s.601.

²³⁶ Huitfeldt [Huidtfeldt]. *Danmarckis Rigis Krønnicke*(1592).

²³⁷ Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskrifter i Norge*, s.34 -37.

²³⁸ Magnus, *Historia de gentibus septentrionalibus*, s.57(originalens sidenummerering).

²³⁹ Worm, *Fasti Danici*, del 1, s.98 og del 2, s.123.

²⁴⁰ Wessén, *Den Gotländska Runkalendern – 1328*, s.49.

²⁴¹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s.57f, Pkt.93(Ep.50),

²⁴² Wills, *The «Third Grammatical Treatise» and Ole Worm's «Litteratura Runica»*.

²⁴³ Wills, *The «Third Grammatical Treatise» and Ole Worm's «Litteratura Runica»*.

Hva gjelder Olaus og Johannes Magnus sine kilder, er disse mere uklare. De hadde trolig flere kilder, blant annet primstaver og lærde kilder. Biskop Olaus Petri og hans bror Nicolaus utformet et manuskript om runer som verserte i det lærde miljøet i Stockholm- og Uppsalaområdet på slutten av 1500-tallet. Manuskriptet gikk tapt en gang etter 1766, men Henrik Schück har gjengitt en avskrift av det i en artikkel i tidsskriftet *Samlaren*. Han hadde oppdaget at noen hadde kopiert manuskriptet og stukket det inn mellom sidene i et annet større manuskript en gang på 16/1700-tallet, og Schück gjengir det i sin helhet i sin artikkel²⁴⁴. Det er ganske godt avskrevet så vidt man kan bedømme, men også her blir resultatet for denne oppgaven det samme. Runene Olaus Petrus omtaler viser tydelig kjennskap til runene slik de ble brukt i sen middelalder, og følger ganske godt en variant av runerekka fra den tiden. Så også her slutter sporet. Seriffer kunne jo Alfssøn legge til på eget initiativ av forskjønnende årsaker, men formene stemmer likevel ikke. Som siste gjestående kilde å undersøke, hadde jeg da Johannes Bureus. Han publiserte ikke særlig mye av det han skrev, men i 1599, før han fikk riksantikvarembetet i Sverige, publiserte han *runo-känslans läro-spån* i 1599²⁴⁵ ²⁴⁶. Det finnes ytterst få eksemplarer av verket i dag, men det er nok til at vi kjenner til dens utseende. Ole Worm fikk et eksemplar av denne forært han av Bureus selv, via militærforhandlingene i Ulfsbäck i 1602²⁴⁷. Grunnet størrelsen – i dag ville det kanskje blitt kalt en plansje – klippet Worm den opp i mindre firkanter og lånte ut til interesserte²⁴⁸. Runene, og organiseringen av disse, bærer preg av Bureus' esoteriske funderinger, men Bureus lister likevel opp rader på rader med relativt realistiske runealfabeter som han gjengir varianter og lydverdier av. De er ikke så gode – man skulle nok kunne lære seg runer av dem, men de er utformet som en rekke utsmykkede tabeller der runene er oppført i rader kategorisert fortrinnsvis etter geografi. Det var planlagt et tillegg til dette verket med forklaringer, men det ble aldri publisert²⁴⁹. I enkelhet kan vi si at det historiske perspektivet i liten grad kommer til syne hos Bureus. I stedet er det et idealisert forhold til runene der en slags form for opprinnelige urruner langsomt har blitt fordervet. Denne fordrivelsen gjenspeiler tidens syn på «mundus senescens» – verden som en aldrende entitet i forfall²⁵⁰. Han organiserer derfor runene kvalitetsmessig og geografisk, ikke kronologisk. I Bureus' verden var Uppsala, i kontrast til Danmark, den ypperste kulturplassen. Der hadde språket, skikkene og runene best bevart sitt

²⁴⁴ Schück, Henrik. *Några småskrifter af Olaus Petri*.

²⁴⁵ Bureus, *RUNO-KÄNSLANS LÄRO-SPÅN* (Runakänslånas Lärospån).

²⁴⁶ Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, s.45-59.

²⁴⁷ Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, s.58f.

²⁴⁸ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*.s. 78, Pkt.137(Ep.53),

²⁴⁹ Stille, *Johan Bure och hans Runaräfst*, s.247ff.

²⁵⁰ Eriksen, *Topografenes verden*, s.205-209.

opphavs renhet, som selvfølgelig var bibelsk. Han mente sågar at brødrene Magnus kunne ha rett når de plasserte de eldste runene i tiden før syndfloden, men det var først og fremst de mytiske gøtenes bibelske stamfar Magog²⁵¹ man søkte å knytte dem til²⁵². På ypperste plass til venstre på plansjen²⁵³ finner vi derfor de opplandske runer som urrunene, og lengst til høyre de mest forkvaklede: de danske runer som både i form og symbolverdi hadde blitt nedsmusset av danskenes moralske underlegenhet²⁵⁴. Utviklingen av runene var altså kvalitativ og knyttet til moral og geografisk forflytning, ikke historiske prosesser. I mellom disse to ytterpunktene viser runetavlen en rekke mer eller mindre identiske og kreative runerekker basert på Bureus' egne undersøkelser så vel som ulike forfatters publikasjoner (det første opplaget fra 1599 har noe færre rader enn de senere). Listene inneholder foruten runene fra Olaus Petri, også runene fra Olaus Magnus, og en gruppe han kaller Extra-Patriam. Disse skal i følge Bureus være runer som goterne har tatt med nedover i Europa, og som Bureus har fått fra Roma. Denne inneholder også varianter av latinske bokstaver²⁵⁵. Det er derfor både forvirrende og overveldende å forsøke å forstå Bureus runetavle. Den har hundrevis av varianter og ingen forklaringer, kun rubrikker. Det er uvisst hvor stor spredning verket hadde, selv om det utvilsomt gjorde et visst inntrykk på de lærde innen studiene av runer. Runetavlen ble aldri trykket i noe større opplag, og som tidligere nevnt er få eksemplarer bevart²⁵⁶. Gina Dahls gjennomgang av både esoteriske og geistlige embetsbiblioteker og boksamlinger fra 16- og 17-tallet, viser at ingen av Bureus verk er registret i Norge²⁵⁷. Likevel var det hos Bureus jeg til slutt fikk treff. For om man undersøker alle variantene av Opplandsrunene på runetavlen finner vi de fleste av runene Alfssøn bruker. Høyrevendte og venstrevendte, dukker de opp. For nærmere studie av Alfssøn og Bureus konkrete runeformer viser jeg til vedlegget i oppgaven der runetavlen og Alfssøns variasjoner er avbildet²⁵⁸. Likevel er det visse former som ikke passer inn i Opplandsruneskjemaet. Disse kan deles opp i tre deler. Mer kryptiske tegn som ikke uten videre lar seg identifisere, tegn med latinsk utseende, og noen få andre runeformer. I utgangspunktet kan dette svekke teorien om at Bureus' runetavle utgjør en slags

---

²⁵¹ Magnus, *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus (1554)*, s.22. Magnus *Historia de Gentibus Septentrionalibus* (1972 faximilien), s.26 i forordet.

²⁵² Wills, *Theories of the antiquity of runes*.

²⁵³ Se vedlegg 7.

²⁵⁴ Norris, *A pilgrimage to the past*, s.138.

²⁵⁵ Schück *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, s.44-59. For nærmere opplysninger om kildene til Bureus runtavla og Extra-Patriam runene, se samme.

²⁵⁶ Stille, *Johan Bures runtavla och dess titel*, s.149f. Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, s.45-59.

²⁵⁷ Dahl, *Questioning religious Influence – Private libraries of Clerics and Physicians in Norway 1650-1750 og Books in Early Modern Norway*.

²⁵⁸ vedlegg 6 og 7.

mal for Alfssøn i avlesningen. Jeg har likevel valgt å gå til verks ved hjelp av samme metode som så langt har kronet meg med hell, og tok for meg de andre rekkene Bureus presenterer. Da falt bitene på plass. Alle de resterende tegnene gjenfinnes i enten gruppen merket «Extra-Patriam», som inneholder latinske bokstaver og noen innslag av runer eller mer mystiske og obskure symboler, eller i listen «Johan Magni». Altså i listen med «gotiske runer fra utlandet», og runerekken til Johannes Magnus.

At dette virkelig stemmer er ikke så vanskelig å argumentere for. Om man ser på Bureus plansje i vedlegget, og sammenligner den med Alfssøns inventarium, er de åpenbart like. Med tanke på hvor mange ulike måter man kan gjøre en grafisk framstilling – tilnærmet uendelig – er det utenkelig at man skal kunne reprodusere en serie spesifikke typer utilsiktet. Uten noen spesiell kjennskap til runologi vil man se at det ikke går an å ta for seg en hvilken som helst runerekke for deretter å finne den igjen i Bureus' tavle. Bureus hevder at han har basert flere av rekkene sine på reelle funn i de ulike landskapene han deler dem inn etter i skjemaet sitt, men dette er i beste fall sant om man legger godviljen til. At Bureus faktisk var ute i «felten» og gjorde inventeringer er det ingen tvil om, og han var på sitt vis en grundig runolog, særlig grafisk²⁵⁹. Han tok seg imidlertid også friheter, og hadde ingen blygsel med å «leke» med materialet. For eksempel gjengir han et par runesteiner på plansjen som har noen rader der skriverrekkefølgen var vendt fra høyre til venstre. Dette var viktig for Bureus fordi han hadde sett at dette forekom, mens andre lærde bestred dette. Det er riktig som Bureus hevdet at man kan finne inskripsjoner med enten «reversert» leseretning eller i bustrofedon – annenhver linje høyre venstre, men dette forekommer ikke i de inskripsjonene Bureus avbilder, hvor det kun er lagt inn som «showcase». Vi kan også med rimelig sikkerhet hevde at tross mangfoldet og fokuset på minutiøse detaljer i runeformene, er de likevel i alle fall delvis Bureus eget verk. Blant annet har mange av dem seriffer, og det er som jeg har vært inne på et trekk ved mange manuskript-runer, men ikke noe som kjennes fra inskripsjoner. At Bureus likevel har studert runeinskripsjoner og har en ganske god forståelse av tegnenes utforming og lydverdier er dog hevet over en hver tvil. Selv om det ligger reelle studier bak, er det som presenteres ikke vitenskapelig med dagens øyne. Dette er allikevel en fordel får å kunne stadfeste Alfssøns kilder, fordi det gjør at man så godt som sikkert kan si at Alfssøn har hatt et eksemplar av Bureus' runetavle med seg da han gjorde avskriftene.

---

²⁵⁹ Stille, *Johan Bure och hans Runaräfst*, s.351ff.

også ment som en slags håndbok, selv om den på ingen måte har håndboksformat. Det er vanskelig å si hvor Alfssøn har sitt eksemplar fra. Det kan ha vært hans eget, eller et lån fra en venn eller medantikvar. Gjennom mine undersøkelser kjenner jeg som sagt ikke til at noen nordmenn har hatt det i besittelse, men jeg kan likevel ikke utelukke at noen har hatt det. Teoretisk sett kunne det også være Worms eksemplar som var utlånt for anledningen, men jeg vil holde dette for noe mer usannsynlig da det er bevart en god del av Worms korrespondanse, og ingen annen direkte kommunikasjon mellom Worm og Alfssøn er kjent utover AM 371 Manuskriptet; akvarellene. Helt kan det vel likevel ikke utelukkes fordi mulighetene er såpass mange og udokumenterbare at en lengre utredning om dette ikke lar seg forsvare. Man kan spekulere i om det er det lærde miljøet rundt Katedralskolen som er kilden. Dette ville jo være et naturlig sted å finne et slikt historisk, antikvarisk verk, enten privat eller i skolens bibliotek. Skolens historiske profil med kjente humanister som Hallvard Gunnarssøn og Biskop Jens Nilssøn forsvarer for eksempel dette²⁶⁴.

Mer interessant er kanskje heller hvorfor Alfssøn valgte disse runene. At han valgte Bureus' runeinskripsjoner er kanskje ikke så rart sett fra et pragmatisk synspunkt når han først har hatt runetavlen tilgjengelig. Det var, som sagt, ikke så mange publikasjoner å velge mellom, og de som fantes var gjerne både store og tunge, og ikke minst inneholdt de gjerne kun korte notiser om runer. Med unntak av Worms bok, som vel så vidt hadde rukket å tørke etter trykkingen da Alfssøn var ute og samlet, var det trolig bare den korte og utrykte veiledningen til Petri som var tilgjengelig. At Alfssøn derfor kastet seg over muligheten når han hadde den er ikke til å undre seg over. Både kvaliteten og kvantiteten på runene var høyere og formatet mye bedre egnet. Men hvorfor blir det nettopp Oppland, Johannes Magnus og Extra-Patriam han velger? Det er ingen åpenbare grafiske grunner til å velge nettopp disse. Særlig i Tunesteinens tilfelle, er det svært langt mellom formene på runetavlen og grafene vi finner på steinen. Det må derfor ligge teoretiske årsaker til grunn. Ikke bare fordi han velger noen former framfor andre på tavlen, men også fordi han gjør et tydelig valg der det å gjengi ett eller flere sett av former i seg selv må sees som et uttrykk for en bevisst hensikt fra Alfssøns side. Det er vanskelig å vite hva Alfssøn selv trodde, og det kan være farlig å spekulere for mye i dette. Farlig, fordi det nesten alltid går an å hevde at han har ment noe fordi det var «tidstypisk». Jeg vil derfor forsøke å ikke spekulere mer enn høyst nødvendig i dette, og basere det på det jeg har funnet ut i denne oppgaven, nemlig at Alfssøn faktisk valgte disse.

---

²⁶⁴ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.107-117.

Jeg tror ikke det finnes en enkelt grunn til dette, men flere samvirkende årsaker. Om vi ser kvantitativt på det, er det definitivt Opplandsrunene som er sterkest representert hos Alfssøn. Dette finner vi også på Bureus' tavle. De har flest variasjoner, er viet størst plass, og befinner seg lengst til venstre – altså i starten av «leseretningen» på runetavlen. Bureus selv la nok ganske mye i sitt oppsett. Som jeg nevnte knyttet han runene til Götene. Dette var en tidlig forløper for gøtismen som utviklet seg utover 1600-tallet. På den ene siden var Bureus en helt plausibel runolog som gjorde mye nøyaktig arbeid – noe med så stor nøyaktighet på detaljnivå at det fortsatt ikke er gjort igjen²⁶⁵, men på den andre siden var han en esoteriker med sterk politisk vinkling. Han hadde et klart etnopolisentrisk verdensbilde der Uppsala dannet hovednavet for Nordens gloriøse fortid. Bureus utarbeidet også nærmere beskrivelser av sine teorier om runene ut ifra denne systemforståelsen²⁶⁶. I hans flere hundre siders «lille innføring» i tankene bak runetavlen, kjent som «Runaräfst», utdyper han disse ideene. Dette verket kjennes likevel kun fra et originalmanuskript fra Bureus' egen hånd, og har altså aldri vært publisert²⁶⁷. Bureus publiserte dog flere andre verker av mer historisk art knyttet til kongemakten. Disse var gjerne politisk vinklet for Sverige med utgangspunkt i Uppsala, og mot Danmark. Uppsalamyten hadde man fra eldre kilder som Saxo Grammaticus, som var kjent blant lærde over hele Skandinavia på 1600-tallet²⁶⁸. Problemet er at det ikke uten videre går fram av runetavlens utforming viser en hierarkisk ordning, og at det ikke bare er et geografisk og organisatorisk prinsipp bak Bureus romlige plassering av runeraden. Danmark har sågar fått to blanke linjer mellom seg og den nest «dårligste» runeraden. Det kan for ordens skyld være greit å si at noen slik «kvalitetsforskjell» ikke er synlig for en som ikke skriver seg inn i gøtismens historiesyn. Man kan forvente av nåtidens lesere at de ikke godtar Uppsalamyten, men det er altså heller ikke noen runologiske holdepunkter som skulle få noen til å trekke denne slutningen. Det er derfor greit å holde i sinnet at her har vi et sorteringsprinsipp som kun gir mening fra et moralsk ideologisk kart, og ikke lar seg gjenfinne i «terrenget», det vil si i de bevarte innskriftene. Dette kan på én måte minne litt om Alfssøns framgangsmåte, selv om det ikke finnes noen direkte tegn på at det er moralske vurderinger som ligger bak for Alfssøns vedkommende. Det er likevel likheter i måten forventningene styrer sorterings- og tolkningspraksisen i større grad enn empirien. Anne Eriksen nevner i sin bok *Topografenes verden* hvordan det er en tendens når empirien

---

²⁶⁵ Stille, *Johan Bure och hans Runaräfst*.

²⁶⁶ Norris, *A pilgrimage to the past*.

²⁶⁷ Stille, *Johan Bure och hans Runaräfst*.

²⁶⁸ Norris, *A pilgrimage to the past*.

etablerer seg i vitenskapen til å tolke denne empirien inn i allerede eksisterende rammer²⁶⁹. Bureus kan selv sies å være like mye «rammesnekker» som han er empirist, men for Alfssøns vedkommende er nok dette en gyldig observasjon. Han gjør en nitidig jobb med å få det han ser til å passe inn i den rammen han allerede har, nemlig «slik ser runene ut». Han prøver så godt han kan å skrive av den «teksten» han finner, og det er nok dette vi må ta Alfssøns syn på inskripsjonene som: De er «tekst» selv om han ikke nødvendigvis kan forstå innholdet. Teksten hadde et slags primat for denne tidens antikvarer. Dette var igjen knyttet opp mot det generelle synet på tekst på denne tiden. Teksten var på en måte fristilt fra sitt innhold, og var verdifull i seg selv²⁷⁰. Dette kan kanskje også bidra til å forklare hvorfor rekkefølgen på tegnene ikke var like viktige for ham når det kom til de innskripsjonene han ikke «forstod». Der teksten framstår som en mer kjent tekstform er han nøyaktig på både runer og rekkefølge, men der det ikke er mulig å gjenkjenne ord gir han avkall på dette og sørger bare for at teksten (slik han oppfatter det) blir gjengitt detaljert i sine enkelte bestanddeler, om enn i litt friere rekkefølge. Ser man dette i lys av tekstens primat blir framgangsmåten ikke like besynderlig. Det fantes en god del tankegods rundt runene som parallell til hieroglyfene, og både brødrene Magnus og Bureus «gjenskaper» runeobelisker²⁷¹. Hvorvidt Alfssøn tar del i dette tankegodset er vanskelig å avgjøre. Gjennom sin høye utdanning i Europa, må han likevel forventes å kjenne til det allmenne synet på tekst og tegn som symboler med «egenverdi».

Hvis vi nå vender tilbake til Alfssøns direkte valg av runegrupper fra Bureus' plansje kan vi si et par ting. Han har trolig ikke kjent til Bureus tanker i detalj, da disse ikke var publisert. Dersom han hadde noen kjennskap til dem, har dette trolig vært i muntlig gjenfortalt form, for eksempel i diskusjon med en eventuell utlåner av plansjen. Tanken om Uppsala som en fortidens høyborg og en glans av storhet kan han likevel ikke ha unngått om han vanket i lærde kretser. Selv om Danmark (og dermed Norge) og Sverige var rykende uenige om stormaktenes fortid og rang var det ikke slik at hovedtrekkene av motpartens påstander var ukjente utenfor de respektive landene²⁷². Det er derfor trolig et naturlig valg å velge «Upplendene» som «representanter». Grafisk sett kunne han valgt stort sett hvilke som helst. Detaljforskjellene er såpass små, og mange såpass stiliserte og «frie», at innskriftene han møter i felten likegodt kunne vært fra den ene gruppen som den andre. Så når han velger Oppland er det trolig rett og slett fordi disse er knyttet til Uppsala, som det står glans av.

---

²⁶⁹ Eriksen, *Topografenes verden*, s.120-122 og s.241ff.

²⁷⁰ Eriksen, *Topografenes verden*, s.129.

²⁷¹ Norris, *A pilgrimage to the past*, s.654. Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, s.49.

²⁷² Norris, *A pilgrimage to the past*, Kap 4: *The Purolined Letters*.

Siden det ikke er noen større likhet med den ene gruppen enn den andre, velger han den med høyest status. Alfssøn behøver slett ikke ha opplevd at han jukser. Hvis alle grupper stort sett er like «gode» fra et empirisk ståsted, er det ikke noe i veien for å velge den gjeveste.

Det er interessant at han velger Oppland, og ikke Danmark. I dette tilfelle skulle tegningene sendes til nettopp en av foregangsmennene for Danmarks primat i den politiserte historiestriden og runologidebatten. I og med at han tar seg bryet med å strømlinjeforme avbildningene til hovedsakelig én type, er det åpenbart ment å bli lagt merke til. Ved å velge den gjeveste gruppen, velger han en gruppe som har opptil sju ulike varianter av hver graf (allografer), med tidvis minimale forskjeller. Alfssøn velger ikke bare en av graftypene, men langsomt i løpet av materialet sørger han for at mer eller mindre alle variantene av Opplandsrunene er å gjenfinne på avbildningene. Dette foregår grafisk helt vilkårlig. Om man sammenligner formene Alfssøn avbilder for hver enkeltrune, er det heller ikke innad i opplandsrunene noen grafiske forhold i originalen som tilsier at man skal velge den ene varianten framfor den andre. Det er altså en del «tilleggsjobb» Alfssøn legger ned her. Ville han legge inn en trumf for Sverige, eller ville han bare briljere? Hvor godt kjent han var med den pågående debatten om runenes opphav, vites ikke. Dersom dette var ment som et politisk «statement», hvorfor følger han det ikke opp? Som ny «runeforsker» er det kanskje ikke det beste karrieretrikket å la sin første (får vi anta) meddelelse være en blå i øye på den eller de du ønsker å imponere. Selv om han antagelig håpet på anerkjennelse fra flere for jobben, var Worm hovedmålet for anerkjennessøkningen. Dermed blir det nærliggende og konkludere med at det først og fremst er sin lærdom Alfssøn vil imponere med, og ikke å løfte politisk fane. Ytterligere indikasjon på at dette er tilfellet kommer til syne ved å sammenligne med dedikasjonen han skrev i Arrebo's *Hexaameron*²⁷³. Dedikasjonen er på komplekst latinsk versemål og er en opphopning av kulturelle og litterære referanser han håper og tror mottageren skal ta, og dermed gi like mye ære til både seg selv og mottakeren. På samme måte tenker han nok her selv å gjøre en god figur, samtidig som han styrker Worm. Om Worm var imponert over forsøket er vanskelig å vite. Det er ingenting ved kopperstikkene til Worm som sier noe om dette, men på den annen side var det vanskelig å trykke runer – typologiske utfordringer kan faktisk ha vært en medvirkende årsak til at runene først for alvor blir utkonkurrert ved innføringen av boktrykkerkunsten. Dessuten er fonten hos Worm standardisert, og han ville vel uansett aldri ha trykket en hommage til Bureus' teori, selv om Worm selv kanskje la merke til det. Worm avstår, uvanlig nok for sin tid, fra å komme med et

---

²⁷³ Arrebo, *Anheng til femte Psalme*, s.37f. For gjengivelse og oversettelse se vedlegg 5 denne oppgaven.

tolkningsforslag av akkurat Tunesteinen. Noen nærmere resepsjonshistorie av tegningene finnes det dog ikke plass til her, da det er Alfssøns tegninger jeg primært undersøker og motivasjon bak disse. Uansett hvor godt Alfssøn har lyktes i å imponere later det til at Alfssøn først og fremst var ute etter å briljere. Dette var jo for øvrig en akseptert framgangsmåte. Det var forventet at man viste fram sin lærdom, og det var på den måten du avanserte, og nettopp dét var som vi har sett Alfssøn ute etter å gjøre. Det kan også være fristende å se på Alfssøns senere virke. Etter sin utnevnelse til lagmann fem år senere i 1631²⁷⁴, kalles han inn til Stattholder Jens Bjelke - som hadde medvirket til hans utnevnelse - for å gjøre lite gode dommer i en del saker²⁷⁵. Dette tilskrives uvane med jobben eller dårlig skriver, men det kan virke som at Alfssøn kan ha blitt oppfattet som noe av en regelrytter. Trolig har i så fall dette blitt sett på som nøyaktighet og pliktoppfyllenhet mer enn stivhet fra Alfssøns side. Vi hører ikke mer om det etter at Bjelke har korrigert ham og gitt ham ny instruks om hvordan han skal utøve embetet. Til slutt kan det nevnes at han ved innkalling til Stendermøter i de påfølgende tiårene, er en av få lagmenn som pliktskyldigst møter tross i at han er en av dem med lengst reisevei²⁷⁶. Biskop Glostrups rekommandasjon av Alfssøns skikkelighet og nøyaktighet før utnevnelsen til lagmann²⁷⁷, kan også tolkes som at det faktisk er et mønster ved Alfssøn at han går grundig og nøyaktig til verks, og at han selv oppfatter dette som pliktoppfyllende, og ikke lastelig. Det bør utøves forsiktighet med å psykologisere for mye om historiske personers karaktertrekk, men her virker det som det kan være forsvarlig da flere tegn peker i samme retning.

Jeg har nå gjort rede for hovedgruppen, Opplandsrunene, hva da med de to andre, Johannes Magnus og Extra-Patriam? Når det gjelder Extra-Patriamgruppen mener jeg forklaringen til Alfssøns valg er enkel. Det er rett og slett ikke alle tegnene, særlig på Tunesteinen, det selv med velvillighet går an å lese som Opplandsruneformene. Først og fremst fordi Tunesteinen som nevnt inneholder mange runer som er særegne for den da fortsatt ukjente eldre runerekka. I og med at Alfssøn later til å være innstilt på metodisk nøyaktighet, tar han i tillegg til opplandsrunene i bruk Extra-Patriamgruppen som inneholder tegn som ligner litt på de tegnene som ikke lar seg avstemme med Opplandsmalen. Dermed burde spørsmålet om årsakene til Alfssøns valg være besvart, men vi står fortsatt igjen med Johannes Magnus-runene. En eller to av dem kan kanskje forsvares med å ha former som

---

²⁷⁴ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79 -80.

²⁷⁵ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.242-244.

²⁷⁶ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.332, Norsk Biografisk Leksikon, s.v."Peder Alfssøn", s.2.

²⁷⁷ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79. Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.68 og Daae og Huitfeldt-Kaas, *Glostrups Visitatser*, s.127.

mangler både i Opplandsgruppen og Extra-Patriamgruppen, men dette er ikke nok til å forklare det. Det er vanskelig å se at han ikke kunne klart seg uten. Jeg mener derfor det ligger et bevisst valg bak også dette. For det første er det ytterligere bevis på Alfssøns dannelselse. Olaus Magnus var kanskje den mest populære av alle historikere på Alfssøns tid og verket var viden kjent og spredt²⁷⁸. Runene der ga dessuten som nevnt opphav til runeradene i både Lyschander og Huitfeldt sine historieverk, og disse utgjorde jo de to andre av triumviratet innen første del av 1600-tallets historieskriving i Norden²⁷⁹. Men jeg tror likevel det er én grunn til til at Alfssøn velger å gi et vink til Olaus Magnus. Det er mye som tyder på at Magnus har vært hans introduksjon til både nordisk historie og runene. Jeg har nevnt at Biskop Nilssøn hadde et eksemplar i sitt private bibliotek ved Oslo Katedralskole²⁸⁰ som med stor sannsynlighet var tilgjengelig for elevene. Johannes Magnus sitt verk om Sveriges historie, som ble gitt ut av hans bror Olaus, befant seg i skolebiblioteket i Braunsberg²⁸¹, der Alfssøn studerte i tre år²⁸². Olaus Magnus sitt verk var også ellers godt spredd. Som jeg var inne på, var det nok ikke så vanlig å eie Bureus' runetavle (første utgaven kom dessuten i et opplag på kun 10 eksemplarer²⁸³), men Magnus var forholdsvis lett tilgjengelig om man først ferdedes i litterære kretser. Jeg vil hevde at det er sannsynlig at Alfssøn hadde noe kjennskap til runer før innsamlingsoppdraget i 1627. For det første hadde han allerede «antikvariske» forbindelser i blant annet Paasche og Bjelke, i tillegg til miljøet ved Katedralskolen. Han er kjent for andre leger, Worm var også selv lege, og Otto Sperling, som omtaler seg som Alfssøns gode venn, forteller om hvordan han avtegnet en runeinnskripsjon han kom over på reise på Gotland omtrent på samme tid²⁸⁴. I det hele tatt later det til at en viss fasinasjon for runer, uten dermed en dypere forståelse av disse, var utbredt i flere av miljøene Alfssøn hadde ferdets i (Det finnes også fire nå anonyme innsendelser til Worm fra Osloområdet, som ikke skal være fra Alfssøn²⁸⁵). Men viktigst av alle argumenter er den grafiske framstillingen av den ikke-tekstuelle delen av tegningen. Denne vil jeg nå se nærmere på i kapittel 4.

---

²⁷⁸ Swahn, *Olaus Magnus bilder*.s.26.

²⁷⁹ Nordby, *Etterreformatoriske runeinnskifter i Norge*. s.34.ff

²⁸⁰ Bjerke, *Bibliotheka Scholæ Osloensis*, s.26f.

²⁸¹ Uppsala universitetsbibliotek, *The catalogue of the book collection of the Jesuit College in Braniewo*, s.395.

²⁸² Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

²⁸³ Stille, *Johan Bures runtavla och dess titel*, s.151.

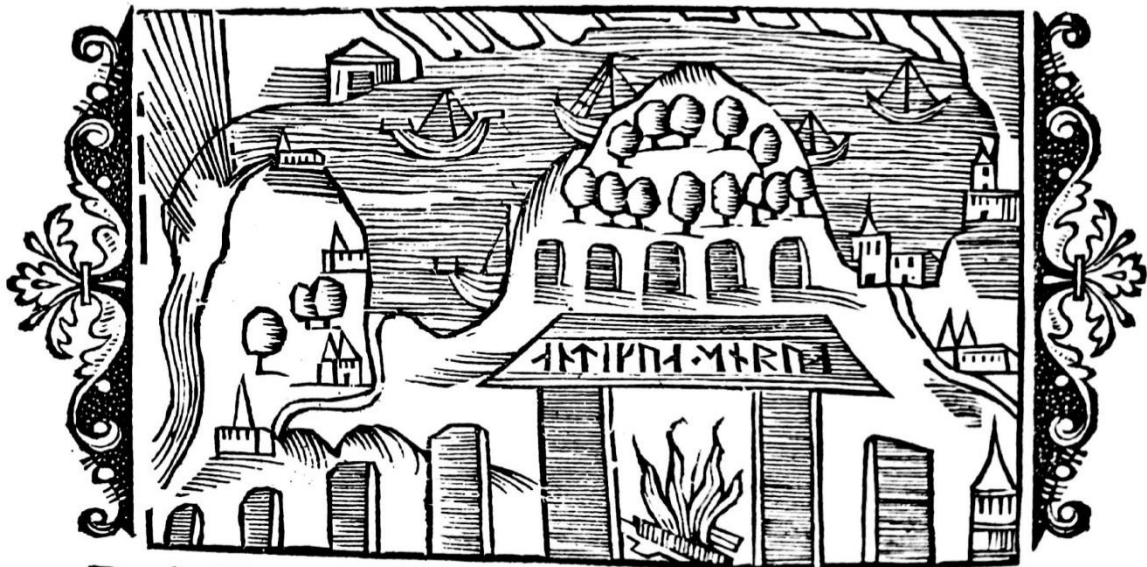
²⁸⁴ Birket-Smidt, *Dr. Sperlings selvbiografi*, s.13.

²⁸⁵ Undset, *Ældre arbeider*, s.103.

De obeliscis sepulchralibus .

Johannes Magnus illustrasjonen til kapittel XXX, bok 1- «Grav-obelisker»²⁸⁶.

De bellicis Gothorum obeliscis, & erectis faxis .

Johannes Magnus illustrasjonen til kapittel XXIX, bok 1- «Götenes krigsobelisker og reiste stener»²⁸⁷.

²⁸⁶ Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, s.49(originalens sidenummerering).

²⁸⁷ Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, s.48(originalens sidenummerering).

De faxis gigantum , & scaturigine fontium .

Johannes Magnus illustrasjonen til kapittel XXXII, bok 2 – «Kjempenes steiner og kildenes utspring»²⁸⁸.

De angustiiis portuum lapidosorum .

Johannes Magnus illustrasjonen til kapittel XXVIII, bok 2 – «Kjempenes steiner og kildenes utspring»²⁸⁹.

²⁸⁸ Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, s.94(originalens sidenummerering).

²⁸⁹ Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, s.90(originalens sidenummerering).

Kapittel 4: Bildenes generelle grafiske framstilling

I Utgangspunktet er ikke Alfssøns bilder veldig spektakulære. De viser forskjellig formede «steinblokker» med inskripsjoner på. Iblant omgitt av litt jord og gresstuster. Det kan virke tilforlatelig da det er omtrent sånn en runeinskripsjon framstår på nært hold. Likevel er det ikke like enkelt. Om man sammenligner de innskriftene Alfssøn avbilder med selve steinenes, utforming og plassering, oppdager vi at de ikke umiddelbart samsvarer med «virkeligheten». Tunesteinen kan også her få tjene som eksempel. Steinen er hva vi kan kalle en bautastein. Den er over to meter høy, 60 til 70 cm tykk, og smalner til en bredde av kun 30-40 cm på toppen²⁹⁰. Runeinskripsjonene finnes på den flatere fram- og baksiden av steinen, i henholdsvis to og tre vertikale linjer. Steinen befinner seg nå på kulturhistorisk museum i Oslo, men var på Alfssøns tid innmurt i kirkegårdsmuren rundt Tune kirke²⁹¹. Dette viser også Alfssøns tegninger riktig, men de små gresstustene og jordklumpene foran muren er langt klarere framstilt enn selve muren. Denne kan bare så vidt anes, mens den innemurte runesteinen er tydelig. Dette er ikke bare kuriøse betraktninger – tilsvarende finnes nemlig ved de andre av Alfssøns illustrasjoner. Detaljene er fremhevet, og andre ting mer tilbaketrukket eller fjernet. Viktigst, og mest i øyenfallende om man sammenligner med virkeligheten, er at steinen hos Alfssøn er nesten firkantet. Den framstår med en form ganske lik en moderne gravstein, og den er bare lett rektangulær i vertikal retning. Riktignok var en del av steinen gravd ned og skjult av jordsmonnet, men innskriften er avtegnet i sin helhet, og innskriften starter relativt lavt på steinen, så det er ikke mulig at mer enn rundt 50 cm var nedgravet. Jeg kan derfor konstatere at trass i nitidigheten i runearbeidet er ikke naturalismenivået i illustrasjonen høyt. Det samme kan man si om de andre tegningene. I noen tilfeller, som Alfssøns illustrasjoner av Tose-steinene²⁹², er det kun selve steinen som er avbildet, men på de fleste av dem får vi også dens umiddelbare omgivelser. Steinene er konsekvent ikke framstilt naturalistiske. De har kun to former. Rektangulære, eller for Tose-steinenes vedkommende; runde. Noen av steinene er litt mer rektangulære enn andre, men i alle tilfeller er de modifisert i den grad det behøves for å gjøre dem firkantede. Det vil si at formen og teksturen på selve steinen i liten grad er med på å avgjøre den formen som avtegnes. Og formene er konsekvent gjort geometriske. Dynna-steinen er et annet eksempel på en svært stilisert framstilling²⁹³. Virkelighetens stein er nesten tre meter høy, men bare fra

---

²⁹⁰ Bugge, *Norges Indskrifter med de Ældre Runer*, s.5.

²⁹¹ Bugge, *Norges Indskrifter med de Ældre Runer*, s.4.

²⁹² Se illustrasjonene mellom kapittel 1 og 2 samt Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol I*, s.226f.

²⁹³ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol I*, s.218.

30 til 16cm bred²⁹⁴. Likevel er den nesten kvadratisk hos Alfssøn. Eller snarere formet som en slags steintavle.

Her kan det være verdt å se litt på hva andre tegnere har gjort. Det var, som jeg har vært inne på, ikke bare Alfssøns materiale som ble sendt inn til Worm. Mange av de andre innsendernes arbeider, deriblant biskop Wegners fra Stavangerområdet, er framstilt i Erik Moltkes verk²⁹⁵, som også presenterer Alfssøns tegninger. Dessuten finnes blant annet biskop Niels Paasches innsendinger fra Bergensområdet bevart, blant annet gjengitt av Suhm i hans danske samlinger²⁹⁶. Hvis vi sammenligner disse med Alfssøns illustrasjoner skiller Alfssøns seg klart ut. For det første er Alfssøns tegninger fargeakvareller. De fleste av innsendelsene er ganske enkle strektegninger, selv om noen også er mer forseggjorte. Jeg har likevel ikke kunnet spore opp noen andre som matcher Alfssøns i størrelse og «kunstnerisk» flid. Dessuten skiller Alfssøns innsendelser seg ut ved at materialet først og fremst er av grafisk art. Mesteparten av materialet Worm mottok var tekst, innskutt med innskutte tegninger og små avskrifter innimellom. Hos Alfssøn derimot, finner vi det motsatte. Hans tegninger har innskutt tekst rundt og mellom avbildningene. Selv om det er svært varierende håndverk hos de ulike bidragsyterne til innsamlingen, og de fleste er forsøksvis naturalistiske i sin utforming. Det betyr ikke at de har lagt mer arbeid i produksjonen, ei heller at innskriftene er mer «autentisk» gjengitt – langt derifra – men heller at Alfssøn i likhet med hva han gjør for runenes del legger vekt på å standardisere formene som runene opptrer på.

Det er interessant at han velger å operere med en standardiseringsmal også her, men det viser også et typisk trekk ved 1600-tallets antikvarianisme spesielt, og muligens periodens historiesyn generelt. Tekst har, som jeg var inne på i forbindelse med runene, en helt spesiell posisjon. Selv tekst som ikke har et forståelig budskap er spesielt verdifull. En konsekvens av dette er at objekter som har innskrifter eller «tekst» blir redusert til bærere av teksten. Om vi gjør en parallell til vår tid kan vi tenke oss følgende: Innenfor moderne kulturhistorie har det vokst fram en forståelse av at mediet er en viktig del av formidlingen, og at studiet av formater, fonter, illustrasjoner og annet som omgir teksten er viktige for å forstå en tekst. Det har tidligere ikke blitt sett på som vesentlig for forståelsen, at disse mer «sekundære» sidene ved teksten blir gjengitt. Vi har faksimileutgaver som langt på vei gjør dette, men dette er et unntak fra reglen. Kjøper vi Bjørnsons samlede verker forventer vi ikke å finne dem med

---

²⁹⁴ Olsen, Norges innskrifter med de yngre runer: 1, s.194-196.

²⁹⁵ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere* Bind I, s.197-216.

²⁹⁶ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bind Tredje Hæfte*, s.34 -43.

gotisk skrift og skinninnbinding med gullskrift. På samme måte må man tenke seg at monumenter med tekst ble oppfattet. Det var helt sekundært hvordan materialet eller objektet teksten befant seg på var utformet. I den grad dette var interessant, var det for antikvarens del kun hvis omgivelsene kunne fortelle noe om monumentet, eller helst tekstens opprinnelse og innhold, eller også for «artsbestemmelse» av monumentet. Dette gjenspeiles både i missivets formuleringer og i Alfssøns tekst, som begge blant annet søker å gjøre rede for hva annet som måtte befinne seg av «minnesmerker» og antikviteter i nærheten. Alfssøn forteller at han ikke har kunnet oppdrive noen fortellinger som omhandler monumentene. I tekstkommentarene til bildene beretter Alfssøn om hvilken retning steinene har i forhold til himmelretningene²⁹⁷. Her er det på sin plass å minne om organiseringen som Bureus foretar på sin runetavle. Det er ikke den kronologiske og prosessuelle fortolkningen som styrer organiseringen, men den ahistoriske geografiske og moralske posisjonen²⁹⁸. På samme måte ser vi her at monumentene blir ahistoriske ved at de kun tilhører «fortiden» der temporalitet ikke har en plass, men må vike for et synkront og systematisk perspektiv basert på geografi og romlighet. Monumentene orienteres i forhold til hverandre i et atemporal geografisk rom ved hjelp av deres innbyrdes forhold til hverandre, og ikke i forhold til kronologi eller prosesser. Alfssøn gjengir derfor det som er nødvendig fra et systembasert vitenskapelig ståsted: Teksten og dens romlige relasjon til sine omgivelser.

Jeg har nå konstatert at det ligger en systemorientert tankegang bak framstillingen, snarere enn en historisk, og vil nå undersøke hvilket system Alfssøn anvender seg av. I utgangspunktet kan det være fristende å hevde at denne anaturaliteten i steinenes form ikke er signifikant nok til at det er rimelig å trekke for mange konklusjoner ut ifra dette. Jeg mener likevel det finnes ytterligere trekk ved tegningene som rettferdiggjør denne påstanden, og da ikke bare runene. Disse har jeg allerede indirekte hypotetisert som de «egentlige minnesmerkene» for Alfssøn. Det kan likevel tenkes at det som gjelder for innskriftene ikke nødvendigvis gjelder for objektene og omgivelsene, og at disse snarere er sekundære for Alfssøn, heller enn representanter for noe system. Før jeg vurderer dette nærmere er det hensiktsmessig å sammenligne den estetiske stilen bildene har. Jeg har ikke klart å finne noen god redegjørelse for trendene innen vitenskapelige avbildninger for denne perioden, spesielt ikke for et nordisk område. Den eneste klare overgangen er under siste halvdel av 1700-tallet da illustrasjoner går over til å bli nettopp illustrasjoner av og til teksten, heller en dekorasjoner

---

²⁹⁷ Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnerne Vol I*. s.217 – 240. Se også transkribering av Alfssøns veiledningstekst til illustrasjonen av Tunesteinen, vedlegg 1 denne oppgaven.

²⁹⁸ Norris, *A pilgrimage to the past*, s.138.

og emblemer²⁹⁹. Jeg har likevel kunnet danne meg et ganske klart bilde blant annet ved hjelp av lærde og lekmanns framstillinger mottatt av Worm, og her skiller Alfssøns tegninger seg altså ganske tydelig ut både i form og forseggjorthet. Jeg har også sett på samtidige historieverk. Selv om Alfssøns tegninger ikke er et «historieverk» per se, er det likevel rimelig å lete etter paralleller her, da Alfssøn må ha oppfattet sitt arbeide som tilhørende denne sfæren. I utgangspunktet er dette en utfordrende oppgave. Det er ikke spesielt mange illustrasjoner i de historiske verkene som finnes på Alfssøns tid³⁰⁰ – Worm sine illustrerte verk om runer ligger for eksempel enda i framtiden og andre verk er mer opptatt av framsider og forseggjorte forbokstaver i kapitlene.

Olaus Magnus' *Nordiska folkens Historia*

Étt verk skiller seg likevel ut og det er nettopp Brødrene Magnus sin *Nordiska folkens Historia* fra 1554. I alle utgavene av dette verket finnes det rikelig med illustrasjoner i form av trykte kobberstikk. Nettopp dette var en av grunnene til at verket oppnådde så stor popularitet og spredning over lang tid³⁰¹, på samme måte som Worms standardverk om runene fikk stå i flere hundre år på grunn av sine omfattende illustrasjoner av runesteiner. Når det gjelder Magnus' verk er det ikke runene som er hovedfokus, men Sveriges skikk og bruk og landets forhistorie. Han illustrerer derfor ganske «fritt» i forhold til at bildene skal gjenspeile beskrivelsene i tekstene. Men med unntak av runerekka, har ikke runene noen uttalt prominent plass i verket. Olaus Magnus hadde tidligere, i forbindelse med et besøk i Roma hos broren Johannes Magnus, utgitt et anerkjent sjøkart; *Carta Marina*³⁰², og denne grafiske bakgrunnen har vært med på å bestemme utformingen og bruken av bilder i den senere *Nordiska folkens Historia*. Noen av stedene som avbildes i *Nordiska Folkens Historia* er mulig å identifisere og plassere geografisk ved å sammenligne dem med *Carta Marina*. En del bilder er også lånt fra andre renessanseverk. Det er imidlertid landskapsbildene som er mest særegne hos Magnus³⁰³. Illustrasjonene til Magnus har en ganske gjenkjennelig stil og de er oftest med i moderne utgaver av verket. På Magnus sine bilder er ofte «monumenter» innskutt i landskapene. Disse er ganske stiliserte og ikke alltid gjenkjennbare i virkeligheten, og mange av bildene har også små tekster og ord med Magnus runerekke. Disse har noe ulikt innhold,

---

²⁹⁹ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*(1972 faximilien), s.31 i forordet.

³⁰⁰ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*(1972 faximilien), s.26 i forordet.

³⁰¹ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*(1972 faximilien), s.36 i forordet.

³⁰² Magnus, *Carta Marina*(1539). Se også: Rosby & Miller, *Ocean Eddies in the 1539 Carta Marina by Olaus Magnus*.

³⁰³ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*(1972 faximilien), s.36 i forordet.

men én av dem prydes med en latinsk innskrift med runer som sier «Antiqua Særua» (Bevar minnesmerkene)³⁰⁴.

Om man så tar nettopp de illustrasjonene som inneholder minnesmerker med runer på hos Magnus³⁰⁵, og sammenligner dem med Alfssøns, oppdager man at det finnes visse likheter. Steinene hos Magnus er stort sett alltid firkantede og står enten alene eller over firkantede portaler. De har og en tendens til å stå på små runde koller i landskapet. De er også overdimensjonerte i landskapet. Dette siste er et typisk pedagogisk grep for 1600-tallet, som man blant annet finner igjen på dagens turistkart. Det er tydelig fra det samlede inntrykket av Magnus bilder, samt tekstene de ledsager, at minnesmerkene er ment å inneha en prominent posisjon. Carta Marina gjorde og bruk av samme grepet. Alfssøn plasserer dessuten den omtalte stiliserte Dynnasteinen på en tilsvarende stilisert bollerund kolle³⁰⁶. Han viser firkantede steiner delvis plassert på runde koller som hos Magnus, samt at han ved å fremheve gresstustene og de små (runde) jordklumpene rundt monumentene, oppnår noe av den samme effekten av å gjøre monumentene kjempemessige. Dette kan nok også ha vært en uttalt hensikt hos brødrene Magnus da de i boken skriver at noen av runesteinene i likhet med gravdyssene bør være reist av kjemper fra før syndfloden³⁰⁷. Ved å gjøre monumentene spesielt store i landskapet understøtter de selv dermed denne teorien på en subtil måte. Brødrene Magnus inviterer også interesserte til å gå ut å beskue monumentene selv, noe blant annet nettopp Bureus gjør. Han forteller i sine optegnelser at han, tross monumentenes storhet og viktighet, likevel er skuffet når han ser dem, sammenlignet med brødrene Magnus sine beskrivelser. Man ønsket å ha en ærefull og storslagen parallell til gresk romersk kultur og mange av steinene ble derfor også beskrevet og avtegnet som geometriske obelisker etter egyptisk modell³⁰⁸. I det hele tatt har den romerske arven vært viktig som referansepunkt og konkurrent til den nordiske arven, men dette er en større diskusjon jeg ikke har muligheten til å komme inn på her³⁰⁹. Likevel er heller ikke dette, slik jeg ser det, nok til å kunne hevde at Olaus Magnus har vært et direkte forbilde for illustrasjonene. Både forekomsten av noen av runeformene, stiliseringen av monumentene og framstillingen av runde koller og storslagenhet, kan kanskje løses på andre måter. Det viktigste argumentet for Alfssøns bruk av

---

³⁰⁴ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, s.48(originalens sidenummerering)..

³⁰⁵ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*. Ss.48, 49, 54, 56, 57, 90, 94, 124, 161, 243, 457. Se også: Swahn, *Olaus Magnus Bilder*.

³⁰⁶ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol I*, s.218.

³⁰⁷ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*. s.77 (kap 36).

³⁰⁸ Iversen, *Obelisks in Exile. Volume One: - The Obelisks of Rome*.

³⁰⁹ Jacks, *The Antiquarian and the Myth of Antiquity*. Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*(1972 faximilien), s.36 i forordet.

Magnus som forbilde finner vi i Magnus' tekst. Han gir en ganske utførlig beskrivelse av typene av runeinnskripsjoner man kan vente å finne. I første bok, kapittel 29, skriver Magnus:

...och äro märkvärdigt uppställda, ännu märkvärdigare ordnade och försädda med ristningar, som äro det märkvärdigaste af allt. Härvid hafva många olika skäl varit bestämmande: så äro de stenar som äro prydda med bokstäfer och stå i en rät, lång rad resta öfver kämpars strider, de som äro ställda i fyrkant beteckna krigiska ryttarskaror, de som stå i cirkelform antyda, att nära förendade personer där hafva sin graf, och de som bilda en kil betyda, att ryttare och fotfolk hemburit seger på detta ställe eller i dess närhet. Skriften tager sin början nedtill vid högra sidan af stenen, fortsätter uppåt til toppen och böjer sig öfver åt vänster, där den slutar vid foten, eller går den än en gång i samma riktning innanför den första raden uppåt och slutar nere vid foten³¹⁰.

Vi får her en unik og fantasifull forklaring på innskriftenes framtoning, og hva den innebærer. Selv om forskningen ikke har funnet noen forelegg for nettopp denne oppdelingen, fantes det allerede fra Snorres tid en tanke om at man ut ifra fasongen på gravmonumentet kunne si noe om hvordan monumentet skulle tolkes³¹¹. Det viktige er, antageligvis også for Alfssøn, at det gis en systematisk liste over de fire formene innskrifter kan ta. Vertikale linjer, i firkant, i sirkel, eller i «kileform», altså som enten V eller ^. Dette er jo en relativt vilkårlig standardisering sett fra en moderne synsvinkel, og mange innskrifter vil ikke passe inn i dette skjemaet, men det tilbyr et konsekvent system der man kan type- og artsbestemme monumentene og innskriftene. Alfssøns innskrifter følger de nettopp disse fire formene. Firkant, V, linje og sirkel. Alle Alfssøns tegninger, om man da godtar at den ene av de to runde Tose-steinene har en korsformet innskrift, passer perfekt inn i dette mønsteret. Jeg mener med dette ikke å si at Alfssøn har utelatt andre monumenter han måtte ha kjent til eller fått høre om, som ikke passet i dette skjemaet, men snarere at han nok har samlet monumenter til han har fått dekket alle «artene». Brødrene Magnus forteller hva du kan finne og oppfordrer til nettopp å gå ut å søke dem opp. Som en ornitolog eller biolog går han dermed ut i felten og gir seg ikke før han har dokumentert alle artene som han vet skal finnes der ute. Jeg mener derfor å kunne fastslå med ganske stor sikkerhet at det er Olaus Magnus som danner mal for Alfssøns valg av visuell utforming. Når man slår sammen indikasjonen fra runene, steinenes former, runde koller, og typologifiseringen av runeinnskripsjoner fire former, mener jeg man med rimelig sikkerhet kan si at Olaus Magnus har vært inspirasjonen for utforming.

Dette reiser da det samme spørsmålet som med bruken av Bureus – hvorfor skulle Alfssøn ønske å bruke Magnus aktivt i sine egne bilder? Jeg tror dette spørsmålet har et todelt svar. Magnus og Bureus er, før Worms store publikasjoner, de to største autoritetene på feltet nordiske monumenter og runer. Alfssøn har gjerne selv hatt høy aktelse for dem, men først og

---

³¹⁰ Magnus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, s.48,49.

³¹¹ Snorre Sturlason, *Ynglingatal*: 8.

fremst viser han på denne måten at han er på høyde med oppgaven. Alfssøn kombinerer nøyaktighet med å vise fram egen lærdom. Magnus var jo viden kjent for sine bilder og fortidsskildringer, så det er egentlig en ganske god vurdering fra Alfssøns side. Han bruker hovedsakelig Bureus, som må sies å da være den fremste på området hva gjelder runologi, og den høyst relevante Magnus som utgangspunkt for illustrasjonene sine. I begge tilfeller sørger han for å dokumentere alle «typene» disse autoritetene beskriver skal finnes der ute. Som sagt, mener jeg at svaret kan være todelt, og jeg regner dette som den éne delen av svaret. Den andre mener jeg kan søkes i en noe bredere nasjonshistorisk sfære.

Alfssøn hadde gått på Oslo Katedralskole og blitt kjent med den gryende nasjonale fortidsinteressen, med både Gunnarssøn og Biskop Nilssøn i nærheten³¹². At denne stemningen har påvirket den unge Alfssøn under studiene er nok svært sannsynlig, om ikke uunngåelig. Også i Bergen, i årene før tilbakekomsten til Oslo, har han omgått et miljø med interesse for fordums nasjonal storhet. Både den kjente Absalon Beyer og Arild Huitfeldts arbeider må ha versert i det Bergenske lærde og humanistiske miljøet som, vel noe feilaktig, er kjent som arnested for den nasjonale historieinteressen³¹³. Det stod som nevnt ikke tilbake på denne i Osloregionen heller, forskjellen ligger vel snarere i om man skrev på latin eller morsmål³¹⁴. Latinsk språkform må like gjerne kunne oppfattes som en indikasjon i motsatt retning – nemlig at man ville løfte Norge og Nordens ære opp for et internasjonalt miljø. I tillegg var både Jens Bjelke³¹⁵, og trolig Biskop Niels Paasche som også bidro til Worms innsamling, fortidsinteresserte³¹⁶. Ved tidspunktet for produksjonen av Alfssøns tegninger må det være ganske godt etablert innad i landet at Norge er en nasjon med en egen og tilstrekkelig ærefull forhistorie som er verdt å dokumenteres. Derfor må man regne med at det å kunne dokumentere disse «artene» i Norge og Oslo-området, som Alfssøn betegner nedslagsfeltet sitt som³¹⁷, er et bidrag til å løfte Norge som nasjon opp og fram. Man bygger en fortid som ikke står tilbake hverken for Sverige, Danmark eller antikken. Dette står ikke i motsetning til Alfssøns egne ambisjoner: Han er med på et viktig nasjonalt prosjekt, samtidig som han løfter seg selv fram med sine kunnskaper og sin nøyaktighet.

---

³¹² Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.107-117. Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Hallvard Gunnarssøn». Bjerke, *Bibliotheca Scholæ Osloensis*, s.26f.

³¹³ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.92-106 (for Huidtfeldt se s.93)

³¹⁴ Gilje og Rasmussen, *Tankeliv i den Lutherske Stat*, s.107-117.

³¹⁵ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Jens Bjelke»,

³¹⁶ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie*, *Andet Bind Tredje Hæfte*, s.34ff.

³¹⁷ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol I*, s.217.

I forbindelse med Bureus sin runetavle stilte jeg spørsmålet om hvor han kunne kjenne denne fra. Det er for runetavlens del ikke mulig å besvare dette klart på grunn av mangelen på kilder, samt den begrensede utbredelsen runetavlen hadde. For Olaus Magnus del er det nesten den motsatte problemstillingen som gjør seg gjeldende. Det er for mange muligheter da verket Magnus' verk var så utbredt i hans samtid. Jeg har allerede vært inne på et par av mulighetene, og vil her bare kort oppsummere disse. Biskop Jens Nilssøn var altså selv eier av et eksemplar av Magnus sitt verk, som trolig var tilgjengelig for skolens elever, og nok ble en del av skolens bibliotek³¹⁸. At han kan ha hatt et eksemplar selv kan heller ikke utelukkes – han var en lærd mann og var dessuten som medisiner forventet og ha et nokså ekstensivt bibliotek. I Otto Sperlings selvbiografi får vi foruten å høre om både Alfssøn og runeinnsamling, også høre om medisinerens boksamlinger. Sperling kurtiserer for eksempel enken etter Alfssøns forgjenger som stadsfysikus i Bergen, og får i den anledning tilgang til de fire skipskistene med bøker denne etterlot seg³¹⁹. Om dette var hele samlingen, vites ikke, men det viser i alle fall til mengden bøker en lege kunne bringe med seg, i dette tilfellet fra Tyskland, for sitt opphold i Norge. Så om vi ikke kan sette fingeren på det nøyaktige kontaktpunktet, eller kanskje heller punktene, kan vi regne med at det var en bok Alfssøn både kjente til, og har hatt tilgang til. Alfssøn har også selv tydeligvis vært noe av en boksamler, hvis vi skal ta utgangspunkt i en episode Sperling forteller om der han mottar en sjelden bok om middelhavsfisk fra Alfssøn³²⁰.

Oppsummering og konklusjon

I første del av analysen min (kapittel 2) gjorde jeg rede for koblingen mellom medisin og antikvarianisme, og stilte spørsmålet om dette lot seg spore i Alfssøns innsendte materiale. Kan man si noe mer konkret om dette? Ikke bare for runenes del, men også hva gjelder tegningene i seg, og bruken av Olaus Magnus som forbilde? For tegningens del mener jeg at man best ser denne koblingen i de valgene Alfssøn foretar. Her følger han en framgangsmåte som ligger både medisinen og antikvarianismen nær. Anne Eriksen framstiller i sin bok *Topografenes Verden*, mye av antikvarenes tankegods slik det kommer til uttrykk blant topografer på begynnelsen av 1700-tallet. Hun redegjør for at det finnes en utpreget systemtankegang i historiesynet. Man samler inn «arter» og «typer», og sorterer

---

³¹⁸ Bjerke, *Bibliotheka Scholæ Osloensis*, s.26f

³¹⁹ Birket-Smidt, *Otto Sperlings selvbiografi*, s.27.

³²⁰ Birket-Smidt, *Otto Sperlings selvbiografi*, s.19.

«eksemplarene» ut ifra dette. Disse «artene» kan ofte være anakronistiske³²¹. Ofte skjuler de og heller enn de forklarer de minnesmerkene og levningene topografene søker å beskrive. På den ene siden er noen av Alfssøns tegninger de eneste kildene vi har til et par av innskriftene, og de har alle vært modell for Worms banebrytende og langlivete verk. På den andre siden har empirien hos Alfssøn delvis druknet i de forståelsesrammene de er plassert i. I praksis førte dette for eksempel til at Tunesteinen forble uløst i ytterligere 250 år – et garantert utilsiktet resultat fra Alfssøns side. Man må likevel beundre den konsekventheten og nøyaktigheten Alfssøns innsats vitner om. Han fyller oppgaven, bokstavelig talt etter alle kunstens regler. Både ut ifra sin samtids forventninger, sin egen yrkesbakgrunn, og den situasjonen han befinner seg i.

Sett på denne måten framstår derfor Alfssøns tegninger som et naturlig utslag av hans bakgrunn og posisjon, mer enn løsrevne artefakter og ugjennomtrengelige handlinger. Det er likevel ikke slik at produksjonen av tegningene og den formen de tok nærmest måtte bli slik, og at Alfssøn bare skal reduseres til et strukturelt fenomen. Han var åpenbart en aktiv og driftig aktør i egen person, men jeg mener at det også kan ha vært et naturlig utslag, at Alfssøn handlet slik han gjorde. Dette ser vi på minst to områder: På den ene siden finnes den generelle systemtankegangen og en katalogiseringside som danner en naturlig ramme å plassere «antikvitene» inn i. På den andre siden finnes de mer konkrete utslagene dette får når personlige ambisjoner og interesser møter en antikvarianistisk kunnskapstradisjon. Dette ser vi i valget av forbilder og deres innflytelse på Alfssøns produksjon – altså valget av Bureus og Magnus som inspirasjonskilder. Ved å følge Alfssøn fra hans ungdom og gjennom ulike faser av livet, har det latt seg gjøre å se hvordan ulike sosiale, økonomiske og kunnskapsteoretiske forhold legger til rette for, og spiller inn i, produksjonen av tegningene. Selv om man aldri kan få enn fullgod forståelse av fortiden, gir det et godt bilde av hvordan denne tidens forståelse, historiesyn og samfunn kunne ligge til grunn for en konkret produksjon. På mange måter viste tegningene seg å være et skjæringspunkt der mange faktorer i Alfssøns liv møttes: Nasjonal historieinteresse, ambisjoner, familieansvar, medisinstudier og sosialt nettverk. På denne måten kan Alfssøns verk foruten å være en bit av runologiens faghistorie, også være et godt eksempel på det tidlige 1600-tallets kunnskapstradisjoner og antikvarianismens oppstart i Norge.

---

³²¹ Eriksen, *Topografenes verden*, s.120 -122.

Litteraturliste

Alfssøn, Ivar Pederssøn (D. Petro Adolpho). *Medulla Oratoria – continens omnium transitionum formulas, quibus ornari possit Oratio Rhetorica*. Amstelodami :Johannem Janssonium Juniorum, 1656. Tilgjengelig fra:

<http://www.nb.no/nbsok/search?page=0&menuOpen=false&instant=true&action=search&currentHit=0&currentSesamid=&deweyClass=&deweyLevel=0&deweyMenuOpen=false&searchString=medulla+oratoria> , [lest den 29.11.2016]. Samt 1658 utgaven ved samme utgiver tilgjengelig fra: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10574425_00011.html [lest den 27.01.2017].

Ancestry.com. s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf». tilgjengelig fra:

http://www.ancestry.com/genealogy/records/anna-jacobsdatter-wolf_13939294 , [Lest den 27.01.2017].

Arrebo, Anders C. *Et lidet «Enomiasticon» fremstillet effter venlig Begiering*, s.41f i *Hexaemeron Rytmico-Danicum* [Københaffn: Kongelige Majestets og Universitets Boghandler, 1661] i Simonsen, Lundgaard Vagn og Glahder, Jørgen, *Samlede Skrifter Bd.1 – Arkiv for Dansk Litteratur*. Anders Arrebo: *Hexaëmeron – Lejlighedsdikte, breve*, København: Munksgaards Forlag, 1965. Tilgjengelig fra: http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=180&p_sidenr=41 samt http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=180&p_sidenr=42 , [lest den 03.05.2016].

Arrebo, Anders C. *Anheng til femte Psalme i Æresdigte [1623]* i *Samlede Skrifter Bd. II-1 – Arkiv for Dansk Litteratur*. København: Det Danske Språk og Litteraturselskab, Bianco Lunds Bogtryggeri A.S., 1968. Tilgjengelig fra:

http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=181&p_sidenr=34 , samt http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=181&p_sidenr=37 og http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=181&p_sidenr=38 . [lest den 03.05.2016].

Arrebo, Anders C. *Hexaemeron* [Salamon Sartorius, Köbenhavn: 1618]. I Arrebo, Anders C. *Samlede Skrifter Bd. 1, s. 1-263* København: udg. Lundgaard Simonsen, Vagn og Glahder, Jørgen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 1965. Tilgjengelig fra:

http://renaessancesprog.dk/tekstbase/Anders_Arrebo_Hexaemeron_1618/157/view?query_id=None . [lest den 23.11.2016].

Arrebo, Anders Christensen. *K. Davids Psalter/ Sangviiss udsat/ under hundrede og nogle Melodier oc Toner/ som i vore Danske Kircker oc Christlige Huse brugelige oc vel bekante erre. Huo lyst til Sang oc Psalter haer/ Hand hørre David Harpen slaer/ Oc stemme i met Siæl oc Røst/ Det klinger best/ giffe Hiertet trøst. Anden Edition., Paany offuerseet oc met Noderne forbedret*. Kiøbenhaffn: Trykket på Henrich Waldkirchs bekostning, 1627. Tilgjengelig fra:

<http://eeb.chadwyck.co.uk/search/displayItemFromId.do?ItemID=den-kbd-all-130011010858-001&DurUri=Yes> , [Lest den 03.06.2016].

Baer, Patricia Ann. *An Old Norse Image Hoard: From the analogue Past to the Digital Present*. Avhandling innlevert som del-oppfyllelse av kravene for graden Doctor of Philosophy in Interdisciplinary Studies, Victoria: Univesity of Victoria, 2013. Tilgjengelig fra:

https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/4582/Baer_Patricia_PhD_2013.pdf?sequence=7&isAllowed=y , [lest den 01.03.2016].

Bagge, Sverre. *Nordic Students at Foreign Universities until 1660*, i *Scandinavian journal of history* 9(1): 1-29. Almquist & Wiksell periodical company, 1984. Tilgjengelig fra:

<http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/634/Nordic%20Students%20at%20Foreign%20Universities%20until%201660.pdf?sequence=3> , [lest den 20.04.2016].

Barnes, Michael P. *Runes and Editors: The Changing Face of Corpus Editions*, s.7 -26. I *Futhark – International Journal of Runic Studies*, Vol.1, 2010.

- Dansk Biografisk Lexikon*. s.v. «Adolphus Iver, Pedersen». Tilgjengelig fra: <http://runeberg.org/dbl/1/0132.html> , [lest den 25.11.2016].
- Dansk Biografisk Lexikon*. s.v. «Arrebo, Anders Christensen». Tilgjengelig fra: <http://runeberg.org/dbl/1/0363.html> , [lest den 16.11.2016].
- Dansk Biografisk Lexikon*. s.v. «Bartholin, Caspar». Tilgjengelig fra: <http://runeberg.org/dbl/1/0569.html> [lest den 16.11.2016].
- Dansk Biografisk Lexikon*. s.v. «Bartholin, Thomas». Tilgjengelig fra: <http://runeberg.org/dbl/1/0582.html> [lest den 18.05.2017].
- Dansk Biografisk Lexikon*. s.v. «Christian Friis». Tilgjengelig fra: <http://runeberg.org/dbl/5/0409.html> [lest den 09.05.2017].
- Danske Runeindskrifter* s.v. «Slesvig dørbeslag». Tilgjengelig fra: <http://runer.ku.dk/VisGenstand.aspx?Titel=Slesvig-d%c3%b8rbeslag%e2%80%a0> , [lest den 20.04.2016].
- Dyvik, Helge, Spurkland, Terje. [Red: Haugen, Odd Einar, Vannebo, Kjell Ivar] *Terje Spurkland: En fonografematisk analyse av runematerialet fra Bryggen i Bergen – Doktordisputas ved Universitetet i Oslo 20.Mars 1993: Første Opponent Helge Dyvik. og Grafemet, fonemet, systemet og runene. Svar fra doktoranden, Terje Spurkland i Maal og Minne, Bind I, 1996.* Oslo: Det Norske Samlaget, 1996.
- Encyclopedia.com*. s.v. «Fabrici Girolamo». Tilgjengelig fra: <http://www.encyclopedia.com/science/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/fabrici-girolamo-or-fabricius-ab-aquapendente-geronimo-fabrizio> , [lest den 16.11.2016].
- Enoksen, Lars Magnar. *Runor: Historia – Tydning – Tolkning*, Lund: Historiska Media og Lars Magnar Enoksen/ AIT Falun, 1998.
- Eriksen, A.E. *Achrostichis, Halvardi Gunarii, Et Latinsk Digt om Kristian den fjerdes Hyldning ved Akershus 1591, Med Oplysninger om Forfatteren og om hans øvrige Skrifter, paany udgivet.* Kristiania: J.C. Fabritius, 1870. Tilgjengelig fra: <http://www.nb.no/nbsok/nb/90732d5096a5a8c10a4da2c4b2771e66?index=12#0> , [lest den 20.04.2016].
- Eriksen, Anne. *Topografenes Verden – Fornminner og Fortidsforståelse.* Oslo:Pax Forlag A/S, 2007
- Finsen V., Ussing J.L., Birket Smith S., Wimmer Ludv. F.A., Thomsen Wilh. *.Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling, første bind., (M.A.Hannover)/København: Utgitt av Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat, Gyldendalske boghandel – København/ J.Jørgensen & Co. Trykkeri, 1889.* Tilgjengelig fra: <https://archive.org/details/h1katalogoverden02arnauoft> , [lest den 11.05.2016, kl.14.08.27]
- Friesen, Otto von (Proff.). *Runorna – Nordisk kultur VI.* København: J.Schultz Forlag/ Stockholm: Albert Bonniers Forlag, / Oslo:H.Aschehoug & Co.s Forlag, 1933.
- Galileo Project, The.*, s.v. «Fabrici Girolamo». Tilgjengelig fra: <http://galileo.rice.edu/Catalog/NewFiles/fabrici.html> , [lest den 16.11.2016].
- Garstein, Oskar. *Cort Aslakssøn: Studier over Dansk-Norsk Universitets- og Lærdomshistorie omkring år 1600. With an English Summary.* Oslo:Lutherstiftelsens Forlag, 1953.
- Garstein, Oskar. *Humanismen i Renessansens og Barokktidens Norge*, Oslo: Oslo Katedralskole, 1990.
- Garstein, Oskar. *Klosterlasse – Stormfuglen som ville gjenerobre Norden for katolisismen.* Oslo: Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur, – Aschehoug & Co., 1998.

Garstein, Oskar. *Oslo Katedralskole i Europeisk Perspektiv*, s.25 -35 i *Festskrift ved åpningen av Oslo Katedralskoles Festsal 7, April 1988*. Oslo: Schola Osloensis – Oslo Katedralskole, 1988. Tilgjengelig fra: <http://www.nb.no/nbsok/nb/7e13c855d594aca5561deb819b0b9881?index=2#0> , [lest den 20.04.2016].

Garstein, Oskar. *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia until the Establishment of the S. Congregatio de Propaganda Fide in 1622, Based on Source Material in The Kolsrud Collection, Volume II (1538 -1622)*. Oslo: Universitetsforlaget, 1980.

Gilje, Nils og Rasmussen, Tarald [Red: Eriksen, Trond Berg og Sørensen, Øystein]. *Tankeliv I den Lutherske Stat – Norsk idehistorie Bind II*. Oslo: Aschehoug, 2002.

Grøn, Fredrik. *Ambrosius Rhodius – en tysk læges skjebnetragedie I det 17de århundres Norge*. (Foredrag I Norsk sleksthistorisk forening 27. April 1934 av Fredrik Grøn). i Aars, Halvard, et.al [red.] *St.Hallvard – Organ for Selskabet for Oslo Byes Vel, 12. Bind*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W.Nygaard), Det Malignske Boktrykkeri, 1934.

Grønvik, Ottar. *Runene på Tunesteinen – Alfabet, Språkform, Budskap*. Drammen: Universitetsforlaget, Oslo –Bergen – Tromsø, 1981.

Gustavson, Helmer. *Dalrunorna och inskrifterna i Sparrådan*. s.137 – 147 i *Gamla och nya runor – Artiklar 1982 -2001*. Uppsala: Sällskapet Runica et Mediævalia, Reklam & Katalogtryck AB, 2003.

Gustavson, Helmer. *Runinnskrifterna i Rannsakingarna – den epigrafiska relevansen*. s.124 – 136 i *Gamla och nya runor – Artiklar 1982 -2001*. Uppsala: Sällskapet Runica et Mediævalia, Reklam & Katalogtryck AB, 2003.

Gustavson, Helmer. *Runorna som officerens hemliga skrift och allmogens vardagsvara*. s.113 – 121 i *Gamla och nya runor – Artiklar 1982 -2001*. Uppsala: Sällskapet Runica et Mediævalia, Reklam & Katalogtryck AB, 2003.

Hagland, Jan Ragnar. “*Dei Yngste Runene*” i ein variant frå Karmsund. s.91 -101 i *Festskrift til Finn Hødnebo 29. Desember 1989*(Eithun, Bjørn, Halvorsen, Eyvind Fjeld, Rindal, Magnus, Simensen, Erik(Ed.), Novus Forlag, Oslo: 1989.

Hagland, Jan Ragnar. *Etterreformatoriske runer og kvardagsleg skriftpraksis på 1800-talet* [2012], ss.155 -164 i Edlund, Ann Cathrine et.al[red.], *Venacular Literacies,- Past, Present and Futures, Northern Studies Monographs 3, Vardaligt Skriftbruk 3*, Umeå: Umeå University and Royal Skyttean Society, 2014. Tilgjengelig fra: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:736804/FULLTEXT02> , [lest den 02.05.2016, kl.13.10.35].

Hagland, Jan Ragnar. *Kontinuitet eller ny start? Norsk literacy på lokalt nivå I tidleg elder nytid: To diagnostiske tekstanalysar I språkhistorisk lys*, i *Tidsskriftet Sakprosa*,vol.4, art. 2, s.1-11. 2012. Tilgjengelig fra: <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/209/584> , [lest den 02.06.2016].

Hagland, Jan Ragnar. *Runic Writing and Latin literacy at the end of the Middle Ages: A case study* s.141 -158. I Marie Stocklund et.al [red] *Runes and their Secrets – Studies in Runology*, Museum Tusulanum Press samt forfatterne – special trykkeriet Viborg A.S, Viborg: 2006. Tilgjengelig fra: http://downloads.navneforskning.ku.dk/RunesAndTheirSecrets/06_Hagland.pdf , [lest den 26.04.2016, kl. 15.16.03].

Hafstein, Valdimar Tr. . *Bodies of Knowledge – Collecting in Late Renaissance Scandinavia*, i Niedermüller, Peter og Stoklund, Bjarne [ed.] *Ethnologia Europaea – Journal of European Ethnology; Vol.: 33:1 “Museum and Modernity”*, København: e-journal; Museum Tusulanum Press

– University of Copenhagen, 2004. Tilgængelig fra: <https://www.mtp.dk/details.asp?eln=300142> , [lest den 10.05.2017].

Harbou, H.W. *Hannibal Poulsen, Rigsgreve von und zu Løwenschild. En regimentshverver fra Slutningen af det 17de Aarhundre, Særtrykk af Personalthistorisk Tidsskrift, Tredie Række, V. Bind.* Kjøbenhavn: Det Hoffbergske Etabl. 1896. Tilgængelig fra: <http://www.kb.dk/e-mat/dod/130021271447.pdf> , [lest den 03.05.2016].

Hasle, Turid Kjeldseth. *Geni.com* s.v. «Lauritz Halvordssøn Sthen» . Tilgængelig fra: <https://www.geni.com/people/Lauritz-Sthen/6000000022618235702> , [lest den 25.04.2016].

Helk, Vello. *Dansk Norske Studierejser – fra reformationen til enevælden 1536-1660. Med en matrikel over studerende i udlandet.* Viborg: Odense Universitetsforlag, 1987.

Huitfeldt, Arild [Huidtfeldt, Arrild]. *Danmarckis Rigis Krønnicke : fran Kong Dan den første oc indtil Kong Knud den 6, som indeholder det fornemste hues Saxo haffuer skreffuet.* Kjøbenhavn [Kjøbenhaffn]: Hans Stockelmans Tryckeri, 1603 [1592]. Tilgængelig fra: <http://www.nb.no/nbsok/nb/0f5772c62e233bdaf7bd70c8661fafd7?index=1#7> , [Lest den 12.05.2016]

Høigård, Einar. *Oslo Katedralskoles Historie.* Oslo:Grøndahl & Søn (I Kommissjon), 1942.

Ingerlsev, V. *Danmarks Læger og Lægevesen- fra de ældste Tider indtil Aar 1800.: En Fremstilling efter trykte Kilder, Første og Anden Deel.* Kjøbenhavn: E. Jespersen (Otto Schwartz's Efterf.), 1873.

Iversen, Erik. *Obelisks in Exile – Volume One: The Obelisks of Rome.* Copenhagen: G.E.C Gad Publishers, 1968.

Jacks, Philip. *The Antiquarian and the Myth of Antiquity – The Origins of Rome in Renaissance Thought.* Victoria – Australia: Cambridge University Press, 1993.

Jørgensen, Frank, under tilsyn av Sørensen, Kousgård John. *Præsteindberetninger: Præsteindberetninger til Ole Worm i Indberetninger fra Ålboerg og Ribe stifter 1625 -42. Bind I & II.* København: Landbohistorisk Selskab, 1974 [Bind I, 1970].

Krantz, Albert. *Regnorum aquilonarium, Daniae, Sueciae, Norvagiae, Chronica: quibus gentium origo vetustissima & Ostrogothorum, Wisigothorum, Longobardorum atque Normannorum ... res in Italia, Hispania ... gestae, praeter domest. historiam narrantur ...* Wechel: Francofurti Ad Moenum, 1575. Tilgængelig fra: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb11196975.html> , [lest den 28.04.2017].

Købke, P. *Om Runerne I Norden – Futhark:Hnias:Tbmly) – Allmennfattlig fremstilling ved P.Købke.* Kjøbenhavn: Otto B Wroblewsky's Forlag. Nielsen & Lydiche's trykkeri, 1879.

Lagen, Christian Van Der. *Norges Apotekere og Farmaceutiske kandidater.* Oslo: Norges Farmaceutiske Forening – Hancke, 1933.

Lund, Otto Gr., og Sars, J.E. *Norske Rigsregistrarer – Tildeels i uddrag, femte bind (1619 -1627), s.500f Brev til Jens Juel, adskilligt anrørendes, Cum claus.. conserv Antvorskov 17. December 1625. T. IV. 519. Afskr. VII 748.* Christiania: Bestyrelsen for det Norske Hist. Kildeskrift-fond. A.W Brøgger, 1874.

Lyschander, Claus Christoffersen. *Synopsis historiarum Danicarum, en kort Summa offuer den danske Historia, fra Verdens Begyndelse til Christian IVs tid oc Regemente eller De danske kongers slectebog.* København: Henrich Waldkirch, 1622. Tilgængelig fra: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10361648_00009.html [Lest 12.05.2016].

Lyschander, Claus Christoffersen. *Christian den femitis Udvellelsis og Hyldnings Historia,* 1623, [utvalgt s.301 i originalen]. Tilgængelig fra:

http://renæssancesprog.dk/tekstbase/Claus_Christoffersen_Lyschander_Christian_den_Femtis_Udvelelsis_og_Hyldings_Historia_1623/5/view?query_id=None , [Lest den 02.06.2016]

Magnus Johannes. *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus (1554)*. Tilgjengelig fra: <http://litteraturbanken.se/forfattare/JohannesMagnus/titlar/Historia/sida/22/faksimil> , [Lest den: 26.05.2017].

Magnus, Olaus, *Carta Marina*. 1539. Tilgjengelig fra: https://en.wikipedia.org/wiki/Carta_marina#/media/File:Carta_Marina.jpeg , [Lest den 28.04.2017]

Magnus, Olaus. *Historia de gentibus septentrionalibus, earumque diversis statibus, conditionibus, moribus, ritibus ... necnon universis pene animalibus in Septentrione degentibus, eorumque natura*. [Roma: Giovanni M. Viotto, 1555]. Hedemora: Gjenoptrykt Michaelsgillet & Gidlunds Förlag, 2010. Også tilgjengelig fra: https://archive.org/details/bub_gb_O9IEAAAACAAJ , samt: <http://litteraturbanken.se/forfattare/OlausMagnus/titlar/HistoriaOmDeNordiskaFolken/sida/-4/faksimil> [Lest den 12.05.2016].

Magnus, Olaus. *Historia de gentibus septentrionalibus, earumque diversis statibus, conditionibus, moribus, ritibus ... necnon universis pene animalibus in Septentrione degentibus, eorumque natura*, [Roma: Giovanni M. Viotto, 1555.]. Copenhagen: Gjenoptrykk og kommentar av John Granlund, Rosenkilde and Bagger, International Booksellers and Publishers, 1972.

Miller, Peter N. *Peiresc's Europe – Learning and Virtue in the Seventeenth Century*, China: Yale University Press, 2000.

Moltke, Erik. (Helgason, Jon [Ed.]), *Bibliotheca Arnemagnæana consilio et auctoritate legati Arnemagnæani: Supplementum Vol.I.: Jon Skonvig og de andre Runetegnere I – Billeder og Kildetekst*, Hafniæ: Ejnar Munksgaard, 1956.

Moltke, Erik. (Helgason, Jon [Ed.]), *Bibliotheca Arnemagnæana consilio et auctoritate legati Arnemagnæani: Supplementum Vol.II.: Jon Skonvig og de andre Runetegnere II – Skildring og Kommentar*. Hafniæ: Ejnar Munksgaard, 1958.

Momigliano, Arnaldo. *The Classical Foundations of Modern Historiography*. Berkley and Los Angeles – California: University of California Press, 1990.

Mordhorst, Camilla. *Genstands Fortællinger – Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. København S: Museum Tusulanum Press og Camilla Mordhorst, Museum Tusulanum Forlag, 2009.

Moseng, O.G. *Den tidligmoderne staten og ansvaret for undersåttenes helse*, i *Tidsskrift for Den Norske Legeforening*, Nr. 21: 10 September 2000. Tilgjengelig fra: <http://tidsskriftet.no/2000/09/merkesteiner-i-norsk-medisin/den-tidligmoderne-staten-og-ansvaret-undersattenes-helse> , [Lest den 07.06.2017].

Nielsen, Yngvar Dr. *Biskop Jens Nilssøns Visitasbøger og reiseopptegetninger 1574 -1597*. [Kristiania: A.W.Brøgger's Bogtrykkeri, 1885] Uddevalla: Faksimilietrykk ved Zachariasson, Carl, Wickstrøms Bokbinderi, 1981.

Nielsen, Yngvar. *Jens Bjelke til Østråt: Norges Riges Kantsler -Et bidrag til Norges indre historie i den første halvdel af det syttende århundrede*. Kristiania: Den Norske Historiske Forening, P.T. Mallings Bogtrykkeri, 1872.

Nordby, Jonas. *Etterreformatoriske runeinnskifter i Norge – Opphav og Tradisjon*. Magistergradsavhandling i Runologi ved Germanistisk Institutt, Universtitet i Oslo, 2001.

Norris, Matthew. *A Pilgrimage to the Past: Johannes Bureus and the Rise of Swedish Antiquarian Scholarship, 1600 -1650*. Lund: Media Tryck – Lund University, 2016.

- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Iver Pederssøn Adolph». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Iver_Pederss%C3%B8n_Adolph , [Lest den 25.11.2016].
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Peder Alfssøn». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Peder_Alfss%C3%B8n , [lest den 12.02.2016]
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Jens Bjelke». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Jens_Bjelke, [lest den 20.04.2016].
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Jens Simonssøn Glostrup - Biskop». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Nils_Simonss%C3%B8n_Glostrup , [lest den 14.11.2016].
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Hallvard Gunnarssøn». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Hallvard_Gunnarss%C3%B8n , [Lest den 11.05.2017].
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Christoffer Hjort». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Christoffer_Hjort , [lest den 20.04.2016].
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. «Jens Juel». Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Jens_Juel , [lest den 29.02.2016].
- Norsk Biografisk Leksikon*. s.v. “Niels Senning”. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Niels_Senning, [lest den 20.04.2016].
- Nyerup, Rasmus, og Kraft, Jens Edvard. *Almindeligt Litteraturrexicon for Danmark, Norge, og Island : eller Fortegnelse over Danske, norske, og islandske, saavel afdøde som nu levende Forfattere, med Anførelse af deres vigtigste Levents Omstændigheder og Liste over deres Skrifter ; 1. A - L. – 181*, Kjøbenhavn: Gyldendal, 1818. Tilgjengelig fra: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10679495_00026.html , [lest den 25.11.2016].
- Olsen, Magnus. *Norges innskrifter indtil reformationen , Anden avdeling: Norges innskrifter med de yngre runer, Første bind: I. Østfold fylke II. Akershus fylke og Oslo III. Hedmark fylke IV. Oppland fylke*. Oslo: Utgitt for Norsk Kildeskrikkforbund med hjelp i forarbeider av Sophus Bugge, Oluf Rygh og Ingvald Undset, I kommisjon hos Jacob Dybwad, 1941.
- Perry, Graham. *Trophies of Time – English Antiquarians of The Seventeenth Century*, Oxford/New York: Oxford University Press, 2007 [1995].
- Rix, Robert W. *Runes and Roman – Germanic Literacy and the Significance of Runic Writing*. s.114 -144 i *Textual Cultures*, Vol. 6, No. 1 (Spring 2011), Indian University Press, 2011, Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/10.2979/textcult.6.1.114> , [lest den 17.03.2016, kl. 14.16 UTC].
- Romburg, Sophie van. *Septemotionalist Emblematism – An Early Modern Play on Runes*, s.221 – 228. I Dijkhuizen, Jan Franz van et.al.[Ed.]. *Living in Posterity: Essays in Honour of Bart Westerweel*. Verloren: Hilversum Uitgeverij, 2004. Delvis tilgjengelig fra: https://books.google.no/books?id=OF2zV74eSwC&pg=PA221&lpg=PA221&dq=sophie+van+romburgh+an+early+modern+play+on+runes&source=bl&ots=aKZ7sU26Bi&sig=V8DBNpQIt_jVGbJ4MvETOvTNtUU&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiZwu6buonNAhVH2ywKHTKQBE8Q6AEIJTAB#v=onepage&q=sophie%20van%20romburgh%20an%20early%20modern%20play%20on%20runes&f=false , [lest den 21.03.2016, kl.17.07.48].
- Rosby, Thomas H. , Miller, Peter. *Ocean Eddies in the 1539 Carta Marina by Olaus Magnus*. I *Oceanography vol.16, Nr.4.2003*. Rockwell, Usa: The Oceanography Society, 2003. Tilgjengelig fra: http://www.po.gso.uri.edu/rafos/general/if_front/rossby_carta_2003.pdf , [Lest den 28.04.2017]
- Rørdom, Holger F. *Mester Anders Christian Arrebos levnet og skrifter ved Holger Fr. Rørdom*, Kjøbenhavn: Thieles Bogtrykk, 1857. Tilgjengelig fra: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10036971.html> , [lest den 02.06.2016].

Schackelford, Jole. *A Philosophical Path for Paracelsian Medicine – The Ideas, Intellectual context, and Influence of Petrus Severinius: 1540 – 1602*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, 2004.

Schepelern, H.D. Johansen, Holger Friis. *Breve til og fra Ole Worm – Bind I*. København: Det Danske Sprog – og Litteraturselskab. Fr. Bagges Kgl. Hofbogtrykkeri, Munksgaard, 1965. Tilgjengelig fra: http://www.dwc.knaw.nl/pub/bronnen/Worm_1.pdf [lest den 23.02.2016, kl.15.52.50].

Schepelern, H.D. Johansen, Holger Friis. *Breve til og fra Ole Worm – Bind II*. København: Det Danske Sprog – og Litteraturselskab: Fr. Bagges Kgl. Hofbogtrykkeri, Munksgaard, 1967. Tilgjengelig fra: http://www.dwc.knaw.nl/pub/bronnen/Worm_2.pdf , [lest den 23.02.2016, kl.15.53.47].

Schepelern, H.D., Johansen, Holger Friis. *Breve til og fra Ole Worm – Bind III*. København: Det Danske Sprog – og Litteraturselskab: Fr. Bagges Kgl. Hofbogtrykkeri, Munksgaard, 1968. Tilgjengelig fra: http://www.dwc.knaw.nl/pub/bronnen/Worm_3.pdf , [lest den 23.02.2016, kl.15.54.31].

Schepelern, H.D. *Museum Wormianum*, Avhandling til forsvar av den filosofiske doktorgrad , Odense, Danmark: trykket av Andelsbogstrykkeriet i Odense, Danmark: 1971.

Schulerud, Mentz. *Nordmenn i København*, J.W. Cappelens Forlag, 1963. Tilgjengelig fra: <http://www.norskeforening.dk/?side=tekster&pid=nordmennikobenhavn> , [lest den 03.06.2016, kl.13.36]

Schück, Henrik. *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien – Dess Förhistoria och Historia I. Antikvitetsstudiets början*. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B., 1932.

Schück, Henrik. *Några småskrifter af Olaus Petri i Samlaren – Tidsskrift utgifven af Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott, Nionde årgången*. Uppsala: Akademiska Bogtryckeriet Edv. Berling, 1888.

Skovgaard-Petersen, Karen. (Eriksen, Anne og Sigurdsson, Jón Viðar [Red.]). *Political Polemics in Early Modern Scandinavia I Negotiating Pasts in the Nordic Countries – Interdisciplinary Studies in History and Memory*. Falun: Nordic Academic Press, Scand book, 2009.

Snædal, Thorgunn. *Medan världen vakar – Studier I de gotländska runinnskrifternas språk och kronologi: Runrön (Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk ved Uppsala Universitet) 16*. Institutten för Nordiska språk, Uppsala Universitet, 2002.

Spurkland, Terje og Stige, Morten. *Tingvoll Kyrkje – Gåta Gunnar Gjorde. Senter for Middelalderstudier: Skrifter nr.21*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2006.

Spurkland, Terje. *En fonografematisk analyse av Runematerialet fra Bryggen i Bergen*. Doktorgradsavhandling i Runologi ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap og Institutt for arkeologi, kunsthistorie og numismatikk ved Universitetet I Oslo, 1991.

Stille, Per, *Johan Bure och hans Runaräfst*, s.347 -354. I Marie Stocklund et.al [red]. *Runes and their Secrets – Studies in Runology*. Viborg: Museum Tusculanum Press samt forfatterne – Special trykkeriet Viborg A.S, 2006. Tilgjengelig fra: http://downloads.navneforskning.ku.dk/RunesAndTheirSecrets/17_Stille.pdf , [lest den 26.04.2016, kl.15.15.08].

Stille, Per. *Johan Bures runtavla och dens titel*, s.149 -154. I Knirk, Williams et.al. *Futhark – International journal of runic studies, Vol. 7, 2016*,.University of Oslo, Uppsal University, 2016. Tilgjengelig fra: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1087630/FULLTEXT01.pdf> , [lest den 21.04.2016].

Store Danske Leksikon. s.v. «Bille». Tilgængelig fra:
[http://denstoredanske.dk/Dansk Biografisk Leksikon/Samfund, jura og politik/SI%C3%A6gter/Bille](http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund_jura_og_politik/SI%C3%A6gter/Bille) , [lest den 24.05.2017].

Store Norske Leksikon. s.v. «Anders Christenssøn Arrebo». Tilgængelig fra:
[https://snl.no/Anders Christenss%C3%B8n Arrebo](https://snl.no/Anders_Christenss%C3%B8n_Arrebo) , [lest den 16.11.2016].

Store Norske Leksikon. s.v. «Niels Claussøn Senning». Tilgængelig fra:
[https://snl.no/Niels Clauss%C3%B8n Senning](https://snl.no/Niels_Clauss%C3%B8n_Senning) , [lest den 20.04.2016].

Storm, Gustav. *Snorre Sturlassöns Historieskrivning, en kritisk undersøgelse*, Kjöbenhavn: Bianco Lunds Bogtrykkeri, 1873.

Sturlason, Snorre. *Ynglingatal*. Tilgængelig fra: <http://heimskringla.no/wiki/Ynglinga-soga> , [Lest den 31.05.2017].

Suhm, Peter Frederik. *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bind Tredje Hæfte*. København: Gyldendal Forlag, 1781. Tilgængelig fra: <http://www.kb.dk/e-mat/dod/130013822760.pdf> [Lest den 12.05.2016]

Thrap, D. *Bergens stifts biskoper og præster efter reformationen – Biografiske efterretninger samlede af Provst Johan Fredrik Lampe – efter hans død udgivne af D. Thrap, Sognepræst*. Kristiania: Cammermeyers Boghandel, det Mallingske Bogtrykkeri, 1895 -96. Tilgængelig fra: <http://runeberg.org/bergenbp/> , [lest den 27.01.2017]

Undset, Ingvald Dr. *Ældre arbeider med de gamle norske indskrifter. i Akademiske Afhandlinger til Professor Dr. Sophus Bugge ved hans 25-Aars Jubilæum den 2de Mai 1889 fra Taknemmelige Elever*. Kristiania/(Köbenhavn): Alb.Cammermeyer/(C.C. Olsen & Co.), 1889.

Uppsala universitetsbibliotek, *The catalogue of the book collection of the Jesuit College in Braniewo held in the University Library in Uppsala. Vol. 2, The 16th and 17th century books / Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali. Vol. 2, Druki XVI-XVII w. / Józef Trypućko ; uzupełnił Michał Spandowski ; opracowali Michał Spandowski, Sławomir Szyller*, Biblioteka Narodowa, Warszawa, 2007. Tilgængelig fra: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:549993/FULLTEXT02> , [Lest den 26.05.2017].

Wills,Tarrin. *Theories of the antiquity of runes, i Scandinavia and Christian Europe in the Middle Ages*, Bonn: Hausdruckerei der Universitat Bonn, 2003. Tilgængelig fra: http://www.sagaconference.org/SC12/SC12_Wills.pdf , [lest den 02.06.2016].

Wills,Tarrin. *The «Third Grammatical Treatise» and Ole Worm's «Litteratura Runica»*, s. 439-458. I *Scandinavian Studies* Vol. 76, No. 4 (Winter 2004), University Illinois Press on behalf of The Society for the Advancement of Scandinavian Study,2004. Tilgængelig fra: <http://www.jstor.org/stable/40920534> , [lest den 02.06.2016].

Wills,Tarrin. *The thirteenth-century runic revival in Denmark and Iceland.*, John Benjamins Publishing Company, 2016. Tilgængelig fra: <https://sro.library.usyd.edu.au/handle/10765/127476> , [lest den 27.04.2017].

Worm, Jens. *Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske lærde Mænd, som ved tryckte Skrifter have gjort sig bekendte, saavel som andre Ustuderede, som noget have skrevet, hvorudi deres Fødsel, betydeligeste Levnets Omstændigheder og Død ved Aarstal kortelig erindres, og deres Skrifter, saavidt mueligt, fuldstændig anføres, Første Deel*. Helsingoer: Det Kongelige alene privilegerede Bogtrykkerie, 1771. Tilgængelig fra: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10735663.html> [Lest den 13.06.2017].

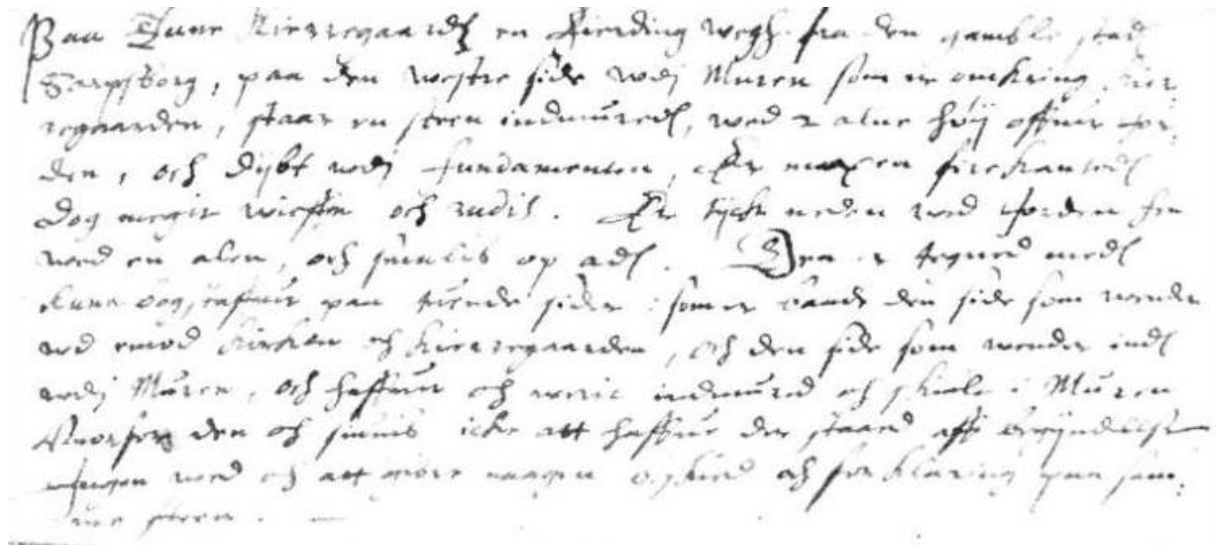
Worm, Ole. *Danicorum Monumentorum Libri Sex - e spissis antiquitatum tenebris et in Dania ac Norvegia extantibus rudribus*. Hafniæ: Simon van de Pass, 1643. Tilgængelig fra: <https://archive.org/details/danicorummonumen00worm> , [Lest den 12.05.2016].

Worm, Ole. *Fasti Danici – universam tempora computandi rationem antiqvitus in Dania et vicinis regionibus observatam libris tribus exhibentes. Apud Salomonem, Sartorium, Regium et Academie Typographa.* Hafnia: 1643 [1626]. Tilgjengelig fra: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10867608_00002.html , [lest den 24.05.2017]

Worm, Ole. Rŋŋŋŋ (*Runer*) seu, *Danica literatura antiqvissima.* Hafniae: M. Martzan & G. Holst, 1651 [1636]. Tilgjengelig fra: <https://archive.org/details/runirinrunicchar00worm> [Lest den 12.05.2016].

Vedlegg

Vedlegg1: Eksempel som viser at Alfssøn har benyttet seg av spørreliste - Translitterering av Alfssøns tekst til illustrasjonen av Tunesteinen

Paa Tune Kierregaard en Fierding wegh fra den gamle stad
Sarpsborg, paa den wester side wdj Muren som er omkring kier-
regaarden, staaer en steen indmurid, wed 2 alne høij offuer jor-
den, och dybt wdj fundamenten, och moxen firekantet
dog megit wieffn och rudis. Er tyck neden wed jorden hen
wed en alen, och smalig op ad. Den er tegned med
Runebogstaffuer paa tuende sider: som er baade den side
som wender wd emod kirken och kierregaarden, och den side
som wender ind wdj Muren, och haffuer och werit indmurid
och skiult i Muren Huorfor den och siunis icke at haffue
der staaed aff begyndelsellen Ingen wed och att gjøre
naagen beskied och forklaring paa samme steen.

« Paa Tune kierregaard en Fierding wegh fra den gamle stad Sarpsborg, paa den wester side wdj muren som er omkring kierregaarden, staaer en steen indmuret, wed 2 alne høy offuer jorden, och dybt wdj fundamenten, Er moxen firekantet dog megit wieffn och rudis. Er tyck neden wed jorden hen wed en alen, och smalig op ad. Den er tegned med Runebogstaffuer paa tuende sider: som er baade den side som wender wd emod kirken och kierregaarden, och den side som wender ind wdj Muren, och haffuer och werit indmurid och skiult i Muren Huorfor den och siunis icke at haffue der staaed aff begyndelsellen Ingen wed och att gjøre naagen beskied och forklaring paa samme steen. »

På øvre del av tegningen følger så følgende tekst:

«Dette er den side som wender ind wdj Muren och haffuer werit slett indmurid»

På nedre del av tegningen:

«Denne side wender ind ad kierregaarden och haffue altid werit tillsiunis»

Vedlegg 2: Alfssøns biografi

ca. 1581-82 (evt. 1578): - Alfssøn blir født i Oslo^{322 323 324}.

1590 tallet: Muligens vært elev ved Oslo Katedralskole under Jacob Wolf, hans kommente svigerfar³²⁵
³²⁶.

1595?-98: Muligens opphold i København, Kan eventuelt være her han har møtt Arrebo, Hie og Bartholin (se 1601). Dersom han var i København må dette trolig være etter at han hadde fått noe bakgrunn fra Oslo. Det kan også være at han bare har hatt ett kort opphold i 1601, men det er sannsynlig at han har begynt utdannelsen rundt 7 års alder eller i alle fall senest i 1590. Dersom han da skal rekke både Oslo Katedralskole som grunnutdanning, og deretter København, før han beviselig er tilbake ved Katedralskolen i Oslo i 1598, må oppholdet ha foregått på denne tiden^{327 328}.

1598 -1601: - Alfssøn studerer ved Oslo Katedralskole under Christopher Hjort som da var rektor. Hjort hadde gjort en tilsvarende studiereise som den Alfssøn senere foretar^{329 330}.

1601 vår/sommer: -Alfssøn har da antagelig reist til Københavns universitet for å bli sendt videre ut (til Braunsberg og Ölmütz). Trolig fikk han her hjelp av Jens Bjelke som var kjent for å virke som protege og økonomisk støtte for dansk-norske studenter på denne tiden.³³¹ Muligens blir han her kjent med Anders Arrebo og eventuelt den kommende teologen Peder Pedersen Hie, men tvilsomt - som har blitt påstått - med Caspar Bartholin da denne først immatrikuleres ved Universitetet i København i 1602. Dog skal dette ikke utelukkes; de har om ikke annet nok hatt en felles venn i Anders Arrebo^{332 333}.

1601.09.27: - Alfssøn immatrikuleres på universitetet i Braunsberg på studiet Seminarium Pontificium sammen med tre andre uteksaminerte studenter fra Oslo Katedralskole; Niels Pederssøn, Herman Hanssøn Ring og Lauritz Stange, samt svensken Abraham Gadolaenus. Alfssøn har formelt sett inntak som «papal alumni» men dette var formell prosedyre og ikke oppsiktvekkende^{334 335}.

1602.08.17: - Uteksaminert fra universitetet Braunsberg³³⁶.

1603.01.22: - Immatrikulert ved universitetet i Ölmütz³³⁷.

1605.05.02: - Baccalausgrad, uteksaminert fra universitetet i Ölmütz³³⁸.

1605/06-1609:- Huslærer for Iver Pedersen Jernskjægg på Fritsø. Iver hadde i tre år, som sin far adelsmannen Peder Iversen Jernskjægg som studerte under Biskop Jens Nilssøn og ble dennes nære venn, gått på Oslo Katedralskole. Det var trolig via denne kontakten Alfssøn ble kjent med Jernskjæggfamilien, selv om Alfssøn var i utlandet i årene 1602-1605 når Iver studerte på Oslo Katedralskole.(Alfssøn hadde jo tidligere studert her.) I de tre årene på Fritsø ble han i følge

³²² Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

³²³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

³²⁴ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

³²⁵ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.40.

³²⁶ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

³²⁷ Rørדם, *Mester Arrebo*, s.25.

³²⁸ Berggrav, *Oslo Katedralskole*, s.42 -43.

³²⁹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.48.

³³⁰ Berggrav, *Oslo Katedralskole*, s.42 -43.

³³¹ Schulerud, *Nordmenn I København*, s20-21.

³³² Rørדם, *Mester Arrebo*, s.24 -25.

³³³ Ingerslev, *Danmarks Læger*, s.270.

³³⁴ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.325.

³³⁵ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³³⁶ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³³⁷ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³³⁸ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

begravelsestalen for Iver, som døde ung i 1622, undervist av Alfssøn i «sande frie oc berømmelige Konster, som er Dialecticæ, Rhetoricæ, Eloquetiæ, Arithmetica, Mathematicæ oc andre des lige.»³³⁹.

1608.3.04: - Alfssøn omtales i et brev fra Jacob Hjorth, til Alfssøns tidligere rektor Christopher Hjorth, noe som gjør at han senere innkalles som mistenkt i Gjerpensaken i 1613^{340 341}.

1609.8.08: - Immatrikulert som medisiner student ved universitetet i Leiden.³⁴² Sammen med Iver Pedersen Jernskjægg som han nå legger ut på en «Grand Tour» med som hans protege³⁴³.

1610.7.26: - Alfssøn skriver «discedens» i «Album Pauli Thrane» (stambok) i Oslo. Trolig fordi han skal reise utenlands (igjen). Paul Thrane var da rektor ved Oslo Katedralskole^{344 345 346}.

1611.6.18: - Uteksaminert fra universitetet i Leiden?. Iver Pedersen Jernskjægg uteksamineres da³⁴⁷.

1611.sommer - Trolig opphold ved universitetet i Cambridge med Iver Pedersen Jernskjægg³⁴⁸.

1611.7.09: - Immatrikulert ved universitetet i Oxford sammen med Iver Pedersen Jernskjægg³⁴⁹.

1611.senhøsts:- Immatrikulert ved universitetet i Orleans sammen med Iver Pedersen Jernskjægg³⁵⁰.

(1611)1612: - Trolig opphold ved universitetet i Paris sammen med Iver Pedersen Jernskjægg³⁵¹.

1612.8.12: - Trolig Immatrikulert ved universitetet i Sienna sammen med Iver Pedersen Jernskjægg^{352?}

1612. senhøst: - Trolig besøk i Roma med Iver Pedersen Jernskjægg³⁵³.

1612. senhøst: - Trolig besøk i Napoli med Iver Pedersen Jernskjægg³⁵⁴.

1612. senhøst: - Trolig besøk i Firenze med Iver Pedersen Jernskjægg³⁵⁵.

1613.1.06: -Immatrikulert i artistmatrikkelen ved universitetet i Padova, sammen med Iver Pedersen Jernskjægg^{356 357}.

1613.5.03: - Kong Christian IV sender missiv til den norske stattholderen Enevold Kruse der Alfssøn innkalles til høring sammen med de andre mistenkte i Gjerpensaken den 2. august samme år³⁵⁸.

---

³³⁹ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s. 68 -75.

³⁴⁰ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.311.

³⁴¹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.48.

³⁴² Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

³⁴³ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁴⁴ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

³⁴⁵ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁴⁶ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.48.

³⁴⁷ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁴⁸ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁴⁹ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148 og 341.

³⁵⁰ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148 og 341.

³⁵¹ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁵² Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁵³ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁵⁴ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁵⁵ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁵⁶ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁵⁷ Suhm, *Dansk Historie, Andet Bind Tredje Hæfte 3*, s.8.

³⁵⁸ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.316.

1613.5.17: - Stattholder Kruse innkaller de siktede til rettssaken 2. august, med unntak av Alfssøn som ikke kan nåes, da han oppgis å være i Italia. Dette bekrefter opplysningene fra prekenen om at Alfssøn da er i Italia³⁵⁹.

1613.sommer - Trolig opphold ved universitetet i Leipzig med Iver Pedersen Jernskjægg.³⁶⁰

1613.8.02: - Rettssaken i Gjerpen der Alfssøn ikke er til stede men frikjennes delvis, vel på grunn av bevisets stilling. Saken mot han frafalles³⁶¹.

1613.8: - Peder Iversen Jernskjægg drar hjem (ankommer Norge 01. september). Alfssøn blir værende muligens på grunn av rettsaken i Norge^{362?}

1614.8.04: - Immatrikulert som medisinsk student i Leiden^{363 364}.

1615.4: - Immatrikulert? ved universitetet i Basel³⁶⁵.

1615.5.16: - Uteksaminert som Dr.med. fra universitetet i Basel^{366 367}. Doktorgraden ble avlagt med en avhandling (og vel påfølgende disputas) om pleuritt, dvs. Brysthinnebetennelse.³⁶⁸

1616: - Alfssøn oversetter Iver Pedersen Jernskjæggs likpreken. Iver døde i en alder av 22 år i Rostock etter lengre sykdom han pådro seg året før på en militær planleggingsrundreise i Norge med Jens Bjelke. Likprekenen ble trolig derfor grunnet åstedet for Ivers bortgang skrevet av den tyske Joachimus Westphalius. Eneste bevarte kopi er dog på dansk/norsk og Alfssøn har trolig stått for oversettelsen fra tysk. Oversettelsen har et forord datert 1616³⁶⁹.

1616: - Alfssøn gifter seg med Anne Jacobsdatter Wolf (trolig født 1690 eventuelt noen år senere, mens Alfssøn bodde i Oslo og var, eller ble kort tid etter, elev hos hennes far), datteren til Jacob J. Wolf, tidligere rektor ved Oslo Katedralskole og svigersønn til Biskop Jens Nilssøn.³⁷⁰ De får samme år sønnen Ole Pederssøn Wolf.³⁷¹

1616.02: - Alfssøn på plass i Bergen muligens allerede som Stadsfysikus. Den andre i rekken noensinne.³⁷²³⁷³

1616.3.24: - Alfssøn registrert værende i Bergen. Oppgis som både Medicus og Cand. Jur³⁷⁴.

1616.senhøst: - Alfssøn blir far til et barn Ole, som vokser opp og gifter seg, om dette ikke er en forveksling da han fører etternavnet Wolf³⁷⁵.

1616.10: - Livlege hos Peder Iverssøn Jernskjægg, Iver Pederssøn Jernskjæggs far, ved hans dødsleie på Fritsø. Alfssøn er innkalt for anledningen³⁷⁶.

---

³⁵⁹ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.316.

³⁶⁰ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁶¹ Garstein, *Rome and the Counter-Reformation*, s.316.

³⁶² Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.341.

³⁶³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

³⁶⁴ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁶⁵ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁶⁶ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁶⁷ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

³⁶⁸ Grøn, *Ambrosius Rhodius*, s.230.

³⁶⁹ Nielsen, *Jens Nilssøns visitasbøker*, s.72.

³⁷⁰ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

³⁷¹ *Ancestry.com*, s.v. «Anne Jacobsdatter Wolf».

³⁷² Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

³⁷³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.76.

³⁷⁴ Helk, *Dansk Norske Studierejser*, s.148.

³⁷⁵ *Ancestry.com*, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

³⁷⁶ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

1617.9.20: - Alfssøn får kongens forleningsbrev på «prebænda Mariæ virginis» «etter afgangne Doctor Villads Nilssøn», og fortelles da å allerede være «tilforordnet» som medicus i Bergen³⁷⁷.

1618: - Pestepidemi i Bergen(muligens egentlig petekkialtufus).³⁷⁸ Uvisst hvordan Alfssøn forholder seg til dette, men senere rømmer han tilsynelatende *ikke* under pestutbrudd i Oslo.

1620: - Alfssøn får sønnen Iver Pedersen Adolph (død 1665) med sin kone Anne. Noen år før eller etter dette får han også trolig barna Jacob og Sophie. Det er uvisst om Jacob og Sophie vokser opp^{379 380}.

1620.7.16: - Alfssøn forsøkes fås til Oslo som lege. Stattholder Jens Juel skriver begjæring om dette i innkommet brev denne dato til kansler Christian Friis. Brevet forteller at lønnen er 200Rd i året³⁸¹.

1622.7.26 – 8.?? - Alfssøn insisterer på at lege Otto Sperling (i følge dennes selvbiografi) skal innlosjere seg hos han i Bergen. Han opplever at Alfssøn og hans kone er meget vennlige, og at Alfssøn hadde stor trang til å diskutere medisin, da det var sjelden anledningen til dette bød seg. Sperling forteller at Alfssøn både var belest og bereist og hadde vært i Frankrike og Italia. Alfssøn beskrives dog som å ikke være botaniker, eller nysgjerrig på «naturens sager». Men det skal nevnes at Sperling selv kan ha hatt svært høye krav på dette området da han var kjent som en svært dyktig botaniker og ellers en god lege i følge Ole Worm som jobbet med han blant annet ved kongens dødsleie.³⁸² Undertiden inviteres Jens Bjelke – som selv engang hadde studert medisin - på middagsbesøk til Alfssøn da Bjelke er i byen, i anledning Herredagen på Bergenhus. Ved Herredagen er også danskfødte Anders Arrebo til stede. Han var muligens studiebekjent fra København med Alfssøn, og ble ved Herredagen fradømt sin posisjon som biskop i Trondhjem for «letfeldighet». Muligens har da også Alfssøn pleiet omgang med Arrebo i samme tidsrommet. Fire år senere ser vi i alle fall at Alfssøn skriver forord i andreutgaven av Arrebos bok *Hexaameron* som inneholder latinske verseutgaver av Davidssalmene. Også bergensbiskopen Niels Paasche, som muligens formidlet oppdraget fra Worm, var til stede på Herredagen som medlem. Paasche var dog residerende i Bergen og Alfssøn hadde vel derfor mange andre anledninger der han kunne gjøre Paasches bekjentskap. Paasche var dog godt bekjent med Jens Bjelke. Alfssøn rekommanderer også at Sperling blir med Bjelke til Elingård etter Herredagens slutt³⁸³
384 385 386 387

1623.6.28: - Alfssøn får kongebrev på Herø prestegjelds inntekter, mot å holde en dyktig kapellan der^{388 389}.

1624.7.12: - Alfssøn frakjennes Herø da det viser seg at kallet i følge en eldre bestemmelse er henlagt til Trondhjems domkapittel til underhold av en kapellan i Trondhjem, og at kallet derfor må avstås til samme³⁹⁰.

1625.5.04: - Etter brannen i Oslo av 17. august 1624 skriver stattholder Jens Juel et nytt brev stilet til kong Christian IV med begjæring om å få rekvirert en stadsfysikus til Kristiania, og sier at byen

---

³⁷⁷ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

³⁷⁸ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

³⁷⁹ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

³⁸⁰ *Ancestry.com*, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf»

³⁸¹ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.76.

³⁸² Cold, *Lægevæsenet under Christian IV*, s.75.

³⁸³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.24.

³⁸⁴ Birket Smith, *Otto Sperlings selvbiografi*, s.5-7.

³⁸⁵ Thrap, *Bergens stifts Biskoper*, s.7f.

³⁸⁶ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s 95 og 272.

³⁸⁷ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.152.

³⁸⁸ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

³⁸⁹ *Dansk biografisk Lexikon*, s.v. «Peder Alfsen», s.1.

³⁹⁰ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.23.

selv vil lønne denne. Dette er visstnok en foranledning til at Alfssøn i 1626 får stillingen³⁹¹.

1626: - Ved denne tiden eller noen år før eller senere får Alfssøn datteren Else, Else gifter seg senere med Nicolaus Poulsen, som overtar etter Alfssøn som lagmann i Trondhjem i 1653³⁹².

1626.6.19: - Alfssøn får Kongebrev på et kantordom i Oslo domkapittel og har da fratrudd som lege i Bergen. Alfssøn utnevnes til Kristianias første embedslege av kong Kristian IV. Kanonikatet er ledig etter Hans Andersson. Alfssøn beholder likevel muligens kanonikatet i Bergen fram til 27. januar 1628, selv om beskrivelsene av hans økonomi ikke skulle tilsi at dette er tilfelle. I samme kongebrev forpliktes Alfssøn til «at læse philosophiam for Ungdommen i Skolen saa og lade sig bruge in praxi medica. Og skal han bo og residere hos for'ne Oslo Domkirke... og være den geistlige Ordinants.». Skolen bør her være Oslo Katedralskole. Skolen var enda ikke opprettet som gymnasium, dette skjedde først i 1636, men var allerede planlagt. Christian IVs utnevning av Alfssøn var formodentlig et første skritt i denne retning, da professoratet i naturfag og matematikk da kommer til å kombineres med embedslegetillingen³⁹³.

1627: - Alfssøn får sønnen Alf Pedersson (død 1697) med sin kone Anne^{394 395}.

1627: - Alfssøn skriver en hyllest i forordet til 1627 utgaven av Anders Arrebo Hexaameron. Alfssøns hyllest befinner seg direkte etter Biskop Niels Paasches hyllest^{396 397}.

1627: - Alfssøn sender 14 akvarelltegninger med beskrivelser av runeinskripsjoner og helleristninger under betegnelsen antiquiteter fra Oslo og omegn til den anerkjente vitenskapsmannen Ole Worm i København. Den fulle tittelen er *Picturæ quarundam antiquitatum Norvegicarum* av «Petro Adolpho». Alfssøn titulere seg som Lektor^{398 399 400 401}.

1628: - Jens Bjelke forsøker å overtale Dr. Otto Sperling til å ta tilhold i Trondhjem men mislykkes da Jens Juel sier at Bjelke egentlig bare ønsker noen til å ta hånd om sine affærer og eiendommer der. Likevel kan dette ha vært med på å legge til rette for at Alfssøn, som lege tiltrer lagmansstillingen der tre år senere, på Bjelkes anbefaling. (Muligens har Alfssøn tidvis utført legegjerninger under sin lagmanstid i Trondhjem da ingen lege eller stadsfysikus så vidt vites var å finne der før Joachim Irgens d.e. i 1646 oppholdt seg der. Det er uvisst hvor lenge Irgens oppholdt seg der og om han i noen grad virket som lege da han var opptatt som direktør for kobbergruvene på Røros)⁴⁰². Mens Sperling er i Oslo hilser han på sin «kjære Ven D. Petrus Adolphi, som for noget Aar siden var kaldet fra Bergen til Christiania med en statlig Løn». Sperling bor hos Alfssøn i hans hus, og Alfssøn forærer han en sjelden bok om middelhavsfiskenavn⁴⁰³.

1628.1.27: - Paul Anderssen tiltrer det bergenske kanonikat, og Alfssøn inntekt derfra er dermed terminus post quem opphørt⁴⁰⁴.

1628.5.08-09 – Biskop Glostrup visiterer i følge domkapittelets protokoll Oslo Katedralskole, og foretar en høring av elvene, vel i teologisk øyemed. Tilstede sammen med Glostrup er Hr. Thomas Laugesen,

³⁹¹ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.77.

³⁹² *Ancestry.com*, s.v. . «Anna Jacobsdatter Wolf».

³⁹³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s. 22-25, 76-78.

³⁹⁴ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.1.

³⁹⁵ *Ancestry.com*, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

³⁹⁶ Arrebo, *Samlede skrifter*, s.36 -38.

³⁹⁷ Rørdam, *Mester Arrebo*, s.194.

³⁹⁸ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.80.

³⁹⁹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.55.

⁴⁰⁰ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol.I*, s.18.

⁴⁰¹ Moltke, *Jon Skonvig og de andre runetegnere Vol I*, s.217 -234.

⁴⁰² Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.134-135.

⁴⁰³ Birket Smith, *Otto Sperlings selvbiografi*, s.19.

⁴⁰⁴ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.77.

M. Oluf Boesen og Dr. Peder Alfssøn⁴⁰⁵. Dette er trolig med på å foranledige begjæringen Glostrup skriver for Alfssøn i 1630.

1630: - Byllepest i Oslo med flere tusen døde. Alfssøns gjerning her omtales ikke direkte, men samme år er det i følge Johan Scharffenberg bevart «anerkjennende uttalelser» om han som kan tyde på at han ikke flyktet men var pliktoppfyllende også her⁴⁰⁶.

1630-vinter? Alfssøn mister kanonikatet i Oslo «noget hastig og uformodelig» i følge Jens Bjelke. Dette foranlediger trolig begjæringene utover våren og sommeren fra Glostrup og Urne⁴⁰⁷.

1630.4.01: - Oslos biskop, Nils Simonssøn Glostrup, skriver til kansler Christian Friis om «medisin og filosofi-professor» Alfssøn muligens kunne tilkjennes en «befordring» for å avhjelpe hans økonomiske situasjon, som beskrives som «bedrøffveligenn». Dette utbes særlig da Alfssøn, i følge den nidkjære protestantiske biskopen, er både pliktoppfyllende og rettroen. Trolig siktes det her til å gjenfå det bergenske kanonikatet, men dette ble opptatt av Otto Sperling den 1. juli. Dette leder med all sannsynlighet videre til Stattholder Urnes rekommandasjon av 25. Juli samme år^{408 409 410}.

1630 sommer? Alfssøn får datteren Anne, som vokser opp og gifter seg. Avhengig av når Jacob og Sophie blir født, og om de og Ole overlever spedbarnsårene har Alfssøn på dette tidspunktet mellom 4 og 7 barn. Det er nok derfor et dårlig tidspunkt å miste kanonikatet kan man tenke seg, selv om beskrivelsen i Urnes brev av 25.juli tør antas utvise et monn av pedagogisk overdrivelse⁴¹¹.

1630.7.25: - Norges stattholder Christopher Urne skriver til kansler Friis og begjærer at «Doctor Peeder Alsløb» skal få lagmannsstillingen etter avdøde Jakob Hansøn, samt i tillegg på grunn av denne stillingens lave inntekt skal bli tilkjent ytterligere to «beneficia» i Kristiania domkapittel i form av «Catharinæ Altaris» og «Almis prebænde». Dette som «barmhiertighedtz gierningh» mot denne «fattig Mand och hans fattigh Hustrue och børn»⁴¹².

1630.8.08: - I brev fra Norges kansler Jens Bjelke anbefales Alfssøn til den samme utnevnelsen som lagmann i Kristiania, som Christopher Urne har sendt for Alfssøn til kansler Friis. Dette avslås da lagmannstillingen går til Nils Hansen. Dette leder likevel trolig til utnevnelsen året etter av Alfssøn til lagmann i Trondhjem⁴¹³.

1631.6.21: - Alfssøn utnevnes til lagmann i Trondhjem og omtales som dr.med. og dr.juris⁴¹⁴.

1632.8: - Bjelke mottar diverse klager på Alfssøns dommer som Lagmann i Trondhjem. Bjelke er dog mild og sender ikke dommene direkte til København som med resten av dommene med tilkaller Alfssøn til Elingård som kommer dit i oktober hvor Bjelke personlig veileder og retter opp i dommene med Alfssøn. Bjelke antyder i brevet til Danmark at Alfssøns feil muligens kan skyldes en dårlig skriver i hans tjeneste men at man også skal ta hensyn til at han er fersk i jobben som er vanskelig og krever erfaring. Han gjentar sin rekommandasjon Alfssøn og henviser til at han har studert i utlandet, vært på reise i Europa og tjent hos Peder Iversen Jernskjægg⁴¹⁵.

1634: - Alfssøn klager til Bjelke over at bøndene i trønderlag ikke er villige til å betale den foreskrevne lagmanstollen.⁴¹⁶

1635: - Alfssøn får sitt 8 barn Lisbeth som vokser opp og senere gifter seg⁴¹⁷.

⁴⁰⁵ Daae og Huitfeldt-Kaas, *Glostrups Visitatser*, s.XIV.

⁴⁰⁶ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.78.

⁴⁰⁷ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.152.

⁴⁰⁸ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79.

⁴⁰⁹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.68.

⁴¹⁰ Daae og Huitfeldt-Kaas, *Glostrups Visitatser*, s.127.

⁴¹¹ *Ancestry.com*, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

⁴¹² Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79.

⁴¹³ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79.

⁴¹⁴ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.79 -80.

⁴¹⁵ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.242-244.

⁴¹⁶ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.257.

1638: - Alfssøn får visstnok sitt niende og siste barn Ole. Hvis dette stemmer er det lite trolig at kona Anne er født så tidlig som 1590, men det kan vel ikke utelukkes⁴¹⁸. I 1663 ser man av arveoppgjøret til Alfssøns datter Else at hun er i besittelse av et verdipapir for 900Rd av 12April 1674 i navnet av hennes bror «Oluf Pedersen Adolphin» kapellan i Trondhjem⁴¹⁹.

1639.3.14-15: - Alfssøn innfinner seg på Stendermøte i Kristiania. Bare Alfssøn og en annen Lagmann fra Kristiania vites sikkert å møte, selv om Alfssøn var en av de to med lengst reisevei.⁴²⁰

1639-vinter/vår: - Alfssøn er til stede ved biskop Glostrups visitasjon ved Katedralskolen i Oslo⁴²¹. Muligens i forbindelse med at Alfssøn er til stede på stender møtet i mars.

1646 – 57?: - Alfssøn har trolig rettigheter til sjøbod langs kysten ved Bjugn og Skjøren soknende til Østråt⁴²².

1648: - Alfssøn deltar på ytterligere et stendermøte i Oslo⁴²³.

1653.8.09: - Alfssøn fratrer sin stilling som Lagmann i Trondhjem i en alder av mellom 72 og 75 år. Han etterfølges av sin svigersønn Niclas Poulsen gift med Alfssøns datter Else Pedersdatter^{424 425}.

1656: - Sønnen Iver Pederssen Adolph inkluderer en dedikasjon i takknemmelighet til sin ærede far D. Petro Adolpho som bor i Trondhjem i forordet til dette årets utgave av Ivers bestselgende bok om retorikk fra 1646: «Medulla Oratoria». Muligens passet det seg nå som faren var gått av med pensjon og var «emeritus»⁴²⁶.

1658: - Sønnen Iver gjentar dedikasjonen fra 1656 i dette årets utgave av Medulla Oratoria.⁴²⁷

1663.5.03: - Død i Trondhjem. (alder oppgis til 85 år) Alfssøn har på dette tidspunktet 5 dokumenterte barnebarn de eldste av dem i gifteklar alder. (Sannsynligvis er antallet barnebarn heller mellom 20 og 40)^{428 429}.

---

⁴¹⁷ Ancestry.com, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

⁴¹⁸ Ancestry.com, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

⁴¹⁹ Harbou, *Hannibal Poulsen*, s.7.

⁴²⁰ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.332.

⁴²¹ Høigaard, *Oslo Katedralskoles Historie*, s.68.

⁴²² Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.381.

⁴²³ *Norsk Biografisk Leksikon*, s.v. «Peder Alfssøn», s.2.

⁴²⁴ Nielsen, *Jens Bjelke til Østråt*, s.152.

⁴²⁵ Harbou, *Hannibal Poulsen*, s.5-6.

⁴²⁶ Adolpho, *Medulla Oratoria*, s.3.

⁴²⁷ Adolpho, *Medulla Oratoria*, s.3.

⁴²⁸ Scharffenberg, *Norske Lægestillinger*, s.22.

⁴²⁹ Ancestry.com, s.v. «Anna Jacobsdatter Wolf».

Vedlegg 3: Missivets historie

1594.6.29 - Den kongelige historiografen Niels Krag får hjelp av et kongelig missiv til innsamling av 'arkivarier'⁴³⁰.

1616.11 - Christian Friis blir kansler⁴³¹.

1621 - «Novellæ Constitutiones» trer i kraft ved Ole Worms hjelp ved universitetet i København.⁴³²

1622, mellom 6.02.– 8.31. - Ole Worm innleder kontakten med Biskop Niels Paasche i Bergen⁴³³. Paasche og Alfssøn blir senere omgangsvener i Bergen, og Paasche sender selv inn beskrivelser for Bergensområdet⁴³⁴.

1622.8.1. - Christian Friis utsteder et kongelig missiv til alle biskoper i Danmark Norge om å samle inn dokumenter og antikviteter, herunder runeinnskrifter, til seg. Trolig på initiativ fra Worm selv, som også var naboen til Friis i København⁴³⁵.

1622.9.09. - Bispene legger Missivet fram for alle prostene på det sjællandske landemøde.⁴³⁶

1623 -25 - Innberetninger fra i hovedsak Aarhus, Fyn og Lunde stifter mottas. I hovedsak mellom 24. februar og / april 1623⁴³⁷. Mange av biskopene redigerte (og sensurerte) materialet innen det ble sendt inn til Worm via kansler Friis⁴³⁸.

1623.7.20. - Bertil Knudsen (Aquilonius) får låne Bureus sin runetavle av Worm. Den er klippet i mindre stykker for hendighetens skyld. Hensikten med lånet er at Knudsen skal forklare innholdet for Christian Friis⁴³⁹.

1625 -1642. - Indberetninger for Ålborg og Ribe stifter mottas⁴⁴⁰.

1625.12.17 – Jens Juel blir i kongelig missiv pålagt å reise «hvor nogen Runemonumenter kan være at finde vores danske historier antræffende» – formodentlig på basis av det innsendte materialet. Det later dog ikke til at Worm hadde mulighet til å utføre dette, i det minste ikke i noen særlig grad.⁴⁴¹⁴⁴²

1626. – Paasche sender inn tegninger og beskrivelser til Worm fra Bergensområdet⁴⁴³.

1626. etter 5.12. – Biskopen i Lund mottar spørsmål fra Worm om innsamling av minnesmerker. Purring på samme, trolig i desember, samme år⁴⁴⁴.

1626 – Alfssøn sender inn fjorten folio med beskrivelser og tegninger av runeinnskrifter og helleristninger til Ole Worm⁴⁴⁵.

---

⁴³⁰ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XI.

⁴³¹ *Dansk Biografisk Lexikon*, s.v. «Christian Friis».

⁴³² Schepelern, *Museum Wormianum*, s.134 f., 141, 207.

⁴³³ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s.65 pkt 107 (ep. 66)

⁴³⁴ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bind Tredje Hæfte* s.34 -43.

⁴³⁵ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.X -XII.

⁴³⁶ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XII.

⁴³⁷ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*.

⁴³⁸ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XII.

⁴³⁹ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.X.

⁴⁴⁰ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind II*.

⁴⁴¹ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.X.

⁴⁴² Lund og Sars, *Norske Rigsregistranter*, s.499f.

⁴⁴³ Suhm, *Samlinger til den Danske Historie, Andet Bind Tredje Hæfte* s.34 -43. Undset, *Ældre arbeider med de gamle Norske indskrifter*, s.101.

⁴⁴⁴ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s.108f og s.113f.

⁴⁴⁵ Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnerne Vol I*, s.217 – 240.

1626.12. 31. – Worm skriver til sin slektning Biskop Schjelderup i Trondhjem om innsamling av minnesmerker, og klager samtidig over den «truende krigsulykke»⁴⁴⁶.

1627 – Worm mottar trolig Schjelderups innberetelse dette året men manuskriptet er senere gått tapt – muligvis på grunn av Danmarks inntredelse i 30 års-krigen samme år? Det kan likevel også ha gått tapt på et senere tidspunkt. Manuskriptet nådde dog Worm noe vi har senere omtale av⁴⁴⁷.

1631. 11.01. – Worm spør biskop Wegner, per brev, etter minnesmerker i Stavangerområdet⁴⁴⁸.

1637 -38. - Fornytt missiv muligens sendt ut til biskopene? Dette missivet er dog tapt, og i så fall ellers ukjent⁴⁴⁹. Worm refererer til det, men det kan også være at missivet han refererer til er det fra 1622, og at det kun er en fornytt forespørselsrunde fra Worm selv i brevform, noe vi finner spor av i breenmaterialer⁴⁵⁰. Missivet har visstnok i så fall også inneholdt spørsmål om hyllningsstedet Dannerlyng.

1638.2. 07 -24. – Worm sender brev til Wegner inneholdende en fullstendig spørreliste som ligner på det i missivet fra 1622⁴⁵¹.

1639 – Thomas Wegner sender inn materiale for Stavanger og Bergensområde til Ole Worm⁴⁵².

---

⁴⁴⁶ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s 115.

⁴⁴⁷ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.XIV.

⁴⁴⁸ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 1*, s.254.

⁴⁴⁹ Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.IIX.

⁴⁵⁰ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 2*.

⁴⁵¹ Schepelern, Johansen, Friis, *Breve til og fra Ole Worm – Bind 2*, s.55, pkt.700 (Ep.383).

⁴⁵² Moltke, *Jon Skonvig og de andre Runetegnerne Vol I*. s.197 -216.

Vedlegg 4: Missivet av 11. August 1622, samt medfølgende «fortegnelse»

Wor gunst tillforn. Wy bede Eder och wille, at I Eders mueligste flid ahnwender allewegne wdj Eders stigt att opsøge och antegne alle slags antiquiteter och documenter effter medfølgende fortegnelsis indhold, och att I saadanne med flid lader optegne och engang inden Paasek førstkommendis wdj wortt cantzelie lader indleffuere. Dermed skie wor willghe. Befalendis Eder Gud. Skreffuitt paa wort [slott] Kiøbenhaffn, den 10.augusti anno 1622⁴⁵³. Vnder vort signett.

Christian

- 1 Skall forfaris i capitletts archiver, huad for documenta historica manuscripta der udi ere, och hid fremskickis i cancelieth.
- 2 Hos alle lerte mend i deris stifter, seerdelis geistlige, saa och hos kerckerne ingen undertagen, huad documenta antiqva historica de haffuer, och mod reuersal (dennom som dett tilhører att tillskickis) och hid forskickis.
- 3 Skall alle runebogstaffuer, skreffne eller i steen, hele eller stycker eller thræ udhugne, eller paa metallbelter, och saadann opsøgis, och med antegnelser huor de ere att finde, och en en richtig nøyachtig affskriff aff dennom hid forskickis, och kand lineamenta med kride på stenene best dragis och siden afftegnis, och proffstene och prestene foreleggis med ald flid strax derom att forfare, och endelig beskeden thill bispene fermskicke, som strax skall dett udi canceliet indskicke.
- 4 Alle fortegnelser paa huis relationibus i huer sogn berettis de locorum antiqvitate vel origine, de proeliss, incolis, om steenhaabe och deris foremeente aarsager och betydninger, och allt huis till chorographiam kand tiene.
- 5 Alle calendria runica paa træ och ellers.
- 6 Alt huis clericiet seerdelis de antiqvitatibus, modo numerandi runico, stellarum nominibus, antiquis ritibus och allt huis som kand tiene thill woris danske historias att enodere och antiqvitates gentis nostræ att deducere. Item de moneta, ponderibus et mensuris antiqvis tam liqvidorum quam aridorum, ítem pannorum, viarum. Huilckett alt forbemeldte thill Paasche hid i canceliet skulle lefueris.

---

⁴⁵³ Missivet er datert den 10 August 1622, men utgikk den 11: Jørgensen, Sørensen, *Præsteindberetninger, Bind I*, s.X.

Vedlegg 5: Alfssøns dedikasjon til Arrebos Hexaameron(1627)

MOvit Tevto pia vertere regij
Vatis scripta manum: Tra-
Xit at Allobrox:
Panno Flaminius vestijt Italo.
Versu scotigenam vincere neminem
Jures, Pindaricum se numirum inspicias,
Cuivis sit sua laus. Sidere non minus.
His fausto, attigeras tu facilem chelyn
ARRHENSIS, patrio pollice barbiton
Hebræum quatiens; qui melioribus
Tanto hoc exsequeris dotibus Ingeni,
Quanto fatidici regis es aptior
Interpres. Quid enim. Quis tibi gra-
tiam hanc
Et laudem, et meritum detrahit
unico?
Aut forti facili lividus invidet.

P. Adolphus Medic.

Berg.

Oversettelse basert på Kristiina Savins forklaring og oversettelse til svensk:

Tyskeren løftet hånden for å oversette den kongelige Profetens fromme skrifter.

Også savoyeren gjorde det.

Den romerske illyrieren kledde dem i italisk språkdrakt.

Du skulle sverge på at ingen, hva gjelder vers, har overtruffet den Skottlandsfødte skalden, om du betrakter antallet pindariske vers.

Hver og en skal ha sine lovord.

Under en ikke mindre lykkelig stjerne, rørte du, Arrebo, ved den lette harpen, med en fosterlandsk tommel rørte du den hebreiske lyren;

du som fullførte --dette med så mye større begavelse, ettersom du er en mer passende tolk til en Kongelig profet.

Fortolker; For hva?

Hvem skulle nekte deg denne takk, pris og fortjeneste?

Eller misunner den misunnelige den sterke og dyktige?

P. Adolphus Medic.

Berg.

Tyskeren = Martin Luther som oversatte salmene

Savoyen = Jean Calvin som oversatte salmene.

Den romerske illyrieren/ italisk språkdrakt = Hieronymus oversatte salmene til latin.

Den Skottlandsfødte skalden = George Buchanan (1506 -1582) oversatte salmene til latinske vers («Psalmorum Davidis Paraphrasis Poetica»).

P Adolphus Medic. Berg = P. Adolphus Medicus Bergensis (Peder Alfsson. Lege, Bergen.)

Vedlegg 6: Alfssøns runeinventarium

De viktigste variantene (allografene) av runeformer hentet fra Alfssøns tegninger, satt opp etter mønster av Bureus sin runetavle.

A	Ɔ Ɔ
B	Ɔ
C	Ɔ
D	Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ
E	Ɔ Ɔ Ɔ
F	Ɔ
G	Ɔ V
H	Ɔ
I	Ɔ
K	Ɔ V Ɔ
L	Ɔ
M	Ɔ Ɔ
N	Ɔ Ɔ
O	Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ
P	Ɔ
Q	Ɔ b
R	R
S	Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ s z e
T	Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ
U	Ɔ Ɔ
X	Ɔ
Y	Ɔ
Z	Ɔ Ɔ
Ǽ/Ǿ	Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ X
Ǻ	Ɔ Ɔ
Ǿ	Ɔ Ɔ
i	Ɔ
v	Ɔ
Ch	Ɔ Ɔ
Dh	Ɔ Ɔ Ɔ
Gh	Ɔ Ɔ V
Th	Ɔ

Vedlegg 7 Bureus runetavle (2 opplag eller senere dvs. ca1601?)

Utsnitt av tabellen Alfssøn benyttet fra runetavlen. (Upplandsrunene lengst til venstre, Johannes Magnus og Extra-Patriam henholdsvis nummer 5, og 3 fra høyre)

ALPHABETI RUNICA											
USOR LATA											
S V E O G O T H I S											
V E T E R I B S / NOSTRI											
IN PATRIA COLLECTA BX											
MONUEN IS TESTIS / OBSERVATIONE											
EPIKORIS											
UPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA	UPPLANDIA
A	IIII	E	I	I	I	I	I	I	I	I	I
B	BBBBBB	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	II	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
D	DDDD	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
E	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
F	FFFF	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
G	GGGG	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G
H	II	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
I	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
K	KKKK	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
L	LLLL	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
M	MMMM	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
N	NNNN	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N
O	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
P	PPPP	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
Q	II	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
R	RRRR	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
S	SSSS	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S
T	TTTT	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T
U	UUUU	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
X	XXXX	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Y	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
Z	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
A'	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
B'	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
C'	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
I	II	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
V	VVVV	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
Q'	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
O'	PPPP	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
C'	FFFF	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
T'	IIII	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I